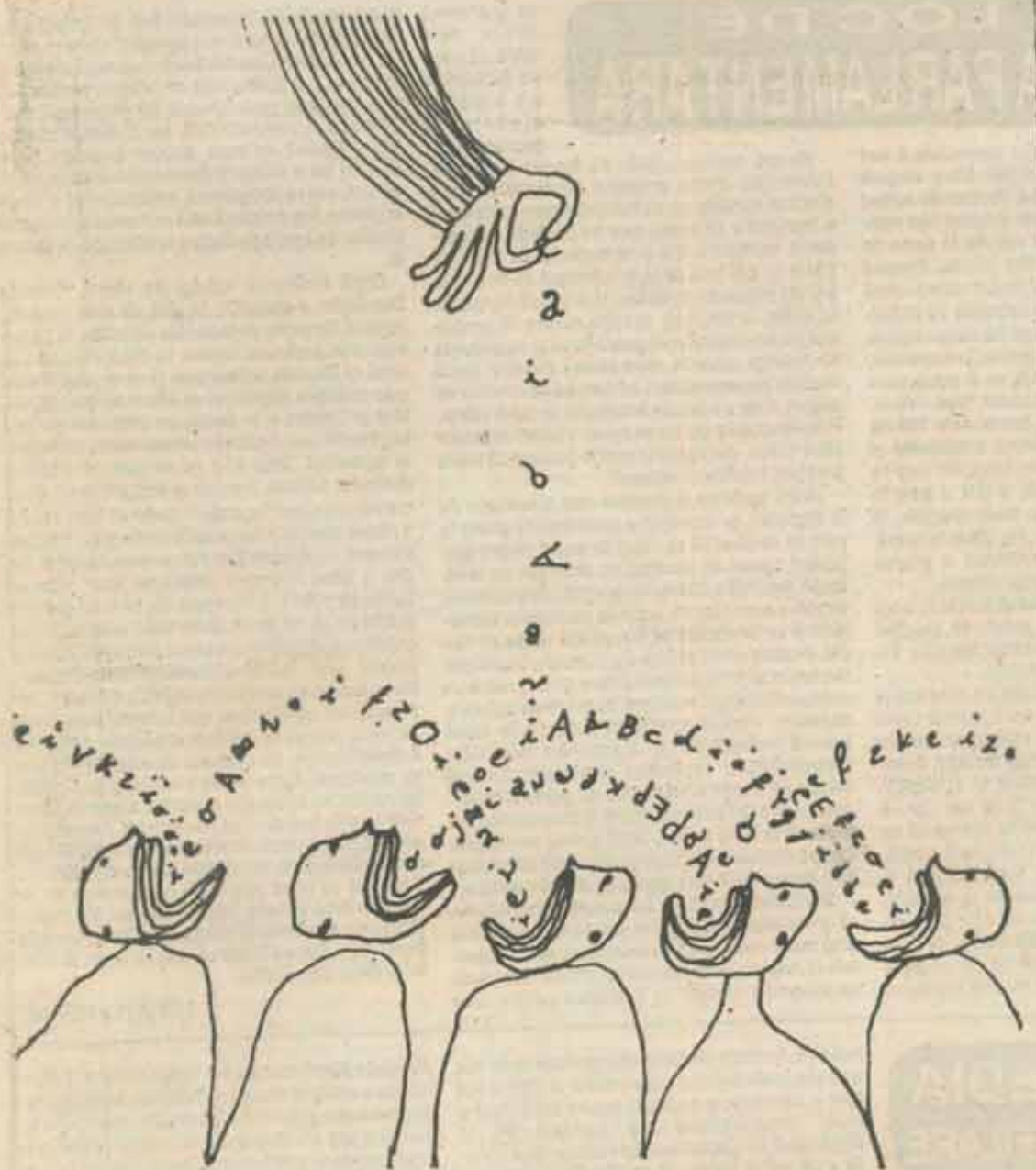




**PUBLICATIE SAPTAMINALA EDITATA DE
GRUPUL PENTRU DIALOG SOCIAL**

ANUL II • NR. 30 • 2 - 9 AUGUST 1991



Grafică de DAN PERJOVSCI

COMUNICAT

Grupul pentru Dialog Social a fost preocupat încă de la început de pericolul pe care îl reprezintă naționalismul extremist, șovinismul, antisemitismul și celelalte forme de exacerbare a urii și tensiunilor interetnice și sociale. Revista „22” a oferit întotdeauna paginile sale unor autori care, prin apartenență și mesaj, au făcut posibilă calea reconcilierii și a dialogului. Fideli convingerilor și atitudinilor noastre, afirmate constant, membrii GDS avertizează din nou asupra gravității campaniei ultranaționaliste, iresponsabile care amenință să arunce România la marginea lumii civilizate. GDS se asociază protestelor publicate în presă de AZR, de Ministerul Culturii, de cei 137 intelectuali români și consideră că respectul ființei umane, al minorităților, al adevăratului spirit național trebuie să devină liantul tuturor forțelor lucide din țară.

GRUPUL PENTRU DIALOG SOCIAL

DIN SUMAR

INTERVIU CU REGELE MIHAI

realizat de SORIN ALEXANDRESCU

AM ÎNCERCAT SĂ VORBIM ÎN LOCUL CELOR DIN ȚARĂ. O EVOCARE A UNEI LUPTE NEȘTIUTE

(O convorbire cu MIHNEA BERINDEI, mărturii semnate de MARIANA CELAC, RADU FILIPESCU, GABRIEL ANDREESCU, NESTOR RATEȘ, JEAN-YVES POTEU)

Mai semnează:

ȘT. AUGUSTIN DOINAȘ, SORIN ANTOHI, ANDREI PIPPIDI, MAGDA CĂRNECI, ELENA ȘTEFOI, FLORIN-GABRIEL MĂRCULESCU, N. C. MUNTEANU, LIVIU ANTONESI, DORU COSMA, NICOLAE GHEORGHE și mulți alții

CINE ESTE DE VINĂ?

La 5 iulie 1991, revista România Mare își chema cititorii să se ocupe ei, și nu instituțiile statului, de procesul lui C. V. Tudor. La 10 iulie, câteva grupuri venite în mașini au ocupat sala din Piaștii unde avea loc procesul, au amenințat pe fostul procuror general, Gheorghe Robu, și pe soția sa, i-au intimidat pe judecători și avocați, au împiedicat audierile și pledoariile să se desfășoare. La injuriile aduse completului de judecată se putea cere și trebuia să se ceară ca Vadim Tudor să fie arestat pe loc. Procuratura avea obligația să se autosesizeze și să ia măsuri împotriva României Mari și a tuturor incitătorilor la violență și la încălcarea legii. Până astăzi nimic din toate acestea nu a fost făcut. Procuratura nu a reacționat cu de la sine voință, iar procesul deschis de Gheorghe Robu a suferit o banală aminare. Astfel, unul dintre cele mai flagrante atentate asupra statului de drept, derulat în cel mai tipic stil fascist, amintind până la amănunt de vremea cind bandele în cămăși brune sau verzi puseseră stăpânire pe Europa și pe țară, a rămas nesancționat - sugerând, probabil, autorilor că se poate merge pe calea fărâdelegii și mai departe.

Dar evenimentele legate de inculparea lui C.V.T. nu sînt decât cea mai personalizată manifestare a valului de șovinism, de antisemitism, chiar de rasism, care tulbură societatea românească. Deși așteptăm de peste un an de zile ca naționalismul extremist să cedeze, fie datorită unei reacții la nivelul autorității publice (sau al opiniei publice), fie datorită depășirii conjuncturilor care i-au dat naștere, această revărsare de ură nu încetează să crească. Ea afectează într-o asemenea măsură viața noastră internă și poziția internațională a României încît nu este nici o exagerare în a ne teme că poate produce, la acest sfîrșit de mileniu, o criză de identitate.

Cine este de vină? Nu are de ce să ne mire că foștii profitori, foștii torționari folosesc orice fel de mijloace pentru a se apăra, ori pentru a căpăta o nouă putere, dacă pe cea veche au pierdut-o. Intolerabil este succesul lor. Principala responsabilitate o au, în astfel de situații, autoritățile statului. Puterea le-a fost dată pentru apărarea destinului național, pentru a susține și a întări statul de drept, pentru a veghea asupra păcii sociale, pentru a se ocupa de interesele imediate și pe termen lung ale populației. Lipsa lor de răspuns la semnalele de alarmă venite în primăvara anului trecut de la Tîrgu Mureș a dat cale liberă costisitorului conflict român-maghiar. Indiferența autorităților publice față de obligația lor de a proteja cetățenii și comunitățile de agresiunea delincvenților a dus la declanșarea campaniei punitive împotriva țiganilor. Cazul comunei Kogălniceanu - unde sătenii frustrați au hotărît să-și facă singuri dreptate - a devenit un model devastator. Rînd pe rînd casele de țigani din Cuxa Vodă, Basarabi, Ogrezeni, Cărpiniș, Bolintin, Casinu Nou, Piaștii de Sus au fost cuprinse de flăcări. Astfel au ajuns să suporte consecințele dezordinii generale oameni nevinovați și a fost pus în practică un fatal principiu al vinei colective. Astfel, conflictul social a căpătat cu timpul, din ce în ce mai mult, nuanțe rasiale, determinînd din nou comunitatea internațională să privească spre România cu stupeoare.

Dar actualii ocupanți ai puterii de stat nu sînt vinovați numai prin omisiune. Ei au folosit, și nu alții, nefericita idee de a stimula extremismul de stînga sau de dreapta pentru rezolvarea unor interese politice, meschine și conjuncturale. A devenit de notorietate scrisoarea prin care Eugen Barbu și Corneliu Vadim Tudor își ofereau serviciile primului ministru Petre Roman. Printr-un gest de neconceput într-o lume normală, Ministrul de Interne premiaza o revistă imundă, cum este România Mare și tot sub patronajul său este invitat la Academia de Poliție campionul perversiunii publicistice, Eugen Barbu. În timp ce guvernul face declarații formale de condamnare a antisemitismului, Vatra Românească și Partidul Socialist al Muncii primesc sedii care le sînt refuzate Alianței Civice.

Totuși gravitatea fenomenului extremist a atins astăzi astfel de proporții încît ar fi o frivolitate să dăm vina numai pe reprezentanții statului. Lipsa de energie a personalităților publice ori a grupurilor sociale care au conștiința necesară se va contoriza undeva, într-o judecată a istoriei, așa cum se va contoriza și inconștiența celor care citează cu aviditate Glasul, Națiunea, România Mare, Europa. În ultimele săptămîni citeva voci par să anunte un fel de deșteptare. Dar societatea românească nu se va reabilita pînă cînd condamnarea fără drept de apel a șovinismului, a xenofobiei, a antisemitismului, a rasismului nu va deveni o reacție larg națională.

GABRIEL ANDREESCU

FLORIN GABRIEL MĂRCULESCU

PRIVATIZAREA: TENSIUNI ȘI PROVERBE

Odată încheiate lucrările Constituantei, briza vacanței începuse să se facă simțită sub cupola Parlamentului, conturile actualei sesiuni păreau încheiate și - sinceri să fim - ne-ar fi fost greu dacă nu de-a dreptul imposibil să prognozăm furtuna privatizării! Că proiectul de lege depus de guvern cu o apreciable întârziere avea să dea naștere unor aprige controverse, asta devenise o certitudine încă din momentul în care deputații și senatorii au refuzat să-l dezbătă în procedură de urgență, considerându-se necesară prealabilă lui „disecare” în cadrul comisiilor speciale. Dar de aici și până la criza parlamentară este o cale lungă. Izbucnirea ei se datorează la drept vorbind mai puțin opoziției și mai mult atitudinii intolerante a majorității feseniste, care a refuzat o analiză de fond și, implicit, luarea în considerare a celorlalte alternative formulate atât în incinta Parlamentului, cât și în afara lui. Și credem că nu a procedat corect, câtă vreme în discuție era definitivarea unui act normativ a cărui importanță îl situează în imediata apropiere a Constituției și, în orice caz, la același nivel cu Legea fondului funciar. Deci, o reglementare capitală, cu urmări dintre cele mai profunde în viața noastră economică și socială.

Filmul evenimentelor este cunoscut și nu credem că ar mai prezenta vreun interes pentru cititor rememorarea momentelor cheie. Executivul și-a susținut cu o înverșunare demnă de cauze mai bune propria-i concepție despre privatizare, socotind că ne aflăm în fața unei „legi uimitor de inteligente, unanim prețuită peste hotare și pe care, după două eșecuri dureroase, polonezii înșiși au sfârșit prin a o copia”. Chiar dacă nu le-am reprodus cu maximum de fidelitate, cuvintele reflectă ideile d-lui Adrian Severin și dovedesc cât de adânci sînt înfipte în subconștientul unora dintre noi rădăcinile protocronismului care făcea ravagii prin anii '70. „O lege de pură obîrșie românească” spunea d-l Roman pentru a ne face, probabil, să uităm sutele de mii de dolari achitate experților străini care au participat la elaborarea ei. Excesul de încredere afișat de reprezentanții executivului ne obligă să-i roaimintim d-lui Roman un scurt pasaj din cuvîntarea pe care domnia sa a rostit-o în februarie trecut în fața camerelor reunite ale Parlamentului. Iată-l: „Pe termen mediu, guvernul are în vedere strategia de privatizare prin: a) stabilirea obiectivelor privatizării, în relație directă cu obiectivele restructurării; b) stabilirea criteriilor pe baza cărora se vor selecționa întreprinderile supuse privatizării și se va dimensiona gradul de privatizare al fiecăreia; c) stabilirea drepturilor de preferință și a facilităților acordate diferitelor categorii de investitori; d) stabilirea ordinii de prioritate și a ritmurilor de privatizare pe categorii de întreprinderi și pe ramuri. Deciziile în aceste direcții vor fi (...) sintetizate într-o lege a privatizării, ce se estimează a fi înaintată Parlamentului pînă la sfîrșitul lunii martie 1991”. I-am putea aminti d-lui Roman și câteva obligații ce decurg pentru guvern din prevederile Legii nr. 15/1990, între care și aceea de „a prezenta Parlamentului programul și principiile acțiunii de privatizare, urmînd formularea unor soluții fun-

damentale pe criterii economice și diferențiate în funcție de specificul fiecărui sector economic și fiecărei unități, precum și crearea unui sistem de preferință și de protecție pentru salariații societăților comerciale, care urmează a fi privatizate”. Ce s-a realizat din tot acest noian de programe și măsuri? Practic nimic - și proiectul de lege prezentat de executiv este departe de a răspunde obiectivelor pe care guvernul însuși le considera ca fiind esențiale și indispensabile în urmă cu numai câteva luni...

Legea conține, în schimb, vicii de fond și soluții a căror aplicare se va dovedi imposibilă. Peisajul economiei de piață va fi complicat prin punerea pe picioare a unor hipersocietăți comerciale (așa-numitele fonduri ale proprietății private), al căror număr a fost în mod arbitrar fixat la 5. Va exista și un fond al proprietății de stat, ciudată instituție mitologică sortită pieirii prin autodevorare. Undeva într-un plan secund și strivit parcă de greutatea noilor instituții birocratice se zărește și silueta umilă a cetățeanului acționar, marionetă lipsită de putința oricărei implicări în treburile societăților comerciale și obligată să se mulțumească cu dividendele suțurii și incerte ce vor fi obținute (sau nu) prin strădania unor manageri necunoscuți pentru ei și (față de ei) scutiți de orice răspundere. Așa cum este concepută, privatizarea va fi un proces extrem de lent și va afecta într-o măsură neînsemnată (epidermică) bazele economiei etatizate, în realitate fiindu-ne dat să asistăm la o veritabilă reimpunere a statului și la o investiție a guvernului cu puteri discreționare, sustrase oricărui control. Acestea ar fi în mare punctele vulnerabile ale legii în discuție și nu este de mirare că ea a provocat critici dintre cele mai aspre, nu numai din partea opoziției parlamentare, ci și a sindicatelor și specialiștilor, mulți, puțini, cîți avem. Privatizarea este, se înțelege, dorită de toată lumea, dar, cum subliniau reprezentanții partidelor care nu au consimțit să participe la discutarea proiectului de lege în Parlament, ea nu trebuie să fie acceptată în orice condiții și de la sine înțeles, nici în dauna intereselor majore ale națiunii.

Încercarea președintelui Ion Iliescu de a medita divergențele între s-a izbît de atitudinea inflexibilă a premierului Roman care a impus Parlamentului (mai exact anexei feseniste) discutarea și adoptarea Legii privind privatizarea societăților comerciale în timp record, textul fiind parcurs - cum spunea cineva - cu viteza luminii. La ora cînd scriem aceste rânduri, nu știm încă rezultatul votului final, amînat pentru luni 29 iulie, în speranța vană că opoziția „refractoră” va accepta să revină în sală. Urmînd logica ostilităților, ni se pare de neconceput ca legea să nu intrunească „yes”-ul obedientei mașini de vot feseniste. O lege votată „în familie”, cu disconsiderarea punctului de vedere al unei opoziții care, absolut conjunctural, reunește partidele care, altminteri, au prea puțin în comun, va sfîrși prin a se „bucura” de o credibilitate redusă în cercurile investitorilor străini. Unica explicație a insistenței guvernamentale ar putea să rezide în prealabila acceptare a soluțiilor privatizării conținute în această lege de



către marile instituții creditoare din străinătate. Orice abatere ar fi putut avea drept consecință închiderea sau întîrzierea surselor externe într-o perioadă în care convulsile

economiei naționale se apropie de punctul maxim al intensității.

Chiar dacă legea va întruni sufragiile parlamentarilor majoritari, rămîne de văzut dacă ea va fi apoi promulgată cu aceeași ușurătate de către președintele Iliescu. Este și o chestiune de vanitate, dar și mai mult decît atât. Pentru că președintele este obligat să-și exercite prerogativele în scopul restabilirii echilibrului între forțele politice aflate în conflict. Or, cel puțin pînă acum, el nu a fost la înălțimea cerințelor. În fapt, i se oferă din nou șansa de a proba că se poate face util fără, măcar și în această unică împrejurare! Oricum, idilica unitate a tandemului Iliescu-Roman riscă să se destrame definitiv și nu este deloc exclus ca victoria obținută de echipa guvernamentală cu lipsă de tact politic și exces de autoritate să se întoarcă împotriva-i, necesitatea formării unui nou cabinet impunîndu-se ca o condiție (sine qua non) a salvării Frontului din mîngina nemulțumirilor sociale. Privită în această lumină, remanierea guvernamentului concepută de d-l Roman este fructul unei gîndiri infantile. Tensiunile sporesc și orgoliosul nostru prim-ministru pare a fi sortit unui sacrificiu ritual. Evident, în afara cazului în care el se va decide să abandoneze definitiv stilul promisiunilor nerespectate, proiectate cu sau fără voia sa pe fundalul unei pure demagogii, și să îmbrățișeze cu toată decizia practicile unei guvernări mature și democratice în profunzime.

Datele jocului sînt însă prea ascunse pentru a ne hazarda în pronosticuri. Fiecare zi poate aduce clarificări vitale. Există, totuși, un proverb francezesc pe care d-l Roman nu se poate să nu-l cunoască: „Chose promise, chose due”. Și disputa sa cu d-l Iliescu ne amintește un alt proverb: „Entre l'arbre et l'ecorce il ne faut pas mettre le doigt!”

P.S. Conferința de presă a domnului Petre Roman nu a adus nimic nou. Totul a fost înecat în verbiajul cunoscut.

28 iulie 1991

* „Nu e bine să te amesteci în coarta dintre cei apropiați.” (N. red.)

NECULAI CONSTANTIN MUNTEANU

OBSESIA REALIZĂRILOR



„Europa liberă este singurul post de radio ostil Frontului Salvării Naționale!” Acestea sînt primele cuvinte pe care mi le-a spus, în chip de bun venit și între două uși, o personalitate marcantă a puterii la vremea respectivă, și asta la numai vreo 15 zile de la faimoasa și, ultima decolare a elicopterului prezidențial. „Franchetea” acuzației m-a uimit, mai ales că ea venea de la un om călătorit, citit, informat, cu multe și alese relații în și cu presa occidentală, care cunoștea independența cu care disecă și analizează orice fapt politic și consecințele lui previzibile, oriunde ar avea loc. Europa liberă nu făcuse altceva decît să se mire, destul de timid de astfel, de mulțimea nomenclaturistilor și tripturistilor care roiau ca muștele în jurul borcanului cu miere al Puterii. Mai mult, tot observînd felul de acțiune al Frontului, am ajuns la concluzia necesarei și inevitabile transformări a Frontului în partid. Politologul, de renume mondial, se înțelege, s-a enervat. A pus mîna pe telefon, dacă nu și pe plavaz. A doua zi, știre de senzație „Rompres”, publicată la loc de cinste în „Adevărul”, pe atunci darianovăcist, sub titlul „Europa liberă minte”. Cîteva zile mai tîrziu, Frontul anunța totuși că s-a hotărît să devină partid. Așa se scrie istoria.

Distinsul politolog mi-a explicat atunci că

nu trebuie să vedem, în momente grele ca aceea prin care trecea țara atunci, decît ceea ce era bine și se făcuse bine. Realizările sînt mai importante decît neîmplinirile. Or, noi, dragă, în numai două săptămîni, am anulat cele mai ticăloase decrete și legi ale lui Ceaușescu și am dat poporului mințere, lumină, căldură, apă caldă, pașapoarte. Și dreptul la avort, am completat eu, fără să mai adaug nimic despre acel atît de ciudat „am dat”. Abia instalați la putere și ei „dădeau” aldoma predecesorului lor. Și toate le-am făcut sub gloanțele teroristilor, țineți cont și de asta. Ei, da, teroristii!

Cenușa dictaturii era încă fierbinte, comunismul era deja un cal mort, însă el continua să necheze la fel de volos ca și mai înainte. Realizările, înainte de toate, realizările! Zadarnic am încercat să-i explic politologului, atît de important pe vremea cînd realizările erau totul, că noi informasem pe larg despre măsurile imediate luate de Front în zilele care au urmat spectaculoasei revoluții din decembrie, dar că asta nu putea să ne întunece nici puterea de a observa, nici capacitatea de a judeca contextul general. Că nu poți să judeci realitatea doar după „realizări”, fără să cazi în propagandă curată și, deci, în manipularea și mistificarea realității.

Nu ne erau prea departe timpurile, nu ne sînt nici azi, cînd orice atitudine critică trebuia relativizată cu „din păcate” și „mai sînt și unele neîmpliniri”, dar numai după ce te blînda bine cu „realizări” și cu „succese”. Delirul mergea atît de departe încît nu mai erai sigur dacă mai poți scrie „Oceanul Pacific”, dacă n-ar fi fost mai potrivit să scrii, pentru mai multă siguranță, „oceanul mai Pacific”. Că de aici se ajungea la eliminarea oricărui accent critic ca realitatea era mistificată pînă la idioțenie, nu mai avea vreo importanță. Bucureștiul era dărlmat,

bisericile ne erau demolate, satele distruse, scribăfăi de servicii se proiectau cu aceeași nonșalanță într-un prezent multilateral dezvoltat și într-un viitor mirific.

Asistăm la revenirea în forță a acestei idei nenorocite și care ne-a nenorocit timp de 45 de ani. Puterea e iritată de o presă prea independentă, prea critică, prea înverșunată. Cum ne vor vedea străinii, ce vor spune ei? Să mai privim și la ce se face bine în țara asta, pentru că se fac și lucruri bune! Să le privim mai degrabă pe cele bune, decît pe cele rele, dacă interesul național o cere. Că în România s-au întîmplat atîtea, că sînt atîtea fapte neclarificate, n-are nici o importanță! Să închidem un ochi, chiar pe amîndoi, de ce nu, dacă interesul național o cere. Să fim strîns uniți! Că nu știm adevărul despre cele întîmplate în decembrie '89, că mulți dintre vinovații de atunci sînt liberi, că nu știm adevărul despre cele întîmplate la Tirgu Mureș, despre cele întîmplate în 13, 14 și 15 Iulie, că asistăm neputincioși la o nerușinată campanie de reabilitare a nomenclaturii și a Securității și la manifestări încă și mai rușinoase de xenofobie și de antisemitism, că neo-nomenclatura e mai hămesită ca oricînd de privilegii, că la noi corupția a atins cote inimaginabile și a atins sferele înalte ale puterii și cîte alttele, ce putem face, democrația noastră e atît de tînră, atît de fragilă și atît de originală! Să vedem mai bine că Securitatea a fost desființată, că am avut alegeri libere și că televiziunea e publică, decît independentă.

O fi ea presa de pe alte coclauri în adversitate cu puterea și că în calitate de „ochi necruțător al opiniei publice” se simte datcare să denunțe excesele, abuzurile, gafele și greșelile puterii! Însă ne comparăm noi cu ăia? Asta ne trebuie acum? N-ar fi mai bine să dăm mai multă atenție realizărilor? Nu, n-ar fi mai bine! Pentru că și așa e destul de rău!

ACCENTE

Elena Ștefci



Va începe număratoarea inversă

Pretulindeni în lume partidele au nevoie de activiști. La noi, activistul îi este interzis, îndeobște, să pună în discuție linia ori acțiunile organizației pe care o slujește și să constate cu voce tare apăsătoare spre matrapazlicuri a propriilor tovarăși de drum. Și ca să nu-l apuce „crizele de personalitate”, cel mai bine e să se lege la ochi când se uită în grădina în care de bunăvoie s-a înregistrat; îi este permis – și recomandat – activistului să-și cultive spiritul critic plus intransigența morală exclusiv privind în curtea adversarilor săi politici. Disciplina de partid cere și acum – ca și pe vremea „centrului vital al întregii națiuni” – să-ți poți stăpâni accesul de luciditate, de îndoielă ori de imaginație, întrucât toate acestea – și multe asemenea lor – n-au nimic de-a face cu „patriotismul”, cu „hotărârea dîrză” de a construi un „viitor luminos”, „cu idealul revoluționar” ori cu „sacrificiul suprem”. E adevărat, conceptul de societate socialistă multilateral dezvoltată nu mai preocupă pe nimeni, toată lumea luptă azi pentru... instaurarea democrației. Fiindcă foaia istoriei s-a ntors – și s-a ntors chiar de la Moscova, cită vreme părea aici, între Dunăre și Carpați, veșnic bătută în cuiel –, forța (constringătoare) a partidului unic s-a tot împărțit și reimpărțit pînă spre limita suportabilității. Și cum mecanismele de adaptare a electoratului nepartizan nu puteau fi altfel decât mult mai inerțioase (și deci mai ineficiente) decât ale politicianilor, liderii de partid n-au cîștigat, la rîndul lor, mare lucru: ei s-au văzut acceptați sau respinși nu din pricina acțiunilor politice și a programelor susținute, ci pur și simplu din motive legale de aspectul fizic, de vîrstă, de „trecutul glorios”, de încărcătura ereditară a pretențiilor convingeri și principii.

Rezultatul votului de la 20 mai are motivații mult mai profunde decât cele explicabile prin sloganurile, presiunile, manevrele diversionist-feseniste ale campaniei electorale ori prin acel posibil, probabil și sigur (pe ici pe colo) procent al fraudei electorale. Nu trebuie lăsate în afara analizei trica (omenească) în fața schimbării și a riscului pe care orice schimbare o presupune, panica agresivă a celor care trăiau foarte bine sub Ceaușescu pentru că nu aveau nici un fel de calități sufletești și aptitudini practice, „Intelligența” celor vinovați, capabili de a-și da seama că trebuie să sprijine tocmai puterea care să nu-i respingă și să nu-i pedepsească. Dar, pe lângă toate acestea, votul de la 20 mai a fost cum a fost și datorită „epidemiilor” de partide politice: fiindcă odată cu partidele au apărut – pe micul ecran – tot felul de revoluționari și opozanți, care mai de care mai vehement, mai convinși că ei și numai ei pot

salva țara, mai puși pe fapte mari, pe acuzații ori pe prelegeri rafinat demagogice. Pentru cei mulți și neobișnuiți cu lupta politică, toate aceste apariții au produs – ca și nenumăratele mitinguri zilnice – efectul contrar: dornici de liniște, mulți alegători au ajuns la concluzia că impresia bună pe care – sub imperiul emoției revoluționare – și-au făcut-o despre domnilii Ilescu și Roman rezistă și prin comparație cu prea agitații contestatari. Cît despre cei doi contracurenții echilibrați, ei fuseseră din start și inevitabil descalificați: nu atât prin absența din țară, cît prin comportamentul „străin” pe care l-au afișat odată întorși. Ei nu erau „de-ai noștri” întrucît știau să fie civilizați, să nu-și împoaste cu noroi adversarul ori să-l amenințe după ce a încercat să-l șantajeze. Ei aveau reflexele politice ale lumii libere, iar noi – cei învățați cu ședințomani țepeni, cu agramatism și cu „indicății prețioase” – nu doream mai mult decît zîmbete, pulovere, propoziții articulate, accente autohtone, minciunile mai puțin frumos ambalate.

Acum, cînd am intrat într-o nouă fază pre-electorală, cînd partidele existente și anul trecut s-au tot organizat prin divizări, subdivizări, grupări și regrupări succesive, cînd au apărut altele alte noi formațiuni politice, cînd – cel puțin în marile orașe ale țării – cea mai mare parte a electoratului a ajuns să-l aclame pe unul dintre cei cărora anul trecut le-ar fi spart (cu dragă inimă) capul, ar fi bine dacă am și cît de mult a cîștigat poporul român în discernămint și cît de mult s-au molipsit de relele noastre chiar liderii de partid veniți din străinătăți. Nu de alta, dar românii știu de prea multă vreme – unii chiar de pe vremea partidelor istorice – că politicianii sînt sincer preocupați de soarta poporului exact pînă în momentul în care au ajuns să dețină puterea. Și românii au toate șansele să știe anul viitor – mai mult decît anul trecut – că spre arena politică se înghesuie mai ales cei predispuși să confunde fără scrupule propriile privilegii cu interesul și cu binele țării. Ideea de om politic a putut fi mult prea multe decenii confundată, în România, cu ideea de om de nimic, leneș, disprețuitor cu cel mic, lingău cu cel mare, urs cu toate alibiile și învățat să calce peste cadavre. Lureșul revoluționar din decembrie '89 a împins el însuși – ca de altele ori în istorie – la tribunete din piețe și în prim-planul vieții parlamentare, hahalere simpatice ori dezecilibrați mintal, întruși aflați mereu în misiune ori vedete obraznic încinate de propria lor persoană. Mai mult decît atât: excluderile, dezicerile, rupturile, luările de poziție ale unor conducători de partid împotriva intransigenților rebeli din propria formație, demascarea unor fapte murdare ale liderilor de partid de către cei aflați chiar în subordinea lor, toate acestea l-au făcut pe omul simplu să creadă că cei care se înfruntă în plan politic „sînt toți o apă și-un pămînt”, că nu-i preocupă decît șefia și avantajele ei, că „ceilalți” nu sînt mai buni... decît F.S.N.-ul.

Bineînțeles, partidele – noi sau tradiționale, mici sau mari, „satelite” sau „independente” – au pus toate aceste slîșieri interne pe seama infiltrărilor fostei ori actualei Securități. Dar, din păcate, partidele însele au favorizat acțiunile menite să le compromită: l-au primit în rîndurile lor ori în redacțiile ziarelor de opoziție pe foștii colaboraționiști și informatori doar pentru că ei strigau la manifestații – mai tare decît toți – „Jos Securitatea!” și „Jos comunismul!”; s-au bazat pe profesioniștii intrigii și delațiunii mai mult decît pe modelele de bună credință, întrucît aceștia din urmă nu aveau îndelungul exercițiu al aptitudinilor cuminți, gata să-și pună fără oricîre semnătură pe „comunicatele de la centru” ori să-și dea votul (și adeziunea) în mod automat dar patetic. S-a înființat oare, în România post-revoluționară, un singur partid în care vecinul de scaun să nu se uite chiorș la sine dacă ai altă opinie decît ei? Există oare, printre cele 215 organizații politice, una singură în care, dacă îndrăznești să susții un punct de vedere opus majorității, să nu fi imediat declarat nebun, prost, nerușinat, dușman vîndut fie F.S.N.-ului, fie agenților străine? Pot avea loc în vreun congres ori în vreun conferință – fără să fie stopate prin intervenții din culise – dezbateri în care divergența părerilor să nu fie considerată drept dezbinare, și ideea unității de monolit – la fel de periculoasă și de insuportabilă azi ca și pînă mai an – să nu devină atottriumfătoare? Avem noi partide în care fariseismul unor membri (hotărîți oricînd să declare lumii întregi: „Iată, în sfîrșit, un partid în care să mă-nscriu!”) să nu fie apreciat „la vîr”, iar delimitarea

neiertătoare de porcăriile propdilor camarazi să nu fie imediat catalogată drept „egoism și meschinărie”? Se poate întîmpla, măcar acum, după coșmarul comunist, ca într-un partid mai vechi sau mai nou să nu fie promovate tot dosarele de cadre și să nu devină „frunțași” tot lichelele care știu să laude ori să se laude, rudele pînă la a șaptea spîță, „specialiștii” în vorbe goale, „revoluționarii de profesie”?

Nu toți cei care s-au înscris pînă acum într-un partid politic îndrăznesc să răspundă afirmativ la toate aceste întrebări ori la altele de felul acestora. Cît despre cei care nu mai vor în rîptul capului să plătească vreun fel de cotizație și să se supună vreunor statute de partid, greu de spus dacă ar avea motive, azi, să răspundă mai degrabă prin da sau mai degrabă prin nu. Și totuși, în funcție de ce anume (și de cît anume) vor crede alegătorii despre (și în) partidele noastre, se profilează – pentru evoluția vieții politice românești – două posibilități: 1) viitoarele alegeri vor aduce un procentaj echilibrat și deci un cîștig de cauză opoziției actuale; 2) viitoarele alegeri se vor remarca printr-un înspăimîntător absentism și în felul acesta vor triumfa – chiar dacă indirect – fie adepții F.S.N.-ului, fie forțele care duc dorul regimului ceaușist.

ACCENTE

Magda Cârnelci



Încă la început

După aproape doi ani de la extraordinarele evenimente din decembrie '89, ne regăsim, o țară întreagă și fiecare în parte, obosiți și mîhniiți în fața unui spectru confuz și amenințător al viitorului apropiat. La început de an trecut, 1990, eram pentru lumea întreagă un „mare popor”. Acum sîntem pentru lumea întreagă un „popor problematic”, într-o țară problematică, cu o situație politică problematică. În Ianuarie eram, pentru toți și pentru noi înșine, înfruptorii unei „extraordinare, splendide” revoluții. Acum sîntem numai pionii anonimi ai unei mari „cazalmale” politice.

Ni se păruse că printr-o izbucnire înfricoșătoare de revoltă populară spontană, „scurtcircuitasem” istoria și, din coada unui val inexorabil de transformări politice uluitoare, ajunsese în frunte. Ni se păruse că, în sfîrșit, „facem istoria” și nu istoria ne joacă pe degele. Acum un an eram mînași cu toții de un mare elan colectiv, uniți în euforia unei uriașe, uluitoare speranțe de bine. Acum ne regăsim obosiți și dezamăgiți, fiecare în parte, dezbrinați de trică, dezorientare, nesiguranță și ură.

Nimeni, nici o fracțiune a corpului social românesc, nu e mulțumit. Toți, de la bază la vîrful piramidei naționale, sîntem dezamăgiți. Puterea e supărată pe populație că nu-i acceptă și nu-i urmează orbește programul economic și politic; nu înțelege de ce lumea nu are încredere și răbdare și nu suportă supusă

privațiunile de tot felul, cînd are în față un proiect alîl de limpede de viitor „luminos”. Populația e nemulțumită că prosperitatea și democrația nu s-au instaurat peste noapte (sau în cîteva luni) în pămînt românesc, eventualei fără participarea efectivă a fiecărui în parte și a tuturor împreună.

Partidul de guvernămînt, F.S.N., e nemulțumit de lipsa de cooperare, eventual unanimă, a celorlalte forțe politice și sociale din țară, la programul său populist și confuz. Opoziția politică, parlamentară, e nemulțumită de lipsa ei de putere decizională în treburile țării, rezultată din dezbinarea ei internă, dar e geloasă pe alte forme sociale de manifestare politică ce i-ar putea lura capitalul electoral și așa minoritar. Sindicatele sînt nemulțumite și pe guvern și pe partidele politice pentru neputința lor de a oferi soluții imediat realizabile sau viabile, fără costurile sociale ridicate. Opoziția civică, încă minoritară, e nemulțumită pe inerția marii majorități.

Probabil că și utopismul inițial și dezamăgirea adîncă actuală reprezintă două extreme exagerate și deci neviabile. În adîncul entuziasmului inițial, presimțeam că ne va fi apoi foarte greu, că nimic nu se poate schimba peste noapte. În adîncul nemulțumirii dezamăgite de acum știm că nu se putea sări brusă într-o altă istorie, chiar dacă se putea sări altfel. În mod evident, orice revoluție este urmată de haos. Clipa de uriașă descărcare umană, de libertate în aparență totală a forțelor sociale, este urmată inevitabil de complicație și confuzie reorganizării. Dacă e doar o revoltă, orice revoluție ține o clipă, dacă e schimbare de regim social, orice revoluție durează îndelung. Simplă revoltă, sau lătură de stat, revoluția va fi înlocuită repede de o restaurație, restaurarea vechilui ordini puse o clipă sub acuzare. Dacă nu e o simplă răsturnare de dictator, ci o punere profundă în discuție a structurilor sociale, revoluția, sub forme abrupte sau lente, continuă.

Depinde de întregul corpul social ce alege. Sîntem oare în punctul în care toate straturile sociale (sau măcar majoritatea) acceptă caracterul anticomunist și urmările radicale ale revoluției din decembrie? Conflictele izbucnite în acest rîstimp, rezultatele alegerilor din mai și actualele tensiuni sociale ne îndreptățesc să ne îndoiim. Există încă o mare masă de oameni – majoritară – atașată conștient ori din pură inerție de vechile stări de lucru. Un studiu sociologic sumar ar putea demonstra cu ușurință că aproape că nu există categorii sociale care să nu aibă impresia – subliniez, impresia – că pierde ceva. De la toștii activiști superiori de partid la omul din fabrică, de la funcționari la țărani, ori de la intelectuali la femeile casnice, această stare confuză de spirit poate lua înfățișări diferite: egoismul fostelor privilegii, teama de schimbare, conformism convenabil, neîncredere în politic și în istorie, frica de o angajare socială permanentă, activă, isterie, nesiguranță, teama zilei de mîine, multă inerție, multă lenie.

E drept, revoluția e declanșată de obicei de o minoritate, dar depinde de majoritate ca ea să devină reală și să dureze. Dacă e pornită „de sus” (vezi perestroika), revoluția trebuie impusă energic, aproape cu forța, pentru a pătrunde lent pînă la baza societății. Pornită „de jos”, ea trebuie să convingă repede vîrful piramidei sociale de îndreptățirea revendicărilor ei, dacă vrea să aibă vreo șansă asupra întregului corp social. Alte exemple istorice demonstrează că dacă revoluția pleacă de jos, ea nu se poate împlini decît dacă găsește un ecou „sus”, de unde va reverbera în întreaga societate. Cîtă vreme deținătorii puterii mai sînt încă convinși de îndreptățirea puterii lor, orice revoluție are în față spectrul eşecului. Forța brută poate repune lucrurile în vechea lor matcă.

Cînd deținătorii puterii încep să se îndolască și să facă greșeli, distrugînd treptat și convingerile celorlalți, schimbarea poate avea sorți de izbîndă. Revolta, expresie a suferinței sociale acute, nu se poate transforma cu adevărat într-o revoluție a structurilor sociale decît dacă e precedată sau e urmată îndeaproape și conștinută de o primenire mentală, de o revoluție a mentalităților. Sîntem abia în preistoria acestei dificile și îndelungi revoluții. Abia la început. Sîntem datorii, toți și fiecare în parte, să suportăm și să întreținem această enormă metamorfoză, dacă nu vrem ca, vorba istoricilor, distanța dintre „țara reală” și „țara oficială” să devină din nou infinită. Dacă nu vrem să ne aflăm din nou și pentru multă vreme într-o situație „pre-revoluționară”.

cenzura și autocenzura în anii '80

Ideea de a deschide în revista noastră acest dosar publicistic aparține criticului literar Ioan Buduca și poetului Ion Drăgănoiu, însă tema cenzurii este o obsesie pentru toți scriitorii români. Fie că au reușit ori nu să publice cărți înainte de decembrie 1989 - aproape toți și-au dorit-o, ceea ce înseamnă că într-un fel sau altul acceptau regulile stabilite, chiar dacă încercau să le încalce -, scriitorii s-au supus cenzurii. Interioară sau exterioară, estetică sau ideologică. Este greu de spus cum ar fi arătat cultura română a celei de-a doua jumătăți de secol XX fără cenzură. S-ar putea face însă o analiză asupra felului în care cenzura a afectat textele și conștiințele. Câtă autenticitate a mai rămas? S-a născut și o altfel de autenticitate, una a inhibiției? În mod dramatic, unii scriitori se întreabă cum vor reuși să umple, să corecteze paginile cărților altfel decât sub stressul incertitudinii dacă textul scris va fi sau nu publicat. Cu întemeiată curiozitate, toată

lumea așteaptă noile cărți. Dar scriitorii produc mai degrabă publicistică decât cărți. Deși au existat texte neafectate de tabuuri ideologice, a scris în libertate nu este un act mecanic, întrucât presiunile sociale, politice, economice, religioase acționează în continuare spre distorsionarea traseului scriitor-cititor. Vom publica nu peste multă vreme un text în care este vorba de un alt tip de cenzură, cel practicat în lumea liberă și căruia, ne arată Alexandru Paleologu, un scriitor de talia lui Emil Cioran i s-a supus în mod neașteptat. Trecerea spre economia de piață ne pune în fața unui nou tip de cenzură: cea economică. Câte feluri au existat și câte feluri de cenzură vor mai apărea? Ce mecanisme psihice, psihosociale și spirituale acționează în acest act? În spiritul dialogului social, așteptăm noi contribuții ale scriitorilor (și, de ce nu?, ale foștilor cenzozi) la dezbaterea acestei teme.

(Dan Pavel)

TEXTUL, CA UN PEDAGOG



Martor și inculpat, acum, în procesul moral al comunismului, scriitorul român editat în acei ani este, vrînd-nevrînd, ceva mai „vinovat” decât cel needitat. Frajunea acestei „vinovății” stă în asumarea conștientă a unei anume autocenzurii. Dar, mai înfrî, este oare chiar atât de sigur că vinovăția noastră își merită ghimbelele, este ea chiar atât de inefabilă? Întreb numai pentru scriitorul din generația mea, cel care a publicat între anii '80 și '89. Răspunsul trebuie individualizat, de la caz la caz, firește. Pot observa, însă, pentru cea mai mare parte a scriitorilor valoroși care au de-

butat în acești ani un fenomen la rîndul lui general: autocenzura funcționa ca un obstacol retoric, era transformată într-un mijloc ironic de expresie. Îmi amintesc, de pildă, o comparație dintr-un poem de Traian T. Coșovei, pe care o redau din memorie: sinii tăi se zbat ca doi comisari ai poporului... Nu se putea scrie direct despre iubirile hilare ale unui comisar al poporului, dar grotescul lor putea fi folosit ca obiect de comparație. Cenzura oficială lăsa să treacă asemenea „obraznici”, apoi devenea subtilă și le interzicea. Dar premiera unei metafore, inaugurarea unei asemenea ironii putea să aibă loc. Autocenzura noastră era obligată să devină din ce în ce mai subtil-ironică spre a putea impune noi „obraznici”, iar stacheta cenzurii oficiale urca vertiginos spre a le contracara, încît în ultimii doi, trei ani ai dictaturii nu se mai puteau publica integral nici măcar poeme ale unui ironism pur livresc cum este acela din *Lăptosul* lui Mircea Ciurdeanu. Sau se ajungea la paradoxul unui tip de cenzură oficială care, nemăștiind ce se taie, ordona să adaugi. E cazul volumului de nuvele *Trenul de noapte* al lui Ioan Groșan, căruia celebrul cenzor-căluș Mihai Duilea i-a dat ordin să mai adauge o năvălă la finele volumului, una „fără probleme și fără ironii”.

Comuniștii anilor '80 și cenzozi lor se temeau de ironie ca dracu de tîmnie. Chiar și scriitorii-cenzozi, redactorii de carte la diverse edituri, dăduseră în

damblaua acestei friți. Aveau și de cel! Era deja atât de înghețat discursul oficial al puterii, limba lui de lemn, încît ironia era resimțită ca un cal troian, ba chiar ca o diversivă organizată.

În ce mă privește, m-am bucurat de „privilegiile” unei atenții politice destul de distributive din pricina unei cărți care își propunea să vorbească teoretic chiar despre ironism ca atitudine antidogmatică. Cartea trebuia să se cheme *Știu că nu știu*. Nu a fost voie de la poliție să se cheme așa. Apoi s-a chemat *După Socrate* și a putut să apară, la începutul anului 1988, dar fără un capitol care se intitula *Pentru o logică ironică a ironiei*. Au mai dispărut din carte pasajele în care se făceau anume analogii între retorica ironiei și diplomație, de pildă, ca discurs al omisiunilor elocvente. Nici o aluzie la dogmatismele politice nu a putut să treacă, cu alți mai puțin vreo referințe directe la teroarea dogmatismelor staliniste. Redactorul de carte s-a ocupat de amănarea apariției, apoi de cenzura și de apariția volumului, cerînd, ca o condiție sine qua non, ca în prefața cărții eu, autorul, să fac o legătură sinonimă între dialectica materialist-istorică și ironie, iar în legătură cu acest fel de dialectică să-i citez pe marele ironist Nicolae Ceaușescu. Nu m-am executat, bineînțeles.

Nicolae Steinhardt spune la începutul jurnalului său, apărut în 1991, cu titlul *Jurnalul ferichii*, că există patru ieșiri din cercul terorizant al ideologiei totalitare.

Una este pentru cei norocoși, pentru cei cărora harul le face acest dar - credința. Celelalte trei sînt la îndemina oricui: acceptarea morții tale ca fiind un fapt petrecut deja și, în consecință, un comportament bazat pe „nu am nimic de pierdut”; stilul ironic, bufon, zurbagiu, adică un comportament de tipul „nu am nimic de cîștigat”; și comportamentul de luptător curajos, bazat pe gîndul, totul e de cîștigat, nimic nu e de pierdut”. Probabil că generația '80 a scriitorilor români a jucat pe cartea ironiei din slăbiciune: nu avea forța morală de a-și asuma sacrificiul ca pe un fapt consumat deja și nici puterea spirituală de a lua taurul de coarne cu acel curaj nebun pe care, la noi, un Paul Goma l-a avut. (De fapt, Paul Goma a fost cazul singular în care ironismul a produs o atitudine eroică. Fricosul prea plin de humor devine curajos, se pare, din pricina rușinii de a risca să fie descoperit ca fricos!)

Revin la tema autocenzurii, cu referire directă la cartea ce a apărut sub titlul *După Socrate*. Autorul ei nu este un curajos, pentru că nu este un fricos. Și asta din cauza unei inteligențe sofisticate prea jucăușe. Nu a intrat în corul autorilor de omagii, dar nici nu a scăpat nemurdărit de jocul pervers al omagiilor de fiecare zi. Are o scuză sofisticată, însă. Pe la începutul lui '89, publicist fiind la o

gazetă de stat și de partid, a primit comanda să o laude pe academiciana doctor inginer. Urma să semneze cu un pseudonim, ca de obicei. Un nume de femeie. Articolul a apărut, însă, fără știrea autorului, cu numele său real la semnătură. Tot ca de obicei, articolul era un plagiat de la cap la coadă. Copia pur și simplu o laudatio semnată de Octavian Știrleanu cu doi ani înainte pe aceeași temă despre același academician doctor inginer. Dar semnătura rămîne semnătură. Autoprotecția prin plagiat e un dulce alibi copilăresc. În fond, tot discursul de lemn al puterii nu era decît o invitație la plagiere. Plagiați, copii, plagiați, numai să mă laudați!

Ce a fost curaj în tipul de autocenzură ironică din *După Socrate*? Era, oare, un curaj să vorbești de furie în casa spînzuratului? Era un cinism să vorbești despre ironie aproape ca un dogmatic? Rămîne de mărturisit că dacă a fost ceva bun în lășitatea curajoasă din textul acelei cărți este că și textul și-a ironizat autorul, făcîndu-l să iasă din paginile manuscrisului cu altă convingere decît avea la intrare: ironia dusă pînă dincolo de ironism devine o antecameră a credinței, pentru că pe calea ironică este și (po)pasul revelației. Acesta era capitolul refuzat în întregime de cenzura comunistă.

IOAN BUDUCA

UZURA PUBLICISTICII

(FOARTE PUȚIN DESPRE CENZURĂ)



A „cenzură” înseamnă, în accepția curentă a termenului, a lipsi pe cineva de ceva. Pot fi cenzurate idei, comportări, atitudini, masive mase populare. De pildă, în nici un ghid turistic al Iugoslaviei nu apare recenzată populația română aflată pe Valea Timocului. Sînd printre acești comentarii ascultîndu-l, am aflat că ar fi în jur de jumătate de milion. Mult, puțin? Cîicum, el nu apar în nici o statistică din Serbia, republica de care aparține. Întrebîndu-l de ce nu-și revendică personalitatea, mi-au răspuns că nu au alfabet și gramatică.

Sunt obligați să scrie cu litere slavone, e adevărat. Dar vorbesc o limbă mult mai vie decît românil din Banat, iar Gramatica Academiei Române nu trebuie decît să le fie trimisă prin poștă. Litere latinești, chiar din lemn, le putem ciopli noi, precum le-au cioplit pe vremuri Chirilă și Metodiu.

Meditînd asupra acestor lucruri, mă gîndeam că dacă poezia română de azi arată așa cum arată, faptul acesta se datorează în mare parte și cenzurii. Dacă tehnica sugestiei, care e principala armă a poeziei, s-a rafinat în România pînă la nivelul la care s-au rafinat în Japonia sau America computerele de generațiile 4 sau 5, e și pentru că realul n-a putut fi denotat direct timp de patru decenii.

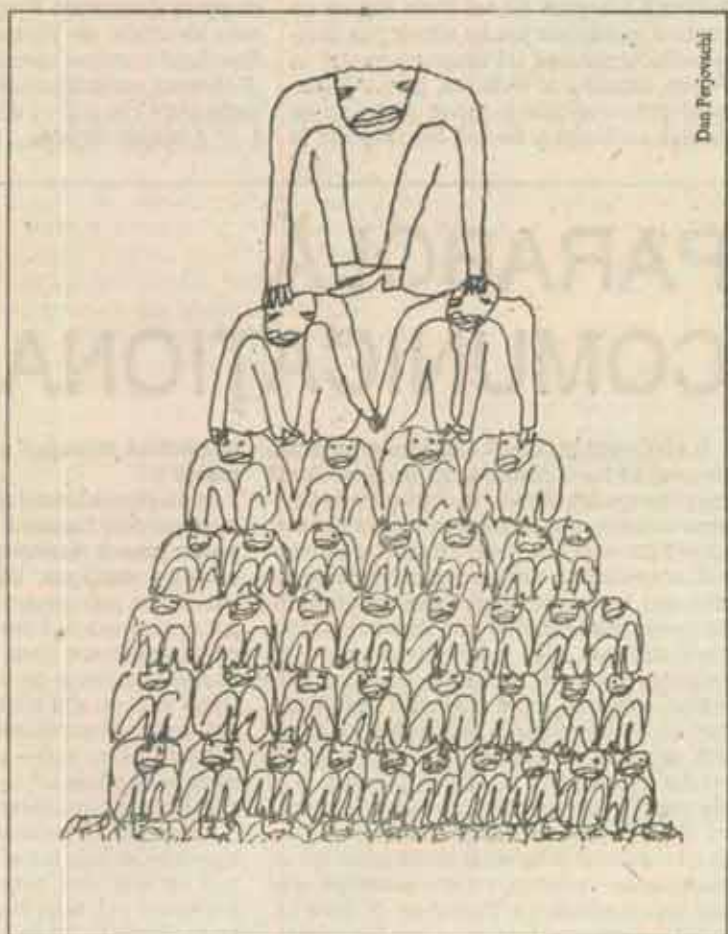
Înainte de a trece la evocarea unor fapte concrete despre ceea ce a însemnat cenzura dictaturii comuniste, aș vrea să enumăr puținele cenzurii, așa cum am cunoscut-o în cele două decenii de cînd public: a) autocenzura estetică, naturală, pe care o practică în general orice autor de pretin-dență, începînd cu alegerea cuvîntului și terminînd cu ștergerea lui; b) autocenzura conjuncturală, variînd în funcție de momentul dat (un exemplu poate fi perioada 1964-1971, perioadă de liberalizare ideologică în România); c) cenzura editurii, mergînd de la temă, titlu, și terminînd cu interzicerea folosirii unor cuvînturi; d) cenzura instituției care era responsabilă de acest lucru și care în ultima perioadă funcționa în cadrul Ministerului Culturii sub numele „con-

spirativ” Colectivul Sinteză; e) cenzura secției ideologice a PCR, care, evident, subordona activitatea editorială și de presă; f) cenzura exercitată prin delajații „colegiale” sau rapoarte ale securității și care viza mai mult persoane cu opinii opuse regimului, decît operele acestora.

Punctele de la b) la f) fiind abolite în România după decembrie '89, asistăm în apariția unui punct g) care înseamnă cenzură comercială, impusă de rațiunile financiare ale editorului, care nu-și poate permite să tipărească în pierdere, decît în cazul în care, moștenind fonduri peceeriste, le folosește în scopuri feseniste, anunțînd și culturii fonduri simbolice.

În perspectivă, romanul popular va avea de cîștigat, un nou gen, acela al mărturiilor veridice, se va impune, avînd în vedere că a spune adevărul în ultimele decenii echivala de multe ori cu suprimarea fizică. Această literatură „de sortar”, care nu întotdeauna îndeplinește exigențele literaturii autentice, cunoaște deja o largă răspîndire, în ciuda prețului prohibitiv pentru buzunarul cetățeanului de rînd. În aceste condiții, cel mai mult vor avea de suferit cărțile de poezie și de comentariu critic, istoric literar etc. ale căror fraje, exceptînd clasicii, au fost mai mereu nerentabile financiar. Fundații culturale particulare puterice neexistînd încă în România, iar statul alocînd doar 0,3% din bugetul său culturii, putem bănui că mulți poeți și critici se vor uza în publicistică pentru a putea supraviețui.

Cele de mai sus sînt o perspectivă „teoretică”. Dar amintirile personale? Mediocritățile patente care alcătuiau corpul vigilențial cenzurii s-au aibă nume? De scriitor sau artist onest n-a avut de-a face cu ei? Să ne aducem aminte de toți, de la



Dan Perjovschi

redactorul de carte, care în cazul cel mai feroce îți spunea că îi e teamă să publice anumite pagini, anumite imagini, anumite cuvinte, și pînă la cenzorul de profesie de la Ministerul Culturii care îți maltrata manuscrisul în funcție de felul în care credea el că va fi citită cartea de către zeții lui de la partid. Din acest punct de vedere, nazismul și comunismul au avut un comportament identic. Dar și biserică evului mediu... Forme totalitare au existat mai întotdeauna. Opunîndu-le toleranța și o anumite

modalitate ironică ce le pot degonfla de la început, nu avem decît de cîștigat. Cine ne împiedică s-o facem?

ION DRĂGĂNOIU

P.S. Îmi dau seama, recitînd rîndurile de mai sus, că n-am spus aproape nimic despre cenzură. Nu i-am arătat cu degetul pe cenzozi, nu i-am expus atenției publice și nici măcar nu m-am „culpabilizat”. Acest proces e complicat și lung. Să încercăm împreună să-l ducem la capăt.

Sorin Antohi

O „POLITICĂ ABSTRACTĂ ȘI LITERARĂ”: INTELIGHENȚIA ȘI DEMOCRAȚIA

În numărul precedent, prima parte a textului de față s-a ocupat de extrateritorialitatea intelighenției, o teorie care, pornind de la principiul anistoricității lucrului intelectual (o activitate eternă în serviciul Rațiunii), încearcă să fondeze o legitimitate extrasocietății pentru o contra-elită cu ambiții hegemonice.

2. Politica „abstractă și literară”

Înregistrând ambiguitatea relației intelighenție-putere, nu vreau să fac o judecată de valoare, cu atât mai puțin să introduc o notă de confuzie în dezbaterile altminteri tot mai discretă pe marginea complexului *Schuldfrage* a regimurilor comuniste; dimpotrivă, din mai multe motive, sînt mai degrabă înclinat să diferențiez atent „adaptările secundare” care au putut fi inventate în aceste *total institutions* (Erving Goffman) deghizate în cetăți radioase. Totuși, este frapant că intelectualii care își afirmă extrateritorialitatea nu abandonaseră total visele unei intelighenții obișnuite să-și susțină autonomia în raport cu economicul, socialul și politicul doar pentru a încerca să influențeze, și chiar să ia, puterea.

Regăsindu-se, vrînd (mai rar!) nevrînd, la o anumită distanță de exercițiul puterii, o parte a intelighenției est-europene a continuat să-și facă ecou. Stăpînind procedeele ambiguității, antifrazei și aluziei, practicînd uneori *Katman*-urile (descrise atât de bine de Czesław Miłosz în *La pensée captive*), numeroși autori au transformat politica într-o referință obligatorie a întregii culturi, iar viața politică a comunismului în grila de lectură privilegiată a unor texte literare ce păstrau aparențele jocului estetic pur. Tocqueville observase un fenomen similar în Franța secolului al XVIII-lea, „cea mai literară” dintre națiunile Europei: „Acest tip de politică abstractă și literară era răspîndit în

doze inegale în toate operele aceluia timp, și nu era nici una, de la tratatul greoi la cîntec, care să nu conțină puțin din ea” (*L'ancien régime et la Révolution*, Paris, Gallimard, 1967, p. 230). Mille de publicații est-europene apărute după „revoluțiile” anului 1989 n-au făcut decît să exprime, într-o confuzie triumfală, ceea ce fusese gîndit, disimulat cu mijloace retorice, ceea ce circulase clandestin în deceniile de cenzură.

Desigur, exegeza acestui curat democratic amestec al limbilor pune în evidență și alte trăsături decît cele izolate de hermeneutică tăcerii totalitare. Aș vrea să rețin totuși câteva continuități remarcabile, mai elocvente decît rupturile.

Mai întîi, o extraordinară încredere în forța cuvîntului. Est-europenii cei mai marginali și mai criptici par să fie convinși că discursul poate schimba cursul lucrurilor. S-ar spune că figurile charismatice ale tribunului și ale utopistului domină antropologia intelighenției seduse de libertate, în vreme ce amestecul limbilor dă naștere unei confuzii extreme: „A scrie, oare nu înseamnă a confunda ontologia cu gramatica?” (Jacques Derrida, *L'écriture et la différence*). În orice caz, se confundă discursul cu acțiunea.

În al doilea rînd, o tendință de a impune realității o coerență, o logică sau chiar o rațiune. Acestei tendințe îi corespunde explozia scenariilor, excesele „cauzalității diabolice”, interpretarea neînțetată și tot mai delirantă a unei istorii ce se încapățînează să rămînă înecatată în smog. În subsidiar, numeroși intelectuali est-europeni au în vedere o acțiune politică anume, care ne reamintește de Lumini, de 1789 și de 1917: trebuie neapărat să-i luminăm pe oameni, fiindcă absența comportamentelor sociale și politice democratice se explică printr-o lipsă de *savoir* democratic. Progresiv, un alt fenomen identificat de Tocqueville în preajma Revoluției franceze afectează țările din Est: „Deasupra societății reale (...) se construia astfel puțin cîte puțin o societate imaginară (...)” (*L'ancien régime...*, pp. 238-9). Diver-

se grupări de intelectuali, care evocă faimoasele *sociétés de pensée* franceze prer evoluționare (atît de bine analizate de François Furet), se consumă pentru a obține cel mult ceea ce obținuseră iluștrii lor predecesori: „Treptat, imaginația mulțimii o părăsi pe prima (societatea reală), pentru a se retrage în cea de-a doua (societatea imaginară). Oamenii se dezinteresară de ceea ce era, pentru a visa la ceea ce putea fi, și se trăi, în fine, prin intermediul spiritului, în această cetate ideală pe care o construiseră scriitorii” (*Ibid.*, p. 239). Din nefericire, mulțimile postcomuniste, sătule de utopii, se vor abandona probabil altor ideologii, mai primitive, mai puțin abstracte. Insistența asupra eticii, mesajul cvasimistic ce îndeamnă la „a trăi în adevăr”, nu par nici ele hărăzite succesului politic.

În al treilea rînd, o confuzie între central și marginal. Puterea, dezvoltarea și progresul, interesul economic și viziunea ideologică se concentrează pe centralitate și principal, acordîndu-le o prioritate absolută asupra elementelor marginale. Dimpotrivă, literatura se ocupă tocmai de marginal, explorîndu-l și punîndu-l în valoare, pregătind astfel potențialul evoluțiilor viitoare (cf. Virgil Nemoianu, *The Theory of the Secondary*). Intelighențiile est-europene au transformat literatura într-un exercițiu asupra principalului; cenzura și criza științelor sociale din țările comuniste au accentuat acest proces. Tocqueville îl descrie astfel, cu anticipație, vorbind tot de Franța secolului al XVIII-lea: „toată educația politică a unui mare popor făcută integral de către oamenii de literă (...) Scriitorii nu dădură poporului doar ideile lor (...); el îi dădură temperamentul și capriciile lor. Sub ascultarea lor, în absența oricărui alt îndrumător, în mijlocul profunde necunoașterii a practicii în care se trăia, toată națiunea, citîndu-și sfîrși prin a căpăta instinctele, mentalitatea, gusturile și chiar defectele naturale ale celor ce scriu; astfel încît, cînd ea ar trebui în fine să acționeze, transportă în politică toate obișnuințele lite-



raturii (...). Însăși limba politicii preluă ceva din aceea pe care o vorbeau autorii; ea se umplu de expresii generale, de termeni abstracti, de cuvinte ambițioase, de construcții literare. Acest stil, ajutat de pasiunile politice care îl foloseau, pătrunse în toate clasele și cobori cu o ușurință unică pînă la cele de pe urmă.” (*Ibid.*, pp. 239-40).

După „revoluțiile” anului 1989, intelighențiile est-europene par să fi repus în funcțiune filierele de transformare a oricărei *autoritas* (culturală sau, mai general, simbolică: exemplul opozițiilor) în *potestas*: mulți intelectuali ocupă acum poziții importante în parlamente, guverne, chiar un totoliu de șef de stat. Regimurile postcomuniste, la rîndul lor, mizează pe controlul bunurilor simbolice (fiind obligate să administreze o penurie de bunuri materiale și o resurrecție a diferențelor confesionale, etnice etc.) pentru a rămîne la putere și, eventual, a se consolida. Există deci toate șansele ca relația Putere-intelighenție să cunoască evoluții spectaculoase. Întrebarea care se pune este dacă modelul clasic al intelighențiilor est-europene va rămîne dominant. Pentru moment, se poate constata că intelighențiile luptă pentru centralitate, că ele se resituează în cîmpul politic și că își supraestimează influența asupra „maselor populare”. Acestea, la rîndul lor, par să intre într-un alt scenariu prefigurată de Tocqueville (*Ibid.*, p. 237): „O națiune oboșită de lungi dispute consimite cu bucurie să fie înșelată, cu condiția să fie lăsată în pace”.

PARABOLĂ COMUNICAȚIONALĂ

S-a întîmplat ca defecțiunea comunicațională pe care, pe bună dreptate, atât de binevoitorul meu interlocutor, domnul director general Cantemir Ionescu, o semnaleză în textul alăturat, să se fi petrecut – cuimea! – tocmai la Ministerul Comunicațiilor. Să fie o pură întîmplare sau, cine știe, vreun „semnal”, vreun avertisment din partea „mijloacelor tehnice” care nu așteaptă decît cea mai mică neatenție din parte-ne pentru a o lua razna, „înviind” și producînd dezordine, exact ca într-o povestire (științifico-) fantastică? Lucrurile, în exactitatea lor empirică, așa stau. Pe banda magnetică, fraza cu pricina mi s-a părut nu numai frapantă, ci și (aproape) în concordanță cu teza d-lui director, care, pe parcursul celor aproape două ore cît mi-a acordat, a încercat să mă convingă de necesitatea – urgența, chiar – existenței unei legi a audiovizualului. Faptul că, în litera lui, textul cu pricina nu îi aparține este incontestabil. Dar este d-l director de acord – măcar în parte – cu cele susținute în acel fragment de text? Aici e aici. Voi da, de data aceasta în transcriere hiperatentă, un citat care, lăsînd pe planul al doilea eroarea – evidentă – de atribuire, pare a da un răspuns mai degrabă afirmativ la întrebarea de mai sus: „După părerea mea – și noi așa am vrut să facem această lege –, ea exact creează cadrul liberalizării în domeniul radioului și al televiziunii. Deci, proiectul de lege, prin prevederile lui, practic sparge monopolul Radioteleviziunii în acest domeniu”. Oare

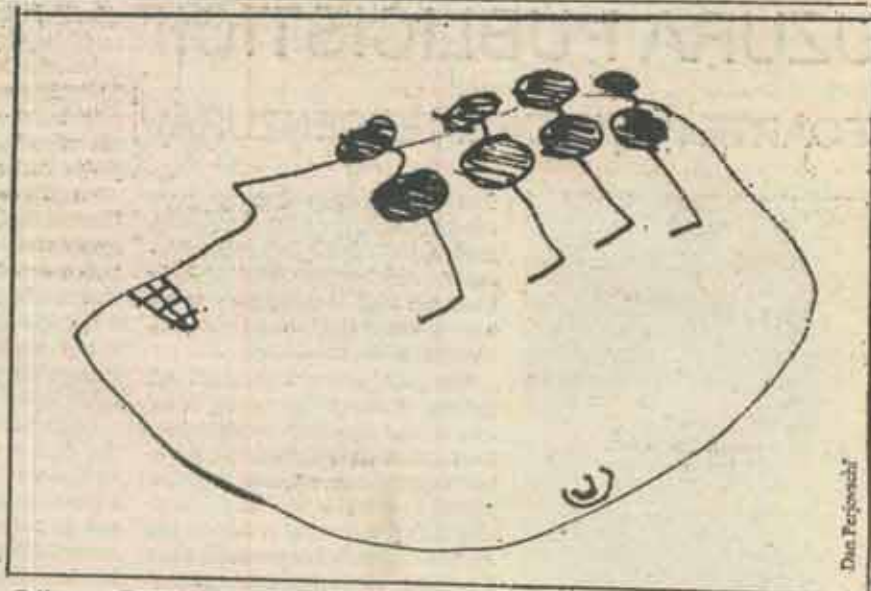
respectivul „monopol” nu reprezintă „un atu al puterii”?

În concluzie: citatul supralicitat de mine nu aparține d-lui Cantemir Ionescu. Însăși domnia-sa pare a recunoaște, printr-o formulare oarecum ambiguă, că mi l-a „citat direct”, neindicînd, prin urmare, sursa pe care eu s-o pot recunoaște la transcrierea benzii. (Domnia-sa voia în acel pasaj să-mi demonstreze cît de contradictorii și de nocive pot fi criticile din presă cînd nu sînt consultați specialiștii.) De aici, regretabila confuzie. Dar opinia exprimată în acel citat nu este – părerea mea – atît de departe de aceea a d-lui director general, ceea ce a facilitat producerea confuziei.

Asumîndu-mi, pe scurt, răspunderea strictă a greșitei atribuirii și trecînd peste alte comentarii ce s-ar mai putea face pe marginea întîmplinei (mă acuz înaintea de orice de naivitate!), închei cu un alt extras de pe buclucașa bandă magnetică, exprimîndu-mi încrederea că marja de umor a domnului Cantemir Ionescu – și mai ales a superiorilor domniei-sale – nu a fost depășită exact acum: „În paranteză (fie spus), mă bucură atenția dumneavoastră, pentru că în presă au mai apărut diverse transcrieri, în diverse ocazii, pe care nu vreau să le citez, dar au fost pentru noi foarte (pauză) hazoase și... (rîde)”

Sic!

BOGDAN GHIU



Către Revista „22”

Domnule Redactor-șef,

Mă adresez dvs. cu solicitarea de a rectifica o eroare gravă apărută în articolul „Un atu al puterii” din nr. 29 al revistei „22” (pag. 10), scris de dl. Bogdan Ghiu în urma unei discuții purtate cu subsemnatul. Mă refer la motto-ul articolului, care este prezentat în prima frază a textului ca fiind afirmația mea „răspicită”. Realitatea este că acest motto reprezintă un citat din „Tineretul liber” din 12 Iulie 1991 (articolul „Audiovizualul – o capcană?”), pe care i l-am citat direct d-lui Ghiu, din acest ziar, pentru a-l ilustra părerile contradictorii care apar în presă despre legea audiovizualului. După cum se știe, amînarea discuțiilor și chiar renunțarea la această lege au fost cerute chiar de presă. În speranța că a fost o eroare și nu o denaturare intenționată, vă rog să faceți loc în revista dvs. cuvenitei rectificări.

MINISTERUL COMUNICAȚIILOR
DIRECȚIA GENERALĂ REGLEMENTĂRI
DIRECTOR GENERAL Cantemir Ionescu

Ștefan Augustin Doinaș

PUTERE ȘI RESPONSABILITATE POLITICĂ

I. Ființa societății civile

De cîva timp, mi se pare că societatea românească de azi este scindată: două lumi paralele — avînd fiecare pretenția că „îi răspunde” celeilalte — se confruntă fără a comunica realmente. „Dialogul” lor pare, în mare măsură, un dialog de surzi. Amîndouă angajate în același proces istoric și urmîrind aparent aceleași țeluri, aceste două lumi au două limbaje diferite. De o parte, un limbaj „idealistic”, care vehiculează — care clamează! — o serie de concepte, valori și criterii morale, exprimînd nevoia imperioasă ca acestea să devină vectori ai vieții noastre social-politice; de cealaltă parte, un limbaj „realist”, mod de a se exprima al unor forțe politice care și urmează jocul lor propriu, conform unor reguli care nu par să aibă dect vagi tangențe cu conceptele, valorile și criteriile celui dintîi. Un strigăt de alarmă continuu, patetic, ba chiar disperat, pare a se izbi de un mecanism perfect indiferent, sigur de sine și implacabil.

Pentru cel care, forțindu-se, reușește să se ridice, o clipă, deasupra acestui trist spectacol al societății noastre, apar cîteva întrebări de ordin general. Oare există astăzi la noi o etică a puterii? Raportul între politică și morală, care de la Platon pînă la Hegel a marcat, în fel și chip, istoria gândirii sociale europene, mai poate fi regîndit cu folos în zilele noastre? Nu s-au banalizat și, deci, golit de orice conținut trăit marile concepte etice — libertatea de conștiință, demnitatea umană, fidelitatea principiilor, cinstea, dragostea de adevăr, generozitatea, toleranța față de celălalt etc.? Nu au devenit ele, între timp, simple vorbe goale, lipsite de percutanță în planul concret al practicii politice?

Un punct de vedere nou în raportul morală/politică prezintă cartea *Das Prinzip Verantwortung (Principiul Responsabilității)* a lui Hans Jonas, publicată prima oară în 1979, care s-a bucurat de un răsunător succes (chiar și de librărie) în Occident. Baza eticii lui Jonas e conceptul de responsabilitate, înțelesă ca asumare de obligații (naturale sau contractuale) față de un obiect al interesului nostru — o ființă, o organizație, o societate etc. Introducerea acestui concept în domeniul eticii e dictată de faptul că omul e o ființă temporală, orientată spre viitor; ca atare, el are în sarcină să asigure și să garanteze în timp a condițiilor cît mai bune de viață și evoluție a celor față de care s-a angajat. Responsabilitatea debordează astfel cadrul etic, pentru a se impune ca o noțiune-cheie în educație, în politică, în istorie. Actualitatea problematicii ei derivă din faptul că — după opinia lui Jonas — acțiunile omului, mai ales în veacul acesta, se pot dovedi, grație efectelor lor, ca fiind ireversibile; în sensul că — în cadrul proceselor lor firești — ele pot să devină un pericol grav chiar pentru autorii lor, fără ca aceștia să fie „vinovați” în sensul tradițional al cuvîntului. Iată de ce ele trebuie să fie bine gîndite și cumpănite, adică responsabile. Pentru Jonas, două specii de responsabilitate domină societatea umană: responsabilitatea părintească și responsabilitatea omului de stat. Ceea ce prima are în vedere e asigurarea dezvoltării optime a copiilor, de la simpla lor existență pînă la formarea personalității. „Dar aceasta constituie exact ceea ce Aristotel zicea că este *ratio essendi* a statului însuși (scrie filosoful german): (statul) a ajuns să existe pentru ca viața umană să devină posibilă, și (statul) continuă să existe pentru ca să fie posibilă o viață umană mai bună. Ceea ce reprezintă, de asemenea, grija omului de stat.” Responsabilitatea politică acoperă, așadar, aproape perfect responsabilitatea parentală: ea se întinde „de la existența fizică la interesele cele mai înalte, de la securitatea la plenitudinea ființei, *von Wohlverhalten zu Glück*” (p. 190). Pentru ea, peste cîteva zeci de pagini, obligația omului de stat să ia forma unei maxime: „Orice artă de a guverna poartă responsabilitatea posibilității unei viitoare arte de a guverna” (p. 214).

Citind asemenea rînduri, m-am întrebat dacă noțiunea de responsabilitate n-ar fi cuvîntul-cheie pentru un posibil dialog între cele două limbaje ale societății noastre actuale. Mă gîndesc că acest concept al unui limbaj nou, modern și eficient, ar putea să aibă o reală rezonanță chiar și în conștiințele care, practicînd politicul ca simplă artă de cucerire și păstrare a puterii, se arată refractare la noțiunile moralele politice tradiționale, care li se par desuete și inoperante. Poate fi un om politic de azi cu totul insensibil la cuvîntul „responsabilitate”? Nu face parte această răspundere socială și morală din însăși conștiința chemării și competenței sale? Iată de ce voi încerca să răspund la o chestiune pe care o socotesc urgentă: cum se manifestă responsabilitatea — sau ires-

● Oare există astăzi, la noi, o etică a puterii? ● Marile concepte au fost golite de conținut? ● Care sînt cele două tipuri de responsabilitate care domină societatea umană? ● Oamenii de stat cunosc rațiunea de a fi a statului? ● Sînt desuete și inoperante noțiunile moralele politice tradiționale? ● Cum se manifestă responsabilitatea — sau iresponsabilitatea — în peisajul politic al României de azi? ● Cine a avut interesul ca dictatorul să nu spună ceea ce trebuia să fie spus? ● Ce înseamnă conceptul de „dictator luminat”? ● Care era responsabilitatea lui Ion Iliescu la mijlocul lui iunie 1990? ● Ce a făcut „părintele” țării cu „a-verea fiilor” săi? ●

ponsabilitatea — în peisajul politic al României de astăzi?

Voi începe spunînd că viața democratică a României actuale a debutat printr-un act de crasă iresponsabilitate a puterii. Înainte chiar de a se naște (progenitură a Revoluției? copil din flori?) ființa societății noastre civile a fost marcată negativ de pseudo-procesul perechi dictatorial Ceaușescu, încheiat cu executarea lor. Dilematismul politic al unor oameni naivi, fără nici o pregătire în materie, care s-au trezit pe creasta valului revoluționar, sau cinismul mascat al unor abili heretici ai puterii, au făcut ca — în locul unui veritabil proces, demn de ideea de justiție a poporului român, și totodată pe măsura nobilei jertfe a tineretului care răsturnase dictatura — să fim martorii unei mascarade judiciare. Graba cu care soții Ceaușescu au fost trimiși în fața plutonului de execuție este cel puțin suspectă. Nu mă interesează, aici și acum, condițiile speciale ale acelor zile de sfîșit de decembrie 1989, în care s-au amestecat inextricabil entuziasmul luptei anti-comuniste, ură împotrivă cuplului „genial”, spaima de „teroriști”, jocul ambițiilor politice personale, escamotarea răspunderilor trecute etc. Ceea ce rămîne la vedere din toate acestea este un act de gravă iresponsabilitate politică datorită căruia s-au compromis șansele — abia întrezărite — ale viitoare noastre democrații. Cine a avut interesul ca dictatorul să nu spună în fața instanței tot ceea ce avea de spus — și tot ceea ce trebuia să spună — într-un asemenea moment? Fără acest perfid zel în a organiza un simulacru de proces politic, poate că sfera colaboratorilor ceaușisti fideli tiranului ar fi fost azi perfect delimitată, iar procesele care au urmat — și continuă încă — ar fi adus în boxă pe toți cei vinovați de ultimele orori ale dictaturii, indicînd cu exactitate culpa lor. Ce să mai zic despre imaginea României — prima imagine jalnică a politicii noastre! — oferită oamenilor de stat și opiniei publice din lumea întreagă?

Nimic nu se poate compara, însă, cu iresponsabilitatea politică a „mineradei”. Faptele petrecute în zilele de 14—15 iunie 1990 depășesc semnificația unei greșeli sau gafe politice benigne, devenind cu atît mai pline de răspundere cu cît autorul lor e cunoscut, el fiind însuși președintele țării, Ion Iliescu. M-am întrebat adesea ce resorturi intime, secrete, inavuabile, ultrasensibile ale psihologiei proaspătului șef de stat au fost lezate de existența Pieței Universității, pentru ca „unsul poporului” să comită un atare act ireparabil. Un psihanalist ar putea vorbi despre un „complex Ceaușescu” de care suferă președintele (oare numai el?); rival al lui Ceaușescu, visînd ani de zile să fie învingător al lui Ceaușescu și, ca atare, continuator al lui Ceaușescu, putea Ion Iliescu să fie succesor al lui Ceaușescu fără a juca efectiv rolul lui Ceaușescu? Uciderea tatălui se răscumpără prin uzurparea rolului lui. Ce înseamnă „dictator luminat” — concept lansat de însuși Ion Iliescu — dacă nu un nou Ceaușescu? Firește, minus paranoia, minus Elena. „Democrația românească originală”, preconizată de Ion Iliescu, pare a fi reflexul ambiției „comunismului românesc independent”, care l-a bîntuit pe Ceaușescu. Dar toate acestea sînt simple interpretări...

Cert este faptul că răspunderea politică a lui Ion Iliescu pentru evenimentele din iunie anul trecut se situează nu în subconștient, ci la nivelul superior al conștiinței sale de om de stat. Să iau, pentru a fi



explicit, afirmațiile și exemplul dat de Hans Jonas. Ce înseamnă „a acționa în mod iresponsabil”? se întrebă acesta: „Junătorul care la cazino își pune în joc averea, acționează nechibzuit (*leichtsinig*); dacă averea nu este a sa, ci a altuia, el o face în mod criminal (*verbrecherisch*); dar dacă el este un tată de familie, atunci acțiunea lui este iresponsabilă (*unverantwortlich*) chiar dacă este vorba de propriul său bun și indiferent de faptul că pierde sau câștigă. Exemplul vrea să zică; nu numai cel care are responsabilități poate să acționeze în mod iresponsabil” (p. 176). Care era responsabilitatea lui Ion Iliescu la mijlocul lui iunie 1990? În termenii exemplului lui Jonas, Ion Iliescu era, de aproape o lună, „părinte” al tinerei ființe numită societatea civilă românească; „averea” acestei ființe sociale românești era o firavă, incipientă democrație, din substanța căreia făceau parte și Piața Universității, și manifestațiile de stradă, și greva foamei, și guvernul, și opoziția; adică toate acțiunile de contestare sau de sprijinire a recent instalatei puteri politice. Dialogul de atunci — cu formele lui specifice — dintre putere și opoziție constituia exact ce avea mai de preț societatea noastră, era însuși capitalul ei politic și moral, acela care ne asigură credibilitatea morală și politică în ochii lumii. Ce-a făcut „părintele” țării cu această „avere” a „fiilor” săi? A jucat o la cărți, și a pierdut-o? Ion Iliescu știe — sau în orice caz, ca președinte al țării, avea obligația să știe — cîteva lucruri importante, esențiale: că Piața Universității era expresia conștiințelor pure ale tineretului revoluționar, acela care în decembrie 1989 își dăduse tributul de sînge pentru triumful Revoluției, și care, acum, după alegeri, se simțea frustrat în aspirațiile sale anti-comuniste cele mai legitime; că forța politică a Pieței Universității era pur morală, ea reprezentînd abia germenele unei posibile — dar încă inexistentă — *doxocrații*, componentă de bază a unei reale democrații; că Piața Universității era, de cîva timp, „infiltrată” de elemente ce n-aveau nimic de a face cu idealurile ei; că aceste elemente se aflau acolo la ordin, așume pentru a compromite actul democratic respectiv, creînd diverșuni, incidente, scandaluri, false revolte etc.; că pericoul de „complot legionar” era absolut imaginar, inventat *ad hoc* etc., etc. Zestren ființei noastre sociale din acel moment, pe care Ion Iliescu avea datorie — prin chiar mandatul său de președinte al țării — să n-o „joace la cărți”, era tocmai ceea ce constituie, cu cîva timp înainte, votanul său electoral: „liniștea noastră”. Poporul stogase această „liniște” promisă, nu zîmbetul larg care-i amintea de Petru Groza! Organizînd — înainte de 13 iunie — chemarea minerilor, președintele țării devenea înamicul public nr. 1 al platformei sale politice, principalul agent al unui posibil război civil.

Dar să nu exagerez... Așijărea unei părți a populației (minerii) împotriva unei alte părți a populației (intelectualii) a constituit o manevră de gravă iresponsabilitate în ordinea liniștii de stat, care pentru mine apare ca fiind tipic comunistă: ca reflex — postum, ca să zic așa — al odios-tradiționalei lupte de clasă. De aceea mi se pare că iresponsabilitatea politică a președintelui în acele tragice zile ale lui iunie 1990 derivă din nezdruccinată sa formație și mentalitate comunistă. Acest fapt venea în totală contradicție atît cu mandatul care-i fusese încredințat — subliniez: de către poporul care nu mai voia politică de partid, nu de către răposatul P.C.R. — cît și cu propriile sale declarații de identitate, acelea prin care se proclama „emananție” a Revoluției din decembrie, adică a unei revoluții indiscutabil, organice anti-comuniste. În această situație, ce mai contează că legitimitatea prezidențială a lui Ion Iliescu este pusă la îndoaie de către opoziția extraparlamentară, odată ce Ion Iliescu însuși și-a trădat mandatul primit?

Personal pot să înțeleg că Ion Iliescu a dorit și doarește puterea: orice om politic se află în această situație. Dar în momentul cînd omul politic a obținut puterea, el trebuie să știe că este obligat să: „*das Mächtige in seiner Ursächlichkeit (wird) zum Verpflichteten*”, scrie Hans Jonas: cel puternic deținînd puterea cauzală devine supus al obligației sale.

(va urma)



MARIANA CELAC :

Cineva voia să știe dacă viețuim, dacă supraviețuim

După multe luni de tăcere — sau poate un an și mai mult — telefonul meu a început să sune sâmbătă, 23 decembrie 1989, la prinz. Cineva m-a întrebat dacă viața mea se va schimba și cum îmi închipui că voi trăi de aici încolo. Afară se trăgea energie, îmi era frică de orice pierdere a simțului măsurii, așa că mi-am dorit ca cel puțin unele lucruri să nu se schimbe și mai ales ca prietenii mei să rămână aceiași.

Spre seară, telefonul a sunat a doua oară și am recunoscut vocea lui Mihnea Berindei. Ora nu i se potrivea deloc, ani în șir telefoanele lui Mihnea Berindei veneau noaptea foarte târziu, scăpând cine știe cum printre legături și întreruperi. Știam că trebuie să zic repede ce am de zis, înainte ca legătura să fie tăiată iar. Mihnea relua apelul de câteva ori, până când jocul asta să fie de joiu oprit. De fapt, mare lucru nu ne puteam spune. Dar telefoanele de noapte erau semnificative că cineva în lumea mare voia să știe dacă nu cumva am nevoie de vitamine de vreo carte, de tuse, de medicamente, dacă sînt sănătoasă, dacă sîntem sănătoși, dacă viețuim, dacă supraviețuim.

În acea sâmbătă seara, Mihnea Berindei suna însă de la București. Pornise cu primul convoi de medici și ajutoare, debarcase în Bulgaria și ajunsese la București cu niște camioane. Ne-am întâlnit douăzeci de minute mai târziu pe strada mea, m-am îmbrățișat cu Ariadna Combes și cu încă cineva, nu mai știu cine, și apoi cu Mihnea și am sughițat involuntar și zgometos — a plîns, a jale, a prietenie, a fidelitate.



RADU FILIPESCU :

Atunci anchetatorul a ascuns bas'onul sub birou

L-am văzut pe Mihnea Berindei pentru prima oară în decembrie 1989, dar într-un fel a fost o revedere, pentru că îl simțeam ca pe un om foarte apropiat. Am fost închis între '83 și '86. Mihnea a început să mă sune prin '86, în vară. „Salut”, „Salut”, uite, sînt Mihnea”. N-a spus „și mai cum”, îi știam însă numele, știam de cei de la Paris, de doamna Stoiljan, de doamna Brătianu, părinții mei înregistraseră emisiunile de la Europa liberă, mi le-au pus când m-am întors și am fost impresionat de sprijinul primit. Mihnea mă suna, mă întreba ce mai fac, eu spuneam „bine”, îi recunoșteam vocea, uneori îl întrebam și eu: „Si cum mai e pe-acolo?” Erau niște discuții ca între persoane foarte apropiate, și ele conțeau foarte mult în perioadele de singurătate, chiar dacă nici nu încercam să transmit informații prin telefon, pentru că reacțiile veneau imediat ce se închidea telefonul. Totuși, convorbirile îți dădeau un sentiment de siguranță și de legătură cu lumea, care s-a și materializat, într-o perioadă când a fost foarte mare nevoie de așa ceva. Adică, în '87. Chiar în timpul Brașovului aveam o legătură prin care puteam să transmit informații în străinătate și atunci am încercat organizarea unui referendum. Dar centrul de greutate era transmiterea acestor hîrtii la Europa liberă, nu răspîndirea lor locală, care tot urma să fie detectată. În același timp a fost și o echipă de la Antenne 2 care a luat interviuri doamnei Doina Cornea, Mariane Celac și mie, care s-a suprapus peste această acțiune de organizare a referendumului. Ideea referendumului n-ar fi trebuit să poată fi pedepsită. Eu spuneam: cei care sînt pentru Ceaușescu să se întâlnească într-un loc, cei împotriva, în altul. Dar evenimentele au evoluat altfel, și pe 12 ianuarie, dimineața, când mă pregăteam să mă duc la servici, deci în fața casei, am fost arestat. Am fost dus la securitate unde a început un interogatoriu foarte violent, în care te pîndeau la orice soluție ca să scapi — vreau să spun chiar și la sinucidere. Problema era a persoanei care mă ajutase să transmit mesajele în străinătate. După arestarea mea, în fața casei a apărut un politist în uniformă (în afară de civilii care bîntuiau în zonă), iar tatăl meu era urmărit de echipa care înainte se ocupa de mine, de aceea n-a avut nici o posibilitate să ia legătura cu cineva și să anunțe că am fost arestat. Seara, ai mei erau foarte îngrijorați, poliștii nu dădea voie nimănui să intre în locuință, ei nu știau ce să facă, stăteau și tăceau, și, chiar înainte să meargă la culcare, a sunat telefonul. Ridică mama receptorul, se întreabă, atunci îl ridică tata și aude o voce care întreabă: „ce mai este pe la București?”. Era Mihnea. Tata l-a recunoscut, a apucat să-i spună: „Radu a fost arestat, locuința percheziționată” și legătura s-a întrerupt. În ziua următoare Europa liberă deja preluase știrea, a transmis-o foarte des, a început o campanie foarte serioasă. În închisoare eu avusesem trei zile la fel de concentrate ca cei trei ani. Improvizasem o poveste care părea veridică și nu implica pe nimeni cunoscut, dar după trei zile ea nu prea mai stătea în picioare, veniseră pozele diplomaților străini și eu trebuia să recunosc o legătură care nu exista. Înce-

AM ÎNCERCAT SĂ ÎN LOCUL CELOR O EVOCARE A UNEI LUPTĂ

[Interviu cu MIHNEA BERINDEI]

În toamna lui '68 pentru studenți s-a strins șurubul

G.A. : Cînd ai plecat din țară ?

M.B. : Am plecat în 1970, cînd eram student în anul IV la Facultatea de Istorie. Pentru mine, anul 1968 a fost anul de cotitură; pentru alții, cotitura a fost mai tîrziu. În august 1968, cînd trupele sovietice au intrat în Praga, eram pe un șantier de arheologie, cu Radu Popa, într-o altă țară. Cum am auzit vestea la radio, am venit imediat cu toții la București și în aceeași zi am dat telefon la facultate ca să anunț că sînt aici, dacă este nevoie de mine (se lansase ideea formării gărzilor, de fapt nu s-a mai întîmplat nimic). Am urmărit îndeaproape cum au evoluat lucrurile și impresia mea finală este că a fost un montaj; iar toamna/iarna lui '68 a fost o perioadă de strîngere a șurubului pentru studenți, cu campanii de pedeapsă pentru cei care purtau blugi, plete, barbă. A urmat manifestația spontană a studenților de la Grozăvești, au fost sîdinte extrem de dure cu Ion Traian Ștefănescu și cu Ion Iliescu, Ministrul Tineretului pe atunci și unii colegi ai mei au avut de suferit, au fost exmatriculați. M-am hotărît să plec, dar am reușit s-o fac doar după doi ani și am plecat, cu ideea că nu se mai poate face nimic în țară. Am reușit să-mi termin studiile la Paris, am intrat la École des Hautes Etudes (unde sînt și acum) și fac cercetare.

Am încercat să creăm un zid de apărare pentru cei din țară

G.A. : Cînd a început să te intereseze din nou România ?

M.B. : În '77, în momentul mișcării Goma. S-a format atunci Comitetul Francez pen-



Paul Goma

tru Apărarea Drepturilor Omului (cu Monica Lovinescu, Marie-France Ionescu, Alain Paruit, Maria Brătianu, D. Teponeag — dar și cu prietenii francezi, precum Claude Carnot). Am făcut un adevărat dosar Goma, l-am tradus (Virgil Tănase) și publicat textele, le-am distribuit, am făcut comunicate; atunci am învățat cum se lucrează. Ideea principală era ca noi să ne aflăm în locul celor care nu pot vorbi în țară; să-i scoatem din anonim, să creăm, prin difuzarea textelor, un zid de apărare în jurul lor. În comitet au început să lucreze și

Anne și François Planché; mulți au lucrat doar o vreme. Strategia ne-am elaborat-o după greva minerilor din '77, cînd am început să luăm în mod constant legătura cu radio Europa Liberă: ei ne puneau la dispoziție texte, scrisori, iar noi, de cite ori primeam apeluri, le transmiteam prin Europa Liberă, mai tîrziu și prin B.B.C. Ne-am izbîdit mereu de dificultatea de a avea o informație rapidă și veridică din țară: de fiecare dată, încercam să avem cel puțin două surse din două locuri diferite: eram conștienți că un comunicat dovedit fals ne va face să ne pierdem credibilitatea.

Maltratarea lui Bernard Poulet a trezit opinia publică franceză

G.A. : Pînă în anul 1991 ai fost vicepreședinte al Ligii, însărcinat cu relațiile cu presa. Cum ai lucrat în toți acești ani cu ziaristii de la zăarele de stînga sau de dreapta? Contactele s-au rezumat la cele cu presa franceză ?

M.B. : Lucram în primul rînd cu mass-media franceză, dar atunci cînd o agenție ca France Presse lansează un comunicat, ești contactat și de jurnaliștii din alte țări. Ne-am bucurat în mod constant de un interes mai mare din partea jurnalelor de stînga (azi, încă, jurnaliștii cei mai serioși în ceea ce privește România sînt cei de la Libération ori Le Monde — jurnal de centru). De pildă, la Figaro, ziar de dreapta, pătrundea greu o altă informație despre România decît cea oficială, din cauza relațiilor dintre Hersant și Ceaușescu, ori a relațiilor privilegiate ale lui Hamel, biograful lui Ceaușescu (s-ar putea ca să mai fie încă unul dintre directorii ziarului și acum). Nu spun că toți jurnaliștii de la Figaro erau așa, existau unii (ca Arielle Tedrelle) care au încercat să publice acolo texte diferite ca orientare și au întîmpinat rezistență. Am întîlnit reticențe chiar și în '84, cînd am început să ne ocupăm de problema patrimoniului, de distrugerea Bucureștiului. În acei ani am cunoscut sute de jurnaliști, m-am împrietenit cu ei și cred că nu se poate lucra altfel decît creîndu-se relații de încredere reciprocă. De pildă mă împrietenisem cu Bernard Poulet care atunci lucra la Le Matin de Paris, la secția internațională — țările din Est. Și l-am rugat (Anne Planché și cu mine) să meargă în România, să încerce să afle ce se întîmplase cu Vasile Parasciv, despre care nu mai știam nimic. Ajuns în Ploiești, Bernard Poulet a făcut imprudența să se ducă la Parasciv acasă după-amiaza, cînd nu a găsit-o decît pe soția lui. Cînd s-a reîntors seara, a fost grav bătut de doi tipi în civil. A venit apoi cineva de la Ambasada Franței, l-a luat și a fost spitalizat. Teza oficială a fost că: „Bernard Poulet a fost bătut de țigani” (țigani care, însă, nu-l luaseră ceasul, nici banii, doar carnetul de adrese). „Afacea Poulet” a trezit însă opinia publică franceză și a provocat și o reacție a țiganilor:



Mihnea Berindei

am primit două scrisori, dintre care una, un text foarte frumos al lui Nicolae Gheorghe, pe care l-am reprodus, semnat cu pseudonim, în revista L'Alternative. În același fel ne-am ocupat de diverși opozanți, cu care am intrat în contact, unul după altul.

Activitatea noastră se întetă în momentul cînd se întîmpla ceva în țară

G.A. : În afară de dificultățile informării, ce alte împrejurări mai influențau activitatea Ligii ?

M.B. : Eram dependenți de informațiile, dar și de evenimentele din țară. De aceea, cînd se întîmpla ceva aici, activitatea noastră se întetă. Există cîteva date precise (menționate în dosarul „România” din revista L'Alternative): o serie de greve din '78, despre care am aflat fără mari detalii, crearea Sindicatului Liber al Oamenilor Muncii. La S.L.O.M.R. s-a anunțat într-o primă etapă lista aderenților cu nume, adresă și, deseori, număr de telefon. Dădeam telefoane (mai am acasă casete cu înregistrări de conversații) aceleiași lucru îl făcea și Maria Brătianu, apoi redactam comunicate. În S.L.O.M.R. au fost circa 2000 de persoane, dar noi n-am avut decît o listă de 200 de nume. Primisem de pildă informații că în regiunea Mureș și Sighișoara ar fi peste 1000 de aderenți, dar nici pînă azi n-am putut controla dacă așa a fost. Distrugerea S.L.O.M.R.-ului s-a datorat imposibilității de a mai face cunoscut în țară că există alte adrese, alte numere de telefon, alți purtători de cuvînt ai Sindicatului — deci o nouă posibilitate de a te înscrie. Direcția americană a radioului Europa Liberă

nu a fuzăm de tel punct nu pu mișcăr nu pu

Mihai E

dacă e guri", tru. În peste e posibil carea s

La tel

G.A. erau d voluția pe car susținu postulu în sing asistat, din ma tilor di telefoa care le M.B. punct: și ne- zuri în losal în De pild Vlad G

ORBIM IN TARĂ NEȘTIUTE



eten cu el, ne-a dat primele
lui texte pe care le-am publi-
cat. Il sunam la telefon. De
cunoscut l-am cunoscut mai
târziu, și pe el, și pe Mariana
Celac. Până în decembrie '89
nu l-am cunoscut nici pe Ga-
briel Andreescu, dar o dată
am reușit să vorbesc la tele-
fon cu el. Nu l-am cunoscut
nici pe Radu Filipescu, dar
am vorbit, fie cu el, fie cu ta-
tăl lui, doctorul Zorel Fil-
pescu. După evenimentele din
Brașov (noiembrie '87) mi-am
spus că trebuie să telefonez
la toți cei vizati; și am reușit
să vorbesc cu tatăl lui Radu,
care a avut o prezentă de spi-
rit colosală, a strigat în tele-
fon: „Radu a fost arestat!”
L-au intrerupt pe loc. L-am
sculat din somn pe Vlad
Georgescu, directorul postului
Europa Liberă și a doua zi
s-a difuzat știrea, fără O.K.-
ul american — ceea ce numai
un director cu anume trecere
putea să facă. Pentru că Eu-
ropa Liberă nu avea voie să
difuzeze o știre de acest gen
dacă nu venea cel puțin prin
două surse diferite, ca să fie
confirmată. De cele mai multe
ori însă, telefonul suna în gol,
am impresia că se știa că sînt
apeluri din străinătate. Pe ur-
mă am avut telefonul sorei
lui Mihai Botex (al Viorelei
Oancea) sau, din lași, diver-
se telefoane din jurul lui Dan
Petrescu ori Liviu Antonesei;
așa puteam comunica, chiar
dacă telefonul era blocat. La
Doina Cornea am telefonat de
mii de ori fără rezultat; la
ei telefonul era practic tăiat.
Același lucru cu Mircea Di-
nescu ori Andrei Pleșu.

Și așa s-a născut G.D.S.-ul

G.A.: Cînd te-ai întîlnit cu
disidenții pe care Liga și tele-
foanele îi apăraseră?

M.B.: În decembrie '89 am
venit și cu ideea să-i cunosc
pe acești oameni, dintre care
pe mulți nu-i văzusem niciodată.
Între timp îi cunoscusem
pe Mariana Celac și pe
Mihai Botex. În seara zilei de
23 decembrie, l-am telefonat
Marianei teram cu Anton și
cu Ariadna Combes), se tră-
gea încă, am reușit să conving
pe cineva să ne ducă acolo cu
mașina. Eram la Intercontinen-
tial, am luat-o prin spate,
pe Dacia, am depășit două bar-
raje și am luat-o pe Mariana
cu noi: a fost un moment colos-
al. A doua zi, la Andrei
Pleșu (mai precis la Ascanio
Damian) m-am întîlnit cu
mulți alții. Pe urmă m-am
dus să-i caut pe Radu Fil-
pescu și pe Gabriel Andre-
escu, am venit cu ei la Pleșu
și așa s-a făcut G.D.S.-ul, în
parte. La St. Augustin Doinaș
l-am cunoscut pe Alec Pae-
leologu, care mi-a vorbit des-
pre Stelian Tănase și despre
un alt grup (cei 18 care sem-
naseră scrisoarea). Și ei a-
vuseră ideea unui G.D.S.,
care, foarte repede, s-a con-
turat.

Afacerea de spionaj Caraman și Liga Veniamin

G.A.: Cum s-a format de
fapt Liga pentru Apărarea
Drepturilor Omului?

M.B.: Comitetul a vrut să
între în legătură cu Federația
Internțională pentru Dreptu-
rile Omului, numai că per-
manent se iese un blocaj și
tot ceea ce le dădeam ca in-
formații, dispărea. Printr-un
francez, Guelbert, simpatil-

zant al Comitetului nostru,
am aflat că de fapt exista în
exil, la Paris, o Ligă a Dreptu-
rilor Omului din România,
condusă de un avocat, Veni-
amin. Acest Veniamin (am a-
flat mai târziu) fusese impli-
cat în afacerea de spionaj Ca-
raman care lucra direct pen-
tru sovietici; Caraman a or-
ganizat în Franța o rețea de
spionaj în cadrul căreia avea



Andrei Pleșu

și câteva contacte românești
— printre care Veniamin. La
proces, însă, Veniamin n-a
fost reținut, considerându-se
că nu a furnizat secrete privi-
toare la securitatea Fran-
ței, ci informații despre emi-
grația română și românii a-
flați în trecere. Fără îndoială
a trimis însă multă lume la
închisoare în România, fiindcă
el, ca președinte al Ligii
pentru Apărarea Drepturilor
Omului primea informații din
tara de la oameni aflați în
trecere, pe care apoi (prin
Caraman sau printr-un agent
al lui Caraman) le furniza
Ambasadei Române. Preșe-
dintele Federației Interna-
ționale ne-a sfătuit să reacți-
văm Liga Veniamin (lipsită de
activitate), și după aceea, la
prima reuniune, să schim-
băm conducerea. Am contac-
tat pentru aceasta mai multe
persoane din exil, printre
care și pe Mihai Korné, la
care l-am cunoscut pe Con-
stantin Ceseanu, primul pre-
ședinte al Ligii noastre. Un
om colosal (va apărea curînd
la Humanitas cred că cea mai
frumoasă și mai profundă
carte despre închisori, scrisă
de el). Am ajuns astfel, la un
grup de 20—30 de persoane.
La prima sedință a Ligii, Veni-
amin a apărut cu o serie de
persoane total necunos-
cute, a spus că nu pot intra
în Ligă etc. Pînă la urmă am
creat Liga separat, prin '80—
'81 ea a fost primită în Federa-
ția Internațională, iar că-
laltă ligă a dispărut.

G.A.: De ce nu ai fost tu
președintele Ligii?

M.B.: N-am vrut niciodată
să fiu, nici atunci cînd mi-a
propus domnul Ceseanu,
cînd era foarte bolnav. Poate
această atitudine a mea a fost
o greșeală, dar n-o regret.
Nu e o treabă de persoană, ci
de concept, iar cît timp a ex-
istat domnul Ceseanu, echil-
ibrul a fost clar. Eram foarte
ocupat, pentru că de fapt fă-
ceam două meserii: pe de o
parte continuam să mă ocup
de istorie, de secolul 16, de
arhive turcești, pe de altă
parte, în cadrul revistei L'Al-
ternative (prima revistă des-
pre Țările din Est, apărută în
'79, propusă opiniei publice
franceze) mă ocupam de Ro-
mânia. Mai târziu a intrat și
Anne Planché cu care am co-
laborat foarte bine, în comi-
tetul de redacție. Încet-încet
am devenit expert în proble-
me românești contempora-

ne, eram chemat și făceam
parte din diverse echipe. Totul
era urgent. Stabilisem cu
domnul Ceseanu că sînt pur-
tător de cuvînt al Ligii, că
pot difuza o informație pri-
mită și apoi discutăm cînd
și cum. Nu mă ocupam nu-
mal de drepturile omului, ac-
tivismul meu devenise tot mai
politic, pentru că, în ultimii
ani nu puteai disocia dreptu-
rile omului de situația gene-
rală din România.

G.A.: Ce alte probleme
mai existau la Ligă?

M.B.: După cum știi, în
toate grupurile de lucru exis-
ta incompatibilități. Cu unii
poți lucra, cu alții nu. S-a
dovedit adevărat ceea ce spu-
se inițial Monica Lovinescu,
care avea experiența exilu-
lui: că nu poți lucra coerent,
continuu, decît într-un grup
mic, de cîțiva oameni care,
dacă se va lărgi mai mult, va
fi un eșec. În afară, structura
Ligii era de 20—30 persoane,
majoritatea veneau doar la o
adunare anuală, plăteau (sau
nu) o cotizație. Și mai exista
(ca totdeauna) un grup care
lucra constant și căruia i se
reproșează (ca de obicei) că
nu difuzează informația. Ca
și cînd ai putea să te multi-
plici continuu.

G.A.: Cum s-a continuat ac-
tivismul Ligii în România, după
decembrie '89?

M.B.: S-a decis aici alcă-
tuirea unui grup, compus din
cei care constituiseră înainte
obiectul principal de interes
al Ligii, adică oponenții re-
gimului Ceaușescu (Gabriel
Andreescu, Radu Filipescu,
Dan Petrescu la început) care
să formeze Liga pentru Apă-
rarea Drepturilor Omului în
România. În decembrie deci,
ea s-a creat și în România.
Cum exista însă la început o
grabă de a se ocupa spațiul
public, prin crearea de aso-
cياții fictive și bine (sau par-
țial) controlate, ne-am trezit
că mai există înscrisă o Ligă
pentru apărarea Drepturilor
Omului, formată din perso-
ne necunoscute, care nu ne
oferau nici o certitudine în
privința bunelor lor intenții.

„Partidele de nostalgie” sau structurile societății civile?

G.A.: Ținînd seama de di-
ficultățile anterioare de in-
formare asupra încălcării
drepturilor omului în Româ-
nia, nu ți s-a părut firesc ca
activitatea principală a Ligii
să se desfășoare după de-
cembrie 1989 în țară?

M.B.: Ba da. În mintea
mea, Liga principală trebuia
să aibă filiale în provincie,
sediul la București, la G.D.S.,
iar noi să devenim correspon-
denți lor în străinătate și să
susținem afilierea lor la Federa-
ția Internațională. Am pre-
zentat acest proiect la întoar-
cerea mea la Paris, dar el
nici măcar nu a fost pus la
vot, pentru că majoritatea a
fost contra. Întrînsam însă
într-un fel de conflict cu e-
migranții, din cauza modului
diferit în care percepeam
consecințele revoluției din
România. În exil, tendința ge-
nerală a fost de grupare pe
linia partidelor istorice, fără
un neapărat discernămint,
fără să conteze cine le-a for-
mat, cine face parte din ele.
Eu cred și acum că într-o so-
cietate aflată de destrucție

Grupaj alcătuit de
GABRIELA ADAMEȘTEANU

(Continuare în pag. a 10-a)

marturii

puseră iar amenințările violente, cînd se deschide ușa; ancheta-
torul era cu bastonul în mîna, l-a ascuns sub birou, a ieșit, și,
cînd a revenit, n-a mai făcut apel la instrument. Știrea s-a dat
chiar a doua zi, dar ei nu se opriseră atît de repede. Acum,
cînd lucrez și eu într-o organizație pentru drepturile omului
(Comitetul Helsinki) îmi dau seama că există niște energii care
se concentrează în astfel de situații. Și atunci, la patru zile du-
pă arestare, după ce fuseseră atît de amenințați (anchetato-
rul îmi promisese 17 ani de închisoare, șapte rîmăși de la prima
condamnare, zece pentru noua acțiune) cînd au început să mă
întrebe, pe un alt ton: „Dar ce ai putea tu să faci ca să ne con-
vingi că nu ai să mai faci ce ai făcut?”, mi-a fost greu să mă
țin să nu rid de bucurie: nu intră în regula jocului să arăți că
ai realizat cît de complet s-au schimbat ei! Acel telefon al lui
Mihnea a fost ultimul primit; două luni telefonul n-a mai mers,
pe urmă mi-au schimbat numărul. Dar ne-am întîlnit în 26
sau 27 decembrie, el fiind unul dintre inițiatorii G.D.S.-ului. În
orice caz, pe mine el m-a capacitat spre G.D.S..



NESTOR RATEȘ:

Nu știu de
nici un alt român
din exil care
să fi fost mai implicat

În 1989, cel puțin, (dar cred că și înainte), Mihnea a fost una
din verigile esențiale în legăturile Europei libere cu țara. Prin
el am stabilit unele din contactele noastre cu surse importan-
te. De la el am primit, de pildă, primele numere de telefon ale
unor membri proeminenți ai Frontului Popular din Basarabia.
Contactele sale cu jurnaliști francezi au făcut posibile multe din
luările de poziție ale presei pariziene, publicarea unor documente
ale disidenței române, articole și comentarii despre dozastrul
din România. Abnegația sa și dăruirea de sine au fost absolute,
iar judecata sa politică mi s-a părut ireproșabilă. Telefonul lui
era ocupat pînă tîrziu în noapte, se punea la dispoziția oricui
pentru a furniza informații, a oferi interviuri sau declarații, a
comenta sau interpreta evenimentele. Sincer vorbind, nu știu
de nici un alt român din exil care să fi fost mai implicat, mai
util, mai iscusit și personal mai dezinteresat decît Mihnea Be-
rindei în acea perioadă crucială care a precedat răsturnarea
dictaturii.



GABRIEL ANDREESCU:

O fisură în
Cortina de fier

Un zbirniit de telefon la ora 1 noaptea. Apeluri așa de in-
tirziate nu mai primisem de aproape doi ani, de cînd fusese în-
treruptă orice legătură telefonică cu străinătatea. Era în 1989,
spre primăvară. Ridic receptorul și...: „La telefon Mihnea Berin-
dei” mi se spune de la celălalt capăt al firului, cu un timbru
inconfundabil. De necrezut. Prin nu știu ce minune una dintre
sutele de chemări (cum aveam să aflăm mai tîrziu) trecuse de in-
stalația de control și ascultare. Pe Mihnea Berindei îl asculta-
sem de multe ori la emisiunile Europei libere din explicații
asupra situației din România și prezentînd acțiunile Ligii pentru
Apărarea Drepturilor Omului. Îi remarcasem discursul ponderat
și trimiterile precise. Ca și întrebările lui din acea noapte stra-
ne, cînd legătura dintre Paris și București a nimerit prin nu știu
ce fisură a vestitei Cortine de fier. Am discutat aproape o jumă-
tate de oră. Din clipa aceea, Mihnea Berindei a devenit din ce
în ce mai prezent în viața mea. „C'est M.B. qui...” începeau re-
porterii și ziaristii francezi care ajungeau la ușă, pe înnoptate,
ca să salveze cite un interviu. Cei cu care m-am reîntîlnit în
1990 mi-au spus aproape toți: Mihnea Berindei fusese de-a lun-
gul anilor sursa sigură, specialistul lor în problemele românești.

După Revoluție era greu să mai găsești un specialist numărul
unu în astfel de chestuni. Dar Mihnea Berindei a rămas, dintre
toți exilații, cel mai eficient, cel mai prezent. A coborît pe aero-
portul Otopeni pe 23 sau pe 24 decembrie (1989 — cum trebuia
să facă regele, zic unii, evaluînd șansele pierdute) și a luat ime-
diat legătura cu foștii rezistenți. Cu el am mers prima oară în
casa lui Andrei Pleșu, apoi la Gabriel Lițeanu. A avut un rol
hotărîtor în apariția și în sprijinirea Grupului pentru Dialog
Social. A participat la crearea Alianței Civice. A înființat, în
Franța, Bureau d'Information et d'Aide pour la Roumanie, reu-
șind, prin el, să dea originea necesar citornă inițiative de aici.
A făcut un lobby binevenit în lumea politică franceză, contra-
balansînd de la un moment dat relațiile privilegiate ale guver-
nului francez cu echipa FSN. Și a mai ajuns, în sfîrșit, să dea
puțin suflet unora dintre mai vechii și mai noii săi prieteni, obo-
șiți de Revoluția aceasta atît de lungă și atît de ingrată.

„Introducîndu-mă”, mai acum o vară, în istoria exilului ro-

(Continuare în pag. a 10-a)

marturii

(Urmare din pagina 9)

mănesc, Monica Lovinescu și Virgil Ierunca explicau cum, după 1977, până la Revoluție, viața acestuia a fost marcată de inegalabila prezentă a lui Mihnea Berindei. O inegalabilă prezentă a avut-o Mihnea și după Revoluție, întârziat, încă o dată, aura exilaților. Mă întreb cine să fie recunoscător, în primul rând: noi sau ei?



JEAN-YVES POTEI :

Mihnea a spuberat o falsă imagine

L-am cunoscut pe Mihnea Berindei în '79, când s-a creat, cu o echipă mică de benevoli, revista L'Alternative condusă de François Maspéro. François Maspéro era catalogat ca cineva foarte de stînga (se opusese războiului din Algeria, contribuise la răspîndirea ideilor generației '68), dar el avea să joace un rol foarte important în difuzarea ideilor disidenței din Est. Fr. Maspéro a publicat pentru prima oară texte ale Gulag-ului sovietic, ale polonezilor Kuroń și Michnik, despre Ungaria. Rolul revistei L'Alternative a fost să se facă auzite vocile oamenilor numiți apoi „disidenții din Est” de către un public care nu avea obișnuința să audă așa ceva, Mihnea Berindei (aflat în această echipă împreună cu Anne Planche) a avut un rol fundamental. Revista a avut larg ecou și a schimbat imaginea despre disidența din Est, pentru că publicul din Franța, care este un public de stînga, în sens larg, privea acest fenomen, pînă atunci, cu neîncredere, spunînd: probabil că sînt oameni de dreapta. Era de ambele părți o neînțelegere care nu s-a încheiat pînă astăzi. Revista L'Alternative voia să ieșim din mediul specializărilor. Am făcut numere speciale — despre Polonia, despre România — cu informații pe care le aducea Mihnea. Pînă atunci stînga franceză avea o imagine pozitivă despre o singură țară din Est — și aceasta era România, din cauza rolului lui Ceaușescu în 1968. În rest, nu se știa mai nimic. Mihnea a adus informațiile, și s-a creat și „Liga pentru Drepturile Omului din România”, — canal prin care trecea informația. Mihnea petrecea zile și nopți la telefon sau cu o multitudine de oameni, ca să reconstituie ce se petrecea în România. Era un centru de informații foarte important, și mulți căldători din România treceau pe la el. A publicat și texte ale lui M. Botez, P. Goma (care semnasă apoi pentru crearea revistei L'Alternative), a publicat Legile lui Ceaușescu care au determinat privațiunile din țară, a vorbit despre distrugerea Bucureștiului și l-a trimis la Vasile Paracchiu pe Bernard Poulet (cu care sînt prieten). Mihnea a făcut toate acestea într-un climat de puternice presiuni și insecuritate. Primele amenințări, eram cu toții nelăiniți de ceea ce putea să se întîmple lui, soției, copilului, dar el lucra cu un calm extraordinar și cu un spirit foarte deschis: deși avea convingerile, ideile lui, totuși el este cel care a publicat în Franța Scrierile celor 6 demnitari. Îi interesa orice probă care demonstra că există o destabilizare a regimului Ceaușescu. Și în mijlocul celui mai profund pesimism asupra Estului și a României (anii 84-85) își păstra atenția și, în cele din urmă, optimismul. Îmi amintesc că atunci cînd am vorbit cu el după Brașov îmi spunea că oamenii sînt mintri la București de Brașov, și aceasta arată o schimbare a mentalității. Și mai este încă ceva: toată această muncă a lui Mihnea pentru care pot depune mărturie a fost benevolă, nu a primit niciodată pentru ea nici un ban (deși are familie) și, ca specialist în turcologie, ocupîndu-și aproape tot timpul în România, își risca și cariera științifică și locul de muncă. Acest fapt explică spiritul în care a lucrat Mihnea Berindei. Acțiunea lui a contribuit în mod esențial la schimbarea imaginii României ceușiste în Franța. Și cred că dacă Mitterrand n-a venit în România în timpul lui Ceaușescu, aceasta se datorează în mare parte lui Mihnea Berindei pentru că altminteri era cît pe aci să vină.

Scrittor și jurnalist (Le monde diplomatique), autor a mai multor lucrări consacrate Europei de Est (Gdansk: memoria muncitorească 1981, Memoria regăsită în Est, 1980)



PERJOVSCHI

Grafică de DAN PERJOVSCHI

AM ÎNCERCAT SĂ VORBIM ÎN LOCUL CELOR DIN ȚARĂ

(Urmare din pagina 9)

ca a noastră, accentul trebuia pus pe asociații noi — pe G.D.S., apoi pe sindicate, pe Alianța Civică. Deci, înainte de orice, trebuiau create noi structuri ale societății civile. Nici în celelalte țări din Est partidele istorice, „partidele de nostalgie” cum li se spune deseori, nu și-au regăsit locul de dinainte de război. În emigrație se rămîne însă cu o mare neîncredere, cu credința sinceră că lucrurile nu s-au schimbat aproape deloc (am auzit afirmația că este mai rău ca înainte). E adevărat că momente de criză (Tg. Mureșul, minierii, adoptarea unei legislații ce permite instalarea unei dictaturi, militară sau de altă natură) merg în linia acestei interpretări. Totuși, eu cred că este o interpretare prea rapidă: ceva fundamental, cred, s-a schimbat: opoziția,



Mircea Dinescu

în sensul cel mai larg, poate exista aici, și cu atât mai mult își are rostul ei major, aici, o Liga pentru apărarea Drepturilor Omului.

Tot ceea ce am făcut, a fost în funcție de ceea ce se făcea în țară

G.A.: Cum a lucrat Liga în continuare?

M.B.: Am lucrat într-un grup foarte restrîns pentru că era greu s-o fac cu cei care considerau că acordăm credit prea mare schimbărilor din țară etc. Mai important însă este că ceea ce s-a făcut în mod concret a fost în funcție de ceea ce se făcea în mod concret în țară. În Asociația pentru Drepturile Omului de la G.D.S. Am avut inițiativa unor misiuni de anchetă care însă nu se puteau face fără sprijinul celor din țară: ei le-au făcut, de fapt. A fost în primul rînd cea de după Tg. Mureș, pe urmă două misiuni ale Federației Internaționale, după evenimentele din 13-15 iunie și alte misiuni mai limitate — de exemplu de avocați, mobilizați de către Partidul Republican și însoțiți de deputați ca să se vadă ce se întîmplă cu cei arestați: cu Marian Munteanu, apoi cu persoanele rămase în închisoare (mai ales minorii). Noi am avut ideea, am furnizat un prim dosar, dar cei din țară s-au ocupat de organizarea misiunii (pentru misiunea din aprilie, Smaranda Enache, Dolna Cornea, Leon-tin Iuhaz). Pe de altă parte, rămînînd în contact mai ales cu Gabriel Andreescu, în iunie-iulie, după venirea minierilor am pregătit o serie de comunicate și am organizat și o conferință de presă cu membrii G.D.S.: Gabriel Liiceanu, Alecu Paleologu, Mariana Celac — ai fost și tu atunci în cadrul unei Fundații a Comunității Europene. La această conferință am distribuit ca tot-

deuna texte (deși eram acuzat în permanență că țin documentele numai pentru uz personal). Tocmai pentru a trage un semnal de alarmă și a arăta că este de contraproductiv pentru Guvern să recurgă în astfel de metode cum a fost chemarea minierilor, ne-am grăbit să scoatem un dosar despre ceea ce s-a întîmplat (Le Livre blanc), și asta s-a realizat grație materialelor pe care le-a putut strînge Asociația și Comitetul Helsinki ori datorită presei independente. S-au făcut, de asemenea, o serie de rapoarte care au determinat Comisia Drepturilor Omului de la Geneva să-și continue mandatul și să nu închidă ancheta.

G.A.: Ce s-a petrecut la ultima ședință a Ligii?

M.B.: Ordinea de zi cuprindea alegerea unei noi structuri și suprimarea a două posturi: de vicepreședinte (al meu) și al Ariadnei Combes. Nu mi s-a părut un punct esențial excluderea noastră, ci viitorul Ligii. Discutam cu Gabriel Andreescu și ceea ce cu un an înainte părea optimist, acum devenise o realitate. Într-adevăr, o Asociație a Drepturilor Omului putea funcționa în România și ea trebuia încurajată. Deci am insistat asupra necesității creării Ligii principale în România — și ca noi să devenim corespondenții lor. Ei trebuiau deci sprijiniți, dovediseră că pot funcționa, iar pentru prestigiul Asociației și contactele în exterior, era esențială admiterea ei în Federația internațională. O astfel de schimbare nu se poate face însă decît în timpul congreselor Federației, un congres va urma să aibă loc în ianuarie '92 și deci, dacă admiterea nu va avea loc acum, va trebui să mai așteptăm 4 ani. Nu este încă deloc evident că Liga de la Paris va mai continua să existe 4 ani. Anne Planche puse pe ordinea de zi această propunere sub formă retorică: viitorul Ligii. Am prezentat propozi-



Lăru Antonesei

rea, majoritatea a votat contra, în afară de francezi și de cei care lucraseră cel mai mult în acel grup restrîns al nostru. S-a ales o nouă conducere: Maria Brătianu ca secretară, Dinu Zamfirescu — trezorier și Alecu Paleologu ca președinte, în locul Sandei Stolojan.

Sintem în fața unui montaj al Securității

G.A.: Cercul zvonul că ai fi membru al Partidului Socialist Francez, că ești plătit de el, că ai venit să transformi Alianța Civică într-un partid socialist. Ce este adevărat din ceea ce se spune (în culise, în aluzii)?

M.B.: Am fost taxat de socialist, de permanent al partidului socialist, s-a spus că lucrez într-un institut finanțat de Partidul Socialist. To-

te aceste trei afirmații sînt false. Nu mă jenează că sînt considerat în opiniile mele mai de stînga decît majoritatea celor din emigrație, mă jenează că se crede că dacă aș fi membru al Partidului Socialist (nu sînt) aș ascunde acest lucru. Și de cînd L'École des Hautes Études (unde lucrez)



Dan Petrescu

este o instituție finanțată de Partidul Socialist? Desigur, în anii aceștia am avut contacte cu diferite forțe politice (inclusiv cu Partidul Socialist) și pot avea simpatie pentru un om anume sau o atitudine. Mai grav este că am impresia că sîntem în fața unui montaj securist de tip clasic, transmis prin rețea afiate în emigrație care îl amplifică. De acolo vine, pe diverse căi, acest tip de defăimare folosit în ultimă instanță împotriva Alianței Civice. Pentru că este grav să încerci să pui o etichetă exclusivă asupra Alianței, care, avînd o opțiune democratică, poate avea în exterior contacte cu toate partidele democratice — fiind incluse între ele și verzi și partidele socialiste. Dacă membrii din interior ai Alianței sau simpatizanții ai ei din exterior dau apă la moară unor astfel de etichetări pot compromite în ochii opiniei publice românești nu doar niște oameni, ci întreaga mișcare. Poate că, în ceea ce mă privește, a fost o imprudență să consider că o anumită parte a intelectualității românești este suficient de matură ca să poată discuta realități din Occident fără a le confunda cu realitatea de aici (și invers). Am spus deschis că lumea occidentală este astfel formată încît democrația nu se află doar la dreapta, ci și la stînga, că social-democrația occidentală nu este un comunism mascat, așa cum cred majoritatea românilor, că în ultimul timp se estompează distincțiile dintre democrația văzută de socialism și liberalismul văzut de ceilalți. Lumea evoluează tot mai mult spre soluțiile de centru. În momentul de față sînt minime în Occident nuanțele dintre centru-stînga și centru-dreapta, nu tot mai puțin importantă etichetarea de socialist, creștin-democrat etc. În privința strategiei unei mișcări de genul Alianței Civice care trebuie să fie o mișcare modernă, de integrare în Europa, am mai spus că mi se pare util pentru ea și sprijinul partidelor social-democrate. Nu poți pretinde să intri numai într-o jumătate (să zicem cea de centru-dreapta) a Europei, să elimini adică din start Franța, socialistă de multă vreme, Spania, socialistă deși monarhică, tendința care pure a deveni majoritară în Germania — ca să nu mai vorbim de nuanțele de socialism democratic din țările nordice. În afară de comunism sau de extrema dreapta, totul este la fel de onorabil. Și ceea ce înrăși nu se înțelege aici este că a fi socialist (o spun, deși eu nu sînt) nu este deloc o rușine.

ANDREI PIPPIDI

CARTEA

Cartile scrise de regii și reginele României au fost puține. Singura dintre ele care poate fi considerată încă un best-seller este Povestea vieții mele a reginei Maria, excepțională frescă a unei Europe proustiene, aproape de amurgul ei. Despre alte încercări ale regalei autoare, într-un stil candid și romantic, este de spus cel mult că aparțin unei sensibilități pre-rafaelite, caracteristică pentru epoca și țara în care se născuse. Spre deosebire de acele fantezii, My Country, scrisă în zilele de restriște ale refugului la Iași, este o carte de război, a cărei versiune românească l se datorează lui N. Iorga, care a tradus-o, se zice, în numai o noapte. Evocând Cotroceni, Curtea de Argeș, Sinaia și alte reședințe regeste, îl poartă pe cititor de la șes la munte, de la Dunăre și mare până la muncelile Vlăcii, prin tinuturile vremelnice supuse dușmanului. Simțind că de deznădăjduit era necazul poporului meu, întrebai pe profesorul Iorga ce pot face pentru suferințele lor în acest ceas de întuneric. «Descrieți-le lucrurile pe care le-au pierdut», i-a fost răspunsul. Îndemnată de cuvintele culva care credea că așa putea să mișc inimile oamenilor cu condeiul meu, am făcut-o atunci când toți râvneau să-și amintească, să spere. Dinastia avea deja o tradiție literară, începând de la Carmen Sylva, poeta prețuită curtenilor în Europa vremii sale, dar ale cărei Povestiri ale Peleşului, putând sta alături de dulcele tablouri ale lui G.D. Mirea, rămân doar pentru numele Viorica, atât de popular astăzi, dar inventat cu acest prilej. Obiectiv vorbind, reginele Elisabeta și Maria au avut un rol considerabil, prima pentru faza sentimentală, a doua pentru faza eroică, în crearea unei strategii a clasei conducătoare pentru a-și valida poziția morală într-un spațiu cultural în care pătrundea o crudă sobrietate, înrudită cu radicalismul politic. Dacă am lua numai stilul ca reper semnificativ, Delavrancea, Iorga și Sădo-

veanu sînt ușor de recunoscut ca scriitorii conservatori, ireconciliabil opuși lui Caragiale, Arghezi și Brebanu. Restaurarea valorilor tradiționale a fost un program vast, conceput pe măsura crizei a cărei conștiințe se adîncea din ce în ce, și literatura regalității a contribuit firesc la el.

Cel dintîi Hohenzollern care a purtat coroana României era un om sever și făcut. Discursurile lui, dincolo de solemnitatea impusă de ocaziile rare în care au fost rostite, au o gravitate sinceră. La 10 mai 1866, descinzînd în vilioara sa capitală, Carol I declara: «Vă aduc o inimă leală, cugetări drepte, o voință tare de a face binele, un devotament fără margini pentru noua mea patrie și acel neînvins respect către lege pe care l-am cules din exemplu alor Mei». O domnie întregă, de 48 de ani, stă măturile că s-a ținut de cuvînt. Acel «Mie dați-mi caractere!», cu care a întâmpinat cîndva omagii pe care i le închina profesoria țării, exprima o exigență care, de atunci pînă acum, n-a încetat a fi actuală și căreia, printr-o viață pilduitoare, i-a răspuns Carol I, înfățișînd, cum avea să observe Tudor Vianu, tocmai «tipul omenesc de care țînăra civilizație românească avea mai multă nevoie». Memoriile sale, atribuite unui anonim «martor ocular» și apărute în limba germană, în patru volume, în anii 1894-1900, apoi traduse în franceză și română, se bazează pe un jurnal, a cărui formă originală e încă inedită, pentru perioada 1866-1881, dînd o expresie exactă reflecției și acțiunii politice prin care, cu o energie neînrîntă, Carol I, a izbutit să asigure independența și stabilitatea României în împrejurări dintre cele mai grele.

Urmasul său, Ferdinand, despre personalitatea cărui Martha Bibescu a scris pagini de neuitat, avea același aspru simț al datoriei, manifestat alî în 1916, prin decizia care a

angajat țara în luptă împotriva celorlalte ramuri a Hohenzollernilor, cea de la Berlin, cît și zece ani mai tîrziu, cînd și-a dezmoștenit fiul, aplicînd ca monarh constituțional hotărîrea factorilor responsabili ai politicii românești. Tot așa de puțin expansiv ca și unchiul său, a cărui operă a continuat-o, Ferdinand I nu și-a dezvăluit gîndul bine întemeiat în cuvîntări oficiale, a căror retorică o împrumuta docil. El poate fi totuși identificat în cîte unul din discursurile la Academie, de exemplu cînd, ales membru de onoare al ei, spunea: «Datoresc și eu, ca toți românii, o vie recunoștință domnului Kogălniceanu, căci prin culegerea și tipărirea cronicilor noastre mi-a ușurat apropierea de aceste cîmori de mari învățăminte, izvoare nesecate de fapte strălucite și de mîndrie națională. Privind înapoi la șirul altor fapte mărețe, pilde și dovezi vii ale puterilor neamului românesc, cum să nu fiu mîndru că soarta m-a adus în această frumoasă țară, înzestrată cu atîtea daruri și cu mare viitor». Sau, pe front, adresîndu-se ostașilor în 1917: «Vouă, filii de țărani, care ați apărut cu brațul vostru pămîntul unde v-ați născut, unde ați crescut, vă spun Eu, Regele vostru, că pe lîngă răsplata cea mare a izbînzii, care va asigura fiecarei recunoștința neamului nostru întreg, ați cîștigat totodată dreptul de a stăpîni într-o măsură mai largă pămîntul pe care v-ați luptat. Vi se va da pămînt».

La Carol al II-lea, abundența și emfaza cuvîntărilor publice contrastează cu simplitatea însemnărilor sale personale. Curiozitatea cu care se așteaptă publicarea jurnalului său este îndreptățită, cît privește mai ales revelațiile politice pe care le poate aduce pentru istoria anilor 1936-1940. Alcătuirea sufletească și experiența umană pe care lectura documentului le descoperă sînt mai complicate decît s-ar fi bănuît. Și el, o fire singuratică, dar vanitos și resentimentar, Carol al II-lea, plămădit cu bune și rele, cu multe nestatornicii și inegalități, stîrnește interes prin sensibilitate, cultură, gust artistic și îndeosebi prin abilitatea să diplomatică. Brutalității expeditivă către sfîrșitul domniei lui se datorează mai mult tensiunii dramatice a momentului, decît unei crîncene voințe: dimpotrivă, ele izvorăsc din incertitudine și dezorientare. Par să-i fi lipsit tocmai însușirile în care a stat forța predecesorilor săi: tenacitatea și conștiința pururi trează. Ajungem astfel la uimitorul dar pe care-l reprezintă cartea lui Mircea Ciobanu, *Convorbiri cu Mihai I al României* (Humanitas, București, 1991, 335 p.). Ea vine la timp. Pentru o națiune în criză, care caută o valoare legitimantă, în acest sens ideea integrării în Europa înlocuind-o pe aceea a unei misiuni istorice excepționale, afirmată grandilocvent pînă de curînd, există ispită de a țînări mituri. Propagandele politice refac trecutul și desfășoară montaje trucate spre a propune - fiecare - țării un alt viitor. Este tocmai ceea ce cartea de față refuză să facă. Regele Mihai vorbește cu demnitatea și răspunderea unui domnitor, acolo unde un pretendent n-ar șovăi să ademenească dibaci adeviziunile. Se spune că lui Ludovic-Filip al Franței îi plăcea să povestească despre traiul modest pe care-l dusesese în exil, între Revoluție și Restaurare, ca simplu particular. Nimic din bonomia cam vulgară a «regelui-cetățean» în aceste mărturisiri, rupte dintr-o dureroasă rezervă pe care au sporit-o 40 de ani petrecuți printre străini. Cel care spune: «Imprejurările vieții au făcut ca mama să trăiască în felul unei făpturi obișnuite, dar ea n-a încetat niciodată să gîndească în felul unei regine» știe că nimeni nu-i poate lua o situație pe care o are prin



naștere și prin legea țării sale. Altul ar fi considerat poate existența de om oarecare ca eliberarea de o povară. Regele suferă din lînerete de neputința de a-și îndeplini datoria pentru care a fost crescut. «Cuvîntul putere nu-mi place», recunoaște el. Și adaugă: «A lucra pentru ceilalți a fost și este menirea mea». Sau, altădată: «Un om în situația mea n-are biografie proprie în înțelesul obișnuit». Această identificare cu soarta poporului său i-a arătat calea și după ce a fost silit să părăsească pămîntul românesc.

Textul în care ne străduim să deslușim rănile înfrîngerii e o lecție de stăpînire de sine. Un asemenea om n-a fost niciodată învins. Cum ar fi fost altfel capabil să repete, an după an, afirmații mereu înnoite ale încrederii sale în dreptatea pînă la urmă biruitoare? Dar aceleași pagini au și o valoare literară incontestabilă. Tonul e totdeauna simplu și firesc. Ne închipuim cîteodată și tăcerile în căutarea unui cuvînt sau a unei amintiri. Repetarea unui «în fine» din cînd în cînd e un tic care lasă să se ghicească rețințele semnificative («Am convingerea că, tocmai în teritoriul recucerit - în 1941 - administrația românească ar fi trebuit să renunțe la comportamentul dictatorial. În fine»). Altele, apar formule memorabile, lapidare. De pildă, în legătură cu evenimentele din 1944: «În anul acela, nici un om de vîrstă mea nu mai era tînăr» sau, cu privire la eșecul primei încercări de a reveni în țară: «Un român nu face politică de Sfînta Înviere». Tot despre psihologia națională: «Românul, cînd ajunge să tremure în fața culva, pe la spate își bate joc de el». Oii despre originile regimului comunist: «Venise vremea oamenilor fără personalitate». Uneori, cîte o scenă abia schițată, la cedarea Basarabiei sau întîlnirea cu primii soldați sovietici după 23 august.

Poate lucrul cel mai greu de înțeles pentru cititorii care nu bănuie ce e un gentleman va fi stăruința cu care Regele ia apărarea unor adversari ai săi. Îi calomniază cineva pe Mihai Antonescu? Nu trebuie să vorbim astfel despre oameni care nu se mai pot apăra. Gestul lui Maniu stringînd mina mareșalului la procesul acestuia îl găsește normal: «Ce ar fi trebuit să facă Maniu în situația asta? Să-i adreseze vorbe grele? Să-i întoarcă spatele în loc să-și ia rămas bun de la el?». Lui Ceaușescu aproape nu i se pronunță numele. Legionarii și comuniștii sînt menționați cu o răceală disprețuitoare, numai amintirea unor comandanți hitleriști stîrnește o reacție mai puternică (Gerstenberg - «un personaj oribil», Kettel - «oribilă persoană»).

Într-adevăr, omul acesta calm, grav, distant se dovedește o ființă adînc dar pudic sensibilă, care trăiește intens două pasiuni: una pentru familia sa (mama, soția, fiicele), cealaltă pentru comunitatea națională, de la colegii de școală, aleși odinioară din toate clasele sociale, pînă la întregul popor român. Dacă n-ar fi fost acest simț al misiunii

sale, e clar că n-ar fi acceptat colaborarea, nici măcar formală, cu «aliații» pe care vicisitudinile istoriei i-au dat României. O colaborare ofensatoare pentru el și care tăgăduia în fapt independența țării. Dar un rege nu-și dă demisia. Simulînd, oricît de greu ar fi fost pentru mîndria lui, refuzînd cu dîrzenie, negociînd în fiecare clipă și așteptînd momentul acțiunii, Mihai I a rămas «prin grația lui Dumnezeu și voința națională» pînă la acel act al abdicării, caduc chiar de la semnarea lui impusă de forța brutală. Cititorul își va aminti adesea că cel ale cărui mărturisiri îl ascultă este ultimul dintre marii protagoniști ai războiului. Hitler? Da, l-am văzut în 1941. Se știe cu cîtă grobiană insolentă vorbea Führerul despre tînărul rege. În schimb, în amintirile acestuia, dictatorul german nu este decît «un parvenit periculos» care «ridica tonul pînă la urlet, ca un sălbatic». S-a înregistrat și monumentală eroare de calcul pe care el o făcea la data acelei întîlniri, cu mai puțin de un an înainte de Pearl Harbour: «A spus că el garantează că Statele Unite nu vor intra în război niciodată».

Asemenea izbucniri demențiale de hybris inspiră dezgust unui suflet echilibrat și de aleasă simțire. Căci Mihai I operează încă, azi, cu categorii morale așa de vechi ca «tirania»: Hitler, Mussolini, Stalin sau Ceaușescu sînt pentru el «tirani». Aici se găsește, cred, explicația neînduplecării cu care Regele îl s-a



opus. Ceea ce dă sens vieții și sacrificiului său este o profundă religiozitate pe care, dintre înaintași, o mai avea doar bunicul său, Ferdinand. Răspunzînd întrebărilor pe care, de-a lungul timpului, le-au pus alții, Mihai I și-a făcut mereu un examen de conștiință. Pe lîngă ideea unui contract constituțional legîndu-l pe monarh de supușii săi și pe care doar națiunea liberă are dreptul să-l rezilieze, idee care susține tronul verilor săi britanici, Regele a avut întotdeauna sentimentul că ascultă de o chemare poruncitoare. O întrevădem din destăinuirile sale ca înrudită în esență cu vocația monahală. De aceea a trăit 44 de ani ca un călugăr, departe de mănăstirea după care înjeste. A fi avut șansa istorică a întîlnirii cu un suveran și a lăsa-o să treacă ar fi o greșeală pentru care urmașii nu ne-ar ierta. Și urmașii, acum, că există această carte, vor ști.

O anexă de documente extrase din arhiva personală a exilatului completează volumul, pentru care i se cuvîne lui Mircea Ciobanu recunoștința celor care, într-o zi, vor scrie istoria drept și cîinst.

INTERVIU CU REGELE MIHAI

Realizat de Sorin Alexandrescu

Scene dramatice

SORIN ALEXANDRESCU: Sire, există în viața Dvs. un ritm alternativ, o succesiune a vieții private și a vieții publice: ați urcat și ați coborât de două ori de pe tron, mereu sălt de altă și în împrejurări dramatice. Ați fost Rege între 1927-1930 și între 1940-1947. Între 1930 și 1940 ați trăit destul de retras.

REGELE MIHAI: Da, eram ocupat cu studiile și serviciul militar. Din păcate nu am fost aproape niciodată ținut la curent cu treburile țării și puteam foarte greu să câpăt informații. Evenimentele din septembrie 1940 m-au prins în necunoștință de cauză asupra situației reale.

S.A. A fost atunci o accelerare a vieții politice. Pe 5 septembrie, regele Carol al II-lea îl eliberează pe generalul Antonescu din închisoare, dar acesta îi cere să abdice în favoarea Dvs.

M. Tata a acționat la presiunile Gărzii de Fier. În noaptea de 5 spre 6 septembrie am fost cu toții împreună și tatăl meu a primit scrisoarea de la Antonescu în care-i cerea să abdice. Eu n-am luat parte la discuție, dar eram de față.

S.A. În aceeași zi de 6 septembrie l-ați reînvestit pe Antonescu prim-ministru și „Conducător” al țării.

M. Totul a fost pregătit de ei, hirtile mi-au fost puse sub nas, ca să zic așa, și nu am avut încotro, a trebuit să semnez.

S.A. Actul respectiv învita puterea Regelui?

M. Nu, această limitare avusese deja loc când Antonescu a acceptat puterea și a luat majoritatea prerogativelor tatălui meu. La 6 septembrie, când am depus jurământul, eu am moștenit această situație.

S.A. Ce relații ați avut cu Antonescu între 1940 și 1944? Dvs. erați Suveranul țării și Antonescu „Conducătorul” ei.

M. Da, era o situație destul de curioasă. Relațiile mele cu el au fost totdeauna foarte reci. El comandat totul, numea funcționarii Palatului, se amesteca până și în viața noastră privată. Noi nu puteam face nimic și majoritatea timpului stăteam la Sinaia. Eram ținut complet în afara treburilor țării. Mama mea a auzit despre declarația de război adresată Uniunii Sovietice (în 22 iunie 1941) la B.B.C., iar eu la radio București, a doua zi dimineața!

S.A. Ați încercat să schimbați situația?

M. Se putea face foarte puțin. Mama m-a ajutat să aplanăm anumite lucruri. Am reușit de exemplu să-l convingem, amândoi, pe Antonescu să-l aducă înapoi pe evreii transportați în Transnistria, unde-i aștepta „soluția finală”. Au fost salvați astfel vreo 400.000 de evrei. Tot la intervenția noastră nu a fost trimis nici un evreu în lagăre de concentrare și nici nu au purtat steaua pe braț.

S.A. Antonescu ar fi acceptat altfel exterminarea evreilor?

M. Într-o anumită măsură, probabil că da, dar în nici un caz nu cred că ar fi mers la fel de departe ca în alte țări.

S.A. Există în literatura din ultimii ani o anumită tendință de a-l „reabilita” pe Antonescu. Se spune de exemplu că s-ar fi opus unor cereri radicale ale lui Hitler.

M. Știu că a rezistat la multe cereri, dar detaliile nu le-am cunoscut niciodată. Greșeala lui a fost că a mers până la Stalingrad. Asta n-a acceptat nimeni la noi. Ce căutam noi acolo? Toată lumea, ca și Noi, era de acord să intrăm în Basarabia, dar nici un centimetru peste Nistru.

S.A. De ce credeți că a trimis Antonescu armata peste Nistru?

M. N-am înțeles. Mi-a spus că trebuia să respecte înțelegerea cu Germania. Nu știu dacă ar fi putut sau nu să se eschiveze pentru că nu mă ținea la curent. Poate că ar fi putut-o face dacă ar fi pus anumite condiții nemților încă de la început. Al doilea motiv era că numai mergând până la capăt în Est, România putea cere anularea Dictatului de la Viena și recștiga Transilvania. Nouă ni se părea însă această idee extrem de curioasă.

S.A. Erați implicați în deciziile politice?

M. Niciodată. Antonescu nu utiliza, ca să zic așa, ca lașadă la pașazi și alte sărbători.

S.A. Armata V-a ascultă când ați dat ordinul în 23 august 1944 de întoarcere a frontului. Puteați da acest ordin și mai înainte?

M. Teoretic da, dar în practică nu. Țara era plină de nemți și aliații occidentali nu dădeau nici un ajutor practic, deși ne cereau mereu prin radio să leșim din război. Mai târziu am înțeles că așa era înțelegerea cu Rușii.

S.A. La 23 august rușii erau la Iași, dar Bucureștiul era încă înșesat de germani. Cum de ați hotărât totuși să dați o lovitură de stat?

M. Situația s-a schimbat când Nemții au dus divizia blindată Gross Deutschland de la noi în Polonia. Spațiile frontului a rămas astfel mai liber. Ne-a ajutat de asemenea efectul de surpriză.

S.A. Ca... profesor de literatură mă fascinează scena dramatică în care un Rege de 23 de ani arestează pe Antonescu în plin război, ajutat numai de un căpitan și de trei subofițeri V-ați așumat un enorm risc.

M. Încă din 1943 am început pregătirile. Discuțiile târăgăneau însă, atât cu rușii prin Suedia, cât și cu occidentalii la Cairo și Ankara. Spargerea frontului în nordul țării ne-a dat ocazia concretă. Planul inițial stabilit cu partidele politice prevedea lovitura de stat pe 26 august, dar l-am devansat cu trei zile când am aflat că Antonescu pleca pe 24 pe front unde nu mai puteam face nimic. Trimisese deja o telegramă aliaților în Italia cerind bombardarea unor obiective militare pe 26 august. Am încercat mai mult de o oră să-l convingem pe Antonescu să întoarcă frontul. Refuzul lui a fost net; nu voia să accepte armistițiul pentru că nu putea accepta anumite condiții și pentru că nu voia să-și trădeze aliații germani.

S.A. Totuși, adjunctul lui, Mihai Antonescu, purta în acest timp tratative secrete cu italienii pentru încetarea războiului. Generalul nu era deci chiar așa integru precum pretindea.

M. În timpul discuției cu generalul și cu Mihai Antonescu acesta din urmă n-a scos nici un cuvânt. S-a spus după aceea că generalul avea condiții mai bune decât Noi, dar dacă le-a avut de ce nu le-a acceptat?

S.A. S-a mai spus că el era în tratative cu Stalin și că voia să reziste pe linia Nămolosa.

M. Poate că el spera să se înțeleagă cu Stalin, dar eu nu cred că așa ceva era posibil! Linia Nămolosa nu era de altfel deloc înzestrată militar și nu cred că s-ar fi putut ține frontul acolo. În Carpați da, dar puhoiul rusesc ar fi făcut praf atunci restul țării. Armistițiul realizat de Noi a fost bun, faptul că lucrurile s-au stricat după aceea nu e vina noastră, ei se datorește înțelegerii dintre aliați deși se pare că înțelegerea prevedea rămânerea rușilor în România doar pentru trei luni.

S.A. Curios a fost că de la arestarea lui Antonescu pe la ora 5 și până la proclamarea Dvs. la radio la 10 seara nu trecut câteva ore în care nici Siguranța, nici armata germană nu au intervenit.

M. Nu cred că au știut prea mult, doar au bănuț că s-a întâmplat ceva. Dacă ar fi știut, ne-ar fi arestat imediat. Killinger, Antonescu și alții mă considerau un copil. Când am dat lovitura sub nasul lor au fost atât de surprinși încât citva timp n-au știut ce să facă. Asta a fost norocul nostru. Aveam și câțiva oameni la telefoane care au tăiat nemților toate legăturile. Aveam la îndemână doar recruți cu trei luni de instrucție, restul trupelor erau dispersate și au venit în București abia în noaptea de 23 spre 24. Comandanții nemți nu au dat ordine imediat de luptă și ca atare unitățile germane, bine disciplinate, n-au intervenit spontan contra noastră.

S.A. Ce s-a întâmplat cu Antonescu după arestare?

M. L-am închis într-o cameră de la etaj unde tatăl meu ținea colecția de timbre. Nu era nici o unitate militară în acel moment ca să-l preia, eu m-am refugiat în acea noapte în munți, Brătianu și Maniu nu aveau pe nimeni; ca de obicei, numai comuniștii erau organizați. Comuniștii și social-democrații au fost implicați în acțiune la presiunea aliaților, deși ei nu însemnau nimic în țară. Bodnăraș cu grupul lui de comuniști l-au scos pe Antonescu din Palat probabil cu știrile lui Sănătescu. Eu eram însă în acel moment deja plecat din București și n-am aflat de aceasta decât mai târziu. Comuniștii deci, și nu eu, l-au dat pe Antonescu mai târziu în mina Rușilor.

S.A. La discuțiile cu partidele politice a participat și Pătrășcanu din partea comuniștilor. Ce impresie v-a făcut?

M. În discuțiile cu mine era logic, prietenos, colabora sincer. Era într-un sens un comunist național, dacă se poate spune asta. La fel se purta cu Mama și Brătianu. Noi speram să revenim după război la o societate democratică în care să fie loc și pentru partidele de stînga.

S.A. Există un an după reușita loviturii de stat, pe 21 august 1945, ați intrat în „greva regală”. Situația părea să se repete pentru

Dvs. Aveați din nou un prim-ministru impus, acum comunistul Groza. Războiul se terminase pe 9 mai, România era ocupată acum de alte trupe, sovietice și nu germane. Un lucru totuși nu s-a putut repeta: Groza nu a fost arestat precum Antonescu.

M. Era imposibil. Rușii erau mult mai mulți la număr decât Nemții. Bucureștiul era plin de tancuri rusești, armata română, cu excepția unităților comuniste formate în Uniunea Sovietică, era în curs de-a fi dezarmată și trimisă acasă. Nemții nu comandaseră unitățile militare românești, Rușii da. În timpul războiului armata română acționa independent și eu putusem, de exemplu, aduce la 23 august trupe în București. În 1945 nu am mai putut-o face, toate trupele erau departe, pe front, în afara țării, sub comanda supremă rusească și nu se puteau întoarce acasă chiar dacă le dădeam eu ordinul.

S.A. V-ați aflat repede în conflict cu guvernul Groza. Ce s-ar fi întâmplat dacă Dvs. și vechile partide democratice ați fi acceptat o confruntare directă cu Rușii și cu comuniștii, așa cum vă stătuia Maniu? Războiul se terminase atunci, Rușii nu aveau argumente militare să ocupe țara.

M. Da, dar aveau argumente politice: asigurarea liniștii în spațiile administrației militare sovietice în Germania și Ungaria. Sînt convins că ar fi trecut la ocuparea militară a României. Dacă ne împotriveaum fățiș ar fi sîrit totul în aer. Cu brutalitatea lor caracteristică, rușii ar fi împușcat mii de oameni fără ezitare. Noi am încercat să salvăm ce se mai putea salva.

S.A. Totuși, doar cu un an înainte, la 23 august 1944, ați avut o atitudine așa zice eroică în timp ce țara tot militar era ocupată, numai că de către nemți.

M. Da, dar atunci frontul venea spre noi și între două ape, ca să zic așa, am putut face ceva.

S.A. Dacă rușii ar fi trecut la represalii masive, occidentali ar fi trebuit totuși să intervină.

M. Din câte s-a văzut după aceea, ei n-ar fi intervenit. Discutam atunci cu reprezentanții lor la București și am înțeles că toate raportările despre înfrunțile Rușilor în România erau ignorate, decât nu chiar respinse la Londra și Washington. Politica oficială a Angliei și Americii a fost de completă dezinteresare. Acum știm că ei erau înțeleși cu Stalin să-l lase drumul liber. 10% influență occidentală în România n-a însemnat nimic. Toate celelalte țări din Est au ajuns de altfel în aceeași situație cu noi. Mai este ceva important de adăugat. După 23 august Rușii eu oprit imediat ofensiva contra Nemților. Bănuiesc că au vrut să facă la noi același lucru ca la Varșovia unde tot așa au oprit ofensiva, i-au lăsat pe nemți să-i distrugă pe polonezi și abia după aceea au intrat ei. La noi a fost din fericire altfel, am reușit noi să-i neutralizăm pe Nemți.

S.A. Privind retrospectiv, totul pare o tragedie a destinului. România veche s-a prăbușit încă înainte de abdicarea Dvs. la sfîrșitul lui 1947, în numai cei doi ani și trei luni care au trecut din august 1944 până la alegerile falsificate din noiembrie 1946. Este curios ca în timp ce contra nemților a fost peste tot o mare rezistență, contra rușilor a fost parcă o paralizie generală.

M. Rezistența a fost, dar nu s-a putut face nimic mai mult.

S.A. Ați fost mult admirat pentru întoarcerea din Anglia în România în noiembrie 1947, deși știați, țară îndoială, că partida este pierdută.

M. Da, fiindcă locul meu era în țară, nu în străinătate. În Anglia nu mi s-a promis nici un ajutor. Regele George a avut o înțelegere cu mine și cu mama la Buckingham Palace și după două ore de discuție mi-a spus că Anglia nu este în măsură să facă nimic.

S.A. Dacă nu ați fi fost forțat să abdicăți, ați fi rămas încă?

M. Sigur că da. Abdicarea mea a fost obținută prin arestarea Gărzii Palatului și înlocuirea ei prin unități militare comuniste, plasare de artilerie în al doilea cerc în jurul palatului, telefoanele tăiate; Groza avea în timpul discuției un pistol în buzunar pe care l-a arătat mamei și i-a spus în nemțește: îl am la mine ca să nu mi se întâmple ce i s-a întâmplat lui Antonescu. Totuși, nu amenințările lui Groza și Gheorghiu-Dej m-au hotărât să abdic, ci șantajul că altfel vor declanșa o baie de sînge în toată țara.

S.A. Cum vă explicați faptul că ați fost în acel an atât de popular în România, deși nu ați constituit un partid monarhic, așa cum a făcut tatăl Dvs.



M. Nu acesta este rolul monarhiei. Între 1943 și 1947 am încercat să mă identifice cu năzuințele țării, acest lucru se simte, chiar dacă nu se spune, plus că toți au știut în țară că după 1944 am încercat să stăvilesc sovietizarea. Chiar și înainte de 1940 am simțit o mare afinitate cu țara, care nu s-a pierdut niciodată.

S.A. Ați făcut actul de la 23 august aproape singur, ați rezistat încă trei ani aproape singur. Cum vă simțeați personal în acele momente?

M. Nu-mi puneam atunci astfel de probleme. Era ceva care trebuia făcut și l-am făcut. A existat și un anumit crescendo în atitudinea mea. În 1940 nu eram la curent aproape cu nimic. Norocul meu a fost că Antonescu a chemat-o pe mama înapoi în țară, dinna m-a ajutat enorm. După 1940 a trebuit foarte repede să învăț meșeria, ca să zic așa. August 1944 a fost momentul culminant.

S.A. În 1948 ați declarat la Londra foarte curajos cum s-au petrecut lucrurile în țară. Ați spus atunci că ați fost forțat să abdicăți și că abdicarea este în consecință nulă și neavenită.

M. Londra a fost primul loc în care am putut face declarația. În Elveția și Franța nu s-a putut. La New-York am repetat-o. În orice țară civilizată există principiul că un act făcut sub presiune nu este valabil.

S.A. Declarația de la Londra are însă și repercusiuni juridice.

M. Pentru mine, da. Mulți preferă, din păcate, să considere situația de fapt și nu situația de drept. Trăiesc din această cauză o viață dublă: una față de țară și de români, și alta față de ceilalți. Trebuie să navighez între aceste două poziții, ceea ce este foarte greu.

S.A. Poate unii cred că ar fi greu ca monarhia să revină în România.

M. Atunci nu ne cunoșc istoria. Noi am avut totdeauna domnitori, și aproape o sută de ani regi. Au fost mei buni sau mai puțin buni, dar totdeauna s-au bătut pentru binele obștesc.

S.A. Dvs. cum vă considerați acum?

M. Drept capul legitim al țării.

S.A. Acest lucru implică oare și faptul că urmașii Dvs. rămîn moștenitori ai tronului?

M. Desigur.

S.A. Totuși principiul eredității funcționa în România, cred, numai pe linie masculină?

M. Principiul acesta era numit într-adevăr în Constituția din 1923. Lucrurile se mai schimbă însă și de mai mulți ani am înțeles că prima mea fiică, Margareta, ar fi acceptată în țară ca principesă moștenitoare. Nu poate avea loc însă o discuție constituțională alina timp cât nu avem un parlament propriu-zis.

S.A. Ce ați făcut după vizita în Anglia și America din 1948?

M. Am călătorit mereu între Florența, unde mama mea avea o casă, și Danemarca, unde ea avea soacra mea. În 1950 am mers în Anglia unde am stat trei ani și jumătate. Am înțeles apoi un industriaș american care se ocupa de aviație. Afliind că eram pilot încă din 1943 mi-a propus să lucrez cu el în Elveția. Așa am venit aici. Am lucrat la testarea radarului și a pilotului automat din avioane pentru foarte mulți clienți, până în 1957 când firma s-a închis și noi am rămas în vînt.

S.A. Și după aceea?

M. Am început cu câțiva înși o firmă americană, o societate de electronică. După

cîțiva ani, n-am mai rezistat la concurența marilor trusturi și am închis porțile. Mai târziu am devenit broker la o firmă greco-americană. S-au spus în România tot felul de prostii despre bogățiile pe care le-aș fi scos din țară. Tot ce s-a scos a fost cu aprobarea guvernului care avea reprezentanți în fiecare odaie a palatului Peleş; nici o scrumieră nu se putea lua fără ca oceaștia să observe.

S.A. După alți ani ca Rege, ai trecut deci la o viață de simplu cetățean.

M. Nici nu puteam face altfel. N-am întrerupt însă niciodată activitatea politică. Am format Comitetul Național Român cu Rădescu și Vișoiaru, dar ne-am întrerupt activitatea după cîțiva ani din lipsă de bani. Mai mulți m-au întrebat de ce am început acum, leodată, să dau iarăși declarații. Răspunsul meu este că de 40 de ani niciodată n-am încetat să vorbesc despre situația din țară. Refuzam numai pe ziaristi care îmi puneau întrebări despre viața strict particulară. Asta nu mă interesează. Dacă vreți să vorbim despre țară, da. Încă din 1951-1952 am depus măturte la o comisie a congresului american. Cu oamenii politici sau cu guvernul am continuat să vorbesc, dar aceste discuții nu au fost date publicității. Press, din păcate, s-a dezinteresat de România. „Coexistența” era atunci la modă. Odată cu Gorbaciov, ideea de schimbări în Est a revenit, și odată cu agravarea situației din țară, și întrebările cu caracter politic ale ziaristilor despre România.

Rolul arbitrilor

S.A. E adevărat că dreptul de rezidență în Elveția implică absența activității politice?

M. E adevărat, este tradiția lor de neutralitate. În ultimul timp însă, chiar în Parlamentul elvețian s-a luat atitudine contra guvernului român în ciuda acestei neutralități. Acest lucru m-a încurajat să fac declarații și aici în Elveția. În ianuarie 1989 am trimis un apel Comisiei Drepturilor Omului de la Națiunile Unite ca să ia în considerație ce se întâmplă în țară.

S.A. Ai constatat interes pentru România în Occident?

M. Mult prea puțin. Lumea liberă este, cum se spune, campionul libertății în toată lumea, dar interesul lor pentru Europa de Est se îndreaptă aproape numai asupra Ungariei și Poloniei, asupra României aproape deloc. Este un lucru pe care nu-l înțeleg.

S.A. Ar putea să fie și un efect mediatic? Ceaușescu a fost admirat în Vest pînă spre 1980.

M. într-un sens el a indus în eroare Vestul. „Departamentul de dezinformație” era, pare-se, foarte eficient. Noi am spus-o de mult. Mă doare numai faptul că aceste greșeli în Vest s-au făcut pe spatele țării. Din păcate, mediele din Occident s-au eschivat multă vreme cînd putea fi vorba de România. Există în opinia publică și o anumită ignoranță, dar aceasta vine la rîndul ei din faptul că presa nu informează mai mult. E, deci, un cerc vicios.

S.A. Lucrurile s-au schimbat acum, între altele și datorită disidenților români.

M. Numai protestele lor nu vor duce evident la liberarea României. Cu cît atrag atenția mai mult asupra situației din țară, înșă, cu atît mai bine. Ce anume trebuie să se facă practic în Vest este greu de precizat. Eu am propus la un moment dat boicotul economic. De ce se duc oamenii să facă afaceri la București pe spîneroa țării? Produsele alimentare necesare în România (cu astfel de calitatea exportului).

S.A. Credeți că este realizabil un boicot? Ei n-a reușit pînă acum nici în Africa de Sud nici în Polonia.

M. E greu de spus cum putem obține boicotul, sper să găsim cheia undeva.

S.A. Ai putea o găsi oare în Piața Comună ori în Consiliul European?

M. Este o posibilitate.

S.A. Poate că emigrația română ar trebui să fie mai activă?

M. Poate că da. Ungurii, de exemplu, investesc mai mult în informare și propagandă și sînt mai mult ascultați decît noi, în ciuda faptului de război, chiar și în aspectele istorice ale drepturilor Românilor.

S.A. Lucrurile se schimbă acum rapid în Europa de Est, dar nu în România care, ca și

altă dată în istorie, pare să fie mai conservatoare decît unele țări vecine. Cum vedeți desfășurarea evenimentelor?

M. Greu de spus. Ceaușescu nu pare sensibil la presiuni din afară, iar înăuntru, Securitatea este atotputernică. Schimbări înăuntru partidului comunist sînt greu de prevăzute. Cei 6 care au scris scrisoarea de protest sînt în parte și ei responsabili pentru situația de acum din țară. Bine că nu s'apuz ceva, dar nu trebuie uitat trecutul lor. Revolte, ca cea de la Brașov, au succes numai dacă sînt generale. Nu putem nici să cerem oamenilor de acolo sacrificii în masă, să-și verse singele, poate inutil.

S.A. Cum vedeți evoluția lucrurilor în cadrul emigrației române?

M. Mentalitatea de refugiat este cîteodată nesănătoasă. Oamenii nu ieșit adesea din țară ca să-și scape pielea, ceea ce este de înțeles. Mulți nu se mai interesează de politică în Occident. Eu încerc să fac ce pot, dar nu-i pot lua de guler să facă politică! Există mai multe organizații politice în exil, de mai multetendințe: țărăniști, liberali, socialiști, chiar și legionari. Toate cunosc mai multe grupuri și reprezentanți. E greu să le unific, ceea ce, de altfel, nici tu poți fi sarcina mea.

S.A. Participați la reuniunile organizațiilor din exil?

M. Nu. Am fost în Germania la o reuniune consacrată Unirii României cu Transilvania din 1918, dar aceasta era o chestiune națională, deasupra grupurilor politice. În țară, Regele poate avea un rol de arbitru, care, deci, nu se poate identifica cu nici una dintre echipe. Dacă se împlințe ceva, el trebuie să lucreze. Nu pot să joc însă acest rol în exil.

S.A. Ai putea juca un rol mai activ, ai putea fi un coagulant între toate aceste grupuri.

M. Aste mi-au spus-o mai mulți și am și încercat-o.

S.A. S-ar putea influența oare organizații românești care să adere la marile organizații internaționale, creștin-democratice, liberale, socialiste etc? Românii nu sînt reprezentați acolo.

M. Trebuie chibzuit cu grijă.

S.A. Ce ar trebui făcut în România dacă diversele presiuni ar duce la schimbarea situației actuale?

M. Mei înfrî ar trebui revenit la Constituția din 1923. Firul tăiat al de brutel trebuie reinnodat. Ar trebui redată apoi oamenilor demnitatea, încrederea în ei înșiși, precum au fost batjocoriri. Economia apoi. Sînt altele probleme încă e greu de spus de unde trebuie început. Și formarea guvernului ar fi dificilă. Sînt fără îndoială mulți oameni de valoare, dar unde-i găsești? Clasa politică a fost distrusă și trebuie refăcută, totul trebuie reconstruit cu grijă. Sînt probleme la care mă gîndesc neîncetat.

S.A. Vă considerați Rege al României și mulți români vă consideră și ei așa. V-ați întoarce în România dacă ați fi chemat?

M. Sigur, dar trebuie văzut ce condiții vor fi atunci. Eu am spus-o de mult: înțeleg să mă întorc în țară și să ne apucăm de treabă pentru a pune țara pe picioare. După aceea, vom întreba oamenii prin referendum dacă vor monarhie sau nu. Punerea întrebării de la început nu mi se pare potrivită. Ce răspuns ar putea da ei acum?

S.A. Ai avea curajul de-a face muncă de pionier și a lua totul de la început din nou?

M. Desigur, aceasta este menirea mea. Greu, neplăcut, asta este secundar. M-am născut în această situație, trebuie să-i fac față.

S.A. Vă simțiți în exil?

M. Eu mă consider mai mult refugiat, nu exilat, ca toți ceilalți.

S.A. Se vorbește de demodernizarea României, de ieșirea ei din Europa.

M. Dacă țara se pune pe picioare, va reveni de la sine în Europa. Noi facem parte din Europa și trebuie să luptăm pentru a ne întoarce în Europa.

Interviul a fost publicat în limba olandeză în Suplimentul Cultural al ziarului NRC Handelsblad, din Amsterdam, pe 22 septembrie 1989. Suplimentul era dedicat României.

MARGINALII LA UN INTERVIU

Pe 8 noiembrie 1945, un unchi de-al meu m-a luat la pîmbare prin București. Ne-am trezit pe neașteptate în Piața Palatului, unde o mulțime imensă striga fără încetare, dar pășnic, numele Regelui Mihai. Tineri ogîțați de gardul de fier al Palatului arătau colorații balconul unde trebuia să apară Regele. Acesta nu a apărut, dar lumea era veselă, și eu, copil de 7 ani, deși nu înțelegeam nimic din ce se petrecea în jur, eram încântat de această primă „baie în mulțime” din viața mea. Curînd după aceea a izbucnit panica: camioane încărcate cu indivizi înarmați cu răngi s-au năpustit în mulțime. Unchiul meu m-a țîrîl grabit într-o stradă întorsă. Abia mult mai târziu am înțeles că mulțimea manifestase atunci, de ziua Regelui, încrederea în cel care, în semn de protest împotriva sovietizării țării, se retrăsese în „greva regală” la Sinaia.

„Puțin după aceea Mihai abdică; frumosul, tînărul, sportivul și totuși timidul erou al acelor ani dispărea din atenția publică.

Vorba adesea la radio, din strălucitate, și la fiecare an nou ne era curaj și încredere. Încredere în ce? În cîțiva ani invitatam deja ca singurul lucru important era să supraviețuim. Apelurile „de acolo” veneau parcă din strălucire, trecutul se retrăgea într-o oseață din ce în ce densă, imaginile copilăriei se estompeau în legendă. Uitam.

Pe 8 septembrie 1989, mergînd pe jos prin satul Versoix, pe malul lacului Lemnan, mă tot întrebam cum să iau regelui Mihai interviu pe care el consimțise să-l dea ziarului „NRC Handelsblad” din Amsterdam. Nu eram jurnalist de meserie, nu știam ce să întreb, dar imaginile copilăriei îmi reveneau intens în minte: trecuseră 44 de ani și eu, emigrant fără voie în Olanda, veneam acum să-mi revăd regele din legendă, în exilul lui nodorit în Elveția cosmetică a tuturor exilurilor.

Mă apropiu, intru în curte. O vilă modestă, așa cum în Olanda îți poate permite orice doctor. Nimeni de pază, nici un om de serviciu. Sun. Îmi deschide un om bătrîn, înalt, impunător, ușor distant dar afabil, drept, curat sportiv. Îmi zîmboșește și mă invită înăuntru: Regele. Mă bîlbaie de emoție. Ne așezăm la masă, în saloan, îmi vorbește firesc dar cu o urmă de zîmbet în ochi. Mă destind. Încep: „Sire, pe 8 noiembrie 1945, un unchi de-al meu m-a luat la pîmbare prin București. Ne-am trezit pe neașteptate...”

Nu mi se pare oportun să „prefățez” acest interviu cu considerații despre actualitatea, sau nu, a monarhiei în România. Alții, inclusiv cititorii acestui interviu, o vor face. Aș vrea de aceea doar să înmănesc circumstanțele interviului și interesul lui, estăz.

După declarațiile de la Londra din 1948, cînd Mihai explică actul dezonării sale, el a traversat mai înfrî o perioadă de activitate publică și apoi, în fața indiferenței din vest, una de retragere într-o diplomatie discretă. Reglementările elvețiene - interzicere de activități politice exilurilor - și fidelitatea față de prevederi constituționale datînd din 1923 - regele nu putea face declarații publice fără să fie însoțit de un ministru - îl împiedicau pînă prin 1986-1987 să se mai pronunțe public despre situația din România. Începînd de atunci, înseși guvernul elvețian critica situația din România și acest lucru face posibilă și schimbarea atitudinii lui Mihai. În 1988 el cere ajutor lumii întregi pentru a se împiedica „holocaustul de un nou tip” care amenința deopotrivă pe români și minoritățile prin „sistemizarea” țării (Radio Free Europe, 21 septembrie 1988). Urmează interviuri date ziarului La Suisse (19 mai 1989), Europei Libere pe 26 mai (publicat în Micro Magazine, New York, iunie 1989), Die Presse,

Viena, 15-16 iulie 1989; ca și cel acordat Televiziunii Maghiare pe 31 iulie (publicat în Românul Liber, septembrie 1989), care duce la violente reacții din partea guvernului ceușcist - Budapesta le respinge, dar renunță la difuzarea părții a doua din interviu - și la o nouă campanie de scrisori de amenințare adresate Regelui (La Libre Belgique, 25-27 august 1989). Interviul acordat mie pe 8 septembrie și publicat pe 22 septembrie 1989 în NRC Handelsblad se înscrie în această serie în care Mihai restabilește mai înfrî adevărul istoric cu privire la anii 1940-1947 și apoi explică atitudinea sa față de regimul Ceaușescu.

Credeți, din ambele puncte de vedere, „interviul olandez” este cel mai categoric. Fără a mai insista asupra informațiilor istorice - valcerea lor este evidentă - aș sublinia doar importanța unor declarații de principiu. „Sînt capul legitim al țării” declara Mihai. Într-adevăr, altfel decît Simion al II-lea, Regele Bulgariei, care a abdicat după referendumul negativ din 1946, Mihai a fost obligat să abdice printr-o lovitură militară îndreptată a lui Groza și Dej, neurmată de nici un referendum. Illegimitatea aceluia act implică păstrarea calității sale legitime pînă astăzi, spune Mihai, și acest lucru nu poate rămîne fără urmări pentru actuala discuție din țară despre Constituție și forma de guvernămînt. Demn de subliniat este și faptul - de asemenea actual estăz în contextul relației privilegiate dintre Iliescu și FSN - că Mihai consideră că un rege constituțional poate fi doar arbitru, nu și participant la un posibil meci politic, și oă el respectă consecvent acest principiu chiar și față de grupările politice ale dispozel. În fine, aș remarca hotărîrea cu care se declara în septembrie 1989 gata să vină în țară: „Să ne apucăm de treabă pentru a pune țara pe picioare”. Mi-amîntesc încă promptitudinea acestui răspuns al său, contrastînd cu grija deosebită cu care formula răspunsurile la alte întrebări.

Actualitatea interviului din septembrie 1989 reiese de altfel și din comparație acestuia cu lucrările ulterioare de cuvînt ale Regelui Mihai, pînă la cele din 31 ianuarie 1991 (România liberă, 13 martie 1991), 10 mai, 29 mai (Paris), și interviul acordat lui Mircea Ciobanu (Cuvîntul, 3 iunie 1991). Multe observații s-ar putea face în legătură cu continuitatea ideilor sale cu privire la atitudinea Vestului după război dar și în ultimii ani, reintrarea în Europa, problemele minorităților, plumbismul care să includă și partidele de stînga, chiar comunist, fără a uita rolul acestuia în trecut (nici chiar cel jucat de semnatarii „scrisorilor celor șase”) etc.

Recitînd interviul acum, la un an și jumătate după revoluție pe care atunci, la Versoix, n-o puteam și de o așteptam, mă împresăz actualitatea textului nu numai în sensul revenirii unor idei ale lui, ca leit-motivo, în declarații mai recente, ci și în sensul mai edinc al permanenței unei atitudini de principiu, al unui stil, al unei identități cu sine neobștute. În septembrie 1989, cînd revenirea lui în România părea o utopie, Mihai vorbea la fel de simplu despre cîteva lucruri esențiale, ca și acum, cînd revenirea lui, deși de două ori împiedicată de oficialități, este cerută în cursul a nery mîbrate demonstrații. Atunci, ca și acum, fostul Rege nu vorbește de la înălțimea puterii, ci în numele atîmîității unor valori, discursul lui nu este al unui politician care „știe” precis ce trebuie să facem, ci al unui om care se situează la nivelul unei Români otome și afirmă, fără ezitare, actualitatea simbolurilor ei politice și, mai ales, morale.

Impresionant este de aceea tocmai refuzul actualității imediate, lipsa totală a oricărui oportunism politic, perfecta integritate a



vorbitoare, atîmîția oricărui referințe la succese personale ori la împrejurări din care ar putea obține capital politic, precum actuala scădere de popularitate a lui Iliescu și a Frontului. În fața unei lumi românești obsedate de conjunctură, Regele Mihai exprimă conștientă cu sine înseși o țară. În fața îndoielilor de tot felul, credința lui în valoarea trecutului și în reușita în viitor; ideologiei și programelor dubioase el le opune receptivitatea valorii de bază: demnitatea individului și a țării, încrederea în sine, respectul față de ceilalți. Vorbînd la Universitatea din Londra despre criza morală din România (România liberă, 13 martie 1991), Mihai sublinia necesitatea unui mod de-a trăi și de-a vorbi în societatea românească, bazat pe spirit de comunitate, responsabilitate, reconstrucție morală și civică; acesta ar trebui să înlăture vechoa limbă de lemn și să reinstituească realitatea și adevărul în locul ficțiunii și al cinismului. Dacă această ultimă cuvîntare poate fi considerată cel mai complet mesaj al Regelui Mihai, interviul din 1989 este cel în care el exprimă cel mai clar principiu lui de bază, ca și realitatea istorică din care aceasta s-a născut: războiul, actul de la 23 august, rezistența la sovietizare, rolul său și al altor alți Români, anii comunismului. Recitînd interviul, retrăiesc impresia de la Versoix că reinfrînesc, după 20 de ani de absență din țară, vechea cultură a acestuia, calmă, modestă și totuși sigură de sine, politețea ei simplă și distinsă, limba ei neoașă. La plecare, am cerut voie Regelui Mihai să-mi fac o fotografie, pentru mine. Și atunci, în fața necunoscutului poposii o clipă în casa lui și cere dorea să-mi păstreze amintirea, Regele s-a ridicat în picioare.

SORIN ALEXANDRESCU
Amsterdam

Doru Coșma

ANTECEDENTE LEGISLATIVE ROMÂNEȘTI ȘI (PUȚIN) DREPT COMPARAT CONTEMPORAN

(Urmare din numărul trecut)

Procuratura comunistă din România a avut ca „model” incontestabil procuratura sovietică, devenită „celebră”, printre altele, prin monstruoasele înscenări judiciare din anii '30, în care au pierit nu numai opozanții, reali ori presupuși, ai lui Stalin dar și cei mai apropiați „tovarăși de luptă și de idei” ai tătucului și despre care Soljenitin ne a dat amănunte terifiante în „Arhipelagul Gulag”. În schimb, reglementarea ministerului public cuprinsă în actuala lege de organizare judecătorească reînnoadă sub multiple aspecte o tradiție antebelică, dovedită benefic în genere pentru justiția noastră, în ciuda unor imperfecțiuni de care nu este scutit nici un sistem judiciar din lume. Astfel, urmînd modelul francez în ființă și astăzi, ministerul public (apărut la noi în Muntenia, în 1832) era alcătuit, potrivit legii de organizare judecătorească din 1925, ca un corp aparte de magistrați, ce funcționa sub formă de parchete pe lângă instanțele judecătorești (cu excepția judecătorilor). Conform noii legi, parchetele vor funcționa pe lângă toate instanțele, fără nici o excepție, ceea ce constituie o măsură binevenită, chiar necesară, ținînd seama de obligativitatea participării procurorului și la judecarea unor cauze de competența judecătorilor (instanțele situate pe prima treaptă a ierarhiei judecătorești în cadrul noului sistem judiciar). Ministrul justiției exercită conducerea ministerului public iar dispozițiile sale, „date în vederea respectării aplicării legii”, sunt obligatorii pentru toți procurorii (art. 33 alin. 1). Este una dintre dispozițiile cele mai controversate, pentru a nu spune contestate, din noua lege a organizării judecătorești. Contestarea își are sorginea în temerea că în felul acesta procurorii, deși atașați puterii judecătorești, se vor afla sub influența puterii executive, căreia îi aparține neînoșnic conducătorul lor - ministrul justiției. Înainte de a cerceta înușterea - și riscurile - acestui dispoziții, precum și corectivele ce i se pot aduce, trebuie să precizăm că subordonarea ministerului public față de ministrul justiției a existat și în legislația noastră pre-comunistă și că ea se regăsește în legile de organizare judecătorească ale mai multor țări europene autentice democratice, printre care Franța, Germania și Olanda.

Ea își are explicația - și justificarea - în împrejurarea că procurorii sunt agenții puterii executive pe lângă instanțele judecătorești, însărcinați să exercite acțiune penală, să apere interesele generale ale societății, să vegheze în genere la respectarea legii și a ordinii publice, să apere pe cei în drept etc. Un rapid „tur de orizont” comparativ învederează că în lume există trei sisteme principale de organizare și funcționare a ministerului public: unul, în care procuratura, deși atașată pe lângă instanțele judecătorești, se află în subordinea ministrului Justiției (Franța, Germania, Olanda); altul, cu o procuratură (relativ) independentă de instanțele judecătorești (Italia, Spania, Portugalia); în fine, un al treilea sistem, mixt, în care procuratura, deși constituie o expresie a puterii executive, funcționează pe lângă puterea judecătorească (Grecia) sau reprezintă un organ indepen-

dent, ai cărui membri sunt desemnați de guvern la propunerea ministrului Justiției (Israel). În toate aceste țări democratice, dar cu sisteme diferite de organizare a procuraturii, justiția funcționează cel puțin mulțumitor, în orice caz fără a se putea pune imperfecțiunile ei pe seama opțiunii legiuitorului pentru un anumit sistem de organizare. În definitiv, funcționarea justiției, ca instituție, în conformitate cu rostul ei fundamental, acela al împărțirii dreptății, depinde nu numai de legea ei de organizare, dar mai ales de felul în care această lege este aplicată în raport cu țelurile ei autentice. În plus, nu trebuie uitat că există principii susceptibile să excludă sau să atenuzeze riscurile punerii procuraturii sub autoritatea ministrului Justiției: stabilitatea și inamovibilitatea.

Stabilitatea sau inamovibilitatea membrilor ministerului public?

Pentru a-i feri pe judecătorii de ingerințele puterii executive în actul de justiție, toate țările democratice au consacrat prin lege (de regulă chiar prin Constituție) principiul inamovibilității magistraților. În virtutea acestui principiu, judecătorul nu poate fi revocat, mutat, transferat, suspendat, destituit etc. decât în cazurile și în condițiile expres și limitativ prevăzute de lege (înaintare în funcție, demisie, pensionare, sancțiune disciplinară, punere în retragere pentru infirmitate etc). Considerată de obicei ca o măsură de ocrotire a magistratului contra imixtiunii puterii politice în opera de împărțire a dreptății, inamovibilitatea este mai degrabă o garanție pentru justițiabil că judecata va fi imparțială și sustrasă amestecului unor factori extralegali. Deși revendicată și pentru procurori, inamovibilitatea nu a fost consfințită de legislația noastră nici anterior regimului comunist, nici de actuala noastră lege de organizare judecătorească. Procurorii li s-a recunoscut doar dreptul de stabilitate, care permite ministrului Justiției să-i revocă, suspende, transfere, destituie etc. dar numai pentru abateri grave de la îndatoririle de serviciu și în temeiul unui raport motivat întocmit de un anumit organ judecătorec (de obicei un inspector judecătorec). În sprijinul acestui tratament discriminatoriu, aplicat în defavoarea procurorilor în comparație cu judecătorii, s-a invocat, întâi, împrejurarea că ei nu săvîrșesc acte de justiție, nu judecă, iar apoi calitatea lor de agenți ai puterii executive pe lângă instanțele judecătorești, calitate care impune subordonarea lor față de organele ierarhice superioare în ceea ce privește îndeplinirea îndatoririlor de serviciu. S-a adăugat, în sfîrșit, că principiul subordonării ierarhice a procurorilor este atenuat de regula că dacă membrii ministerului public au obligația de a se supune dispozițiilor date de superiorii lor, în instanța de judecată pot pune concluzii numai potrivit convingerii lor intime, care poate fi diferită, de pildă, de concluziile rechizitoriului scris.



Inamovibilitatea și stabilitatea în epoca de tranziție de la dictatura comunistă la democrație

Dacă inamovibilitatea pentru judecători și stabilitatea pentru procurori se cuvin acceptate ca principii constituționale în orice stat de drept, regimul acestor principii trebuie însă nuanțat, ba chiar amendat într-o țară ca a noastră care se îndreaptă spre democrație cu un mare balast de mentalități și oameni proveniți dintr-un odios și îndelungat regim de dictatură comunistă. Consacrarea pură și simplă a acestor principii ar consolida în funcțiile actuale sau l-ar ajuta să promoveze în funcții și mai înalte pe unii magistrați (judecători sau procurori) care au fost recrutați ori înaintați în funcții nu pentru merite profesionale, ci pe criterii exclusiv politice ori pur și simplu printr-un scandalos favoritism. În felul acesta, principiul autentic democratic ar ajunge să servească scopuri contrare adevăratei justiții, întîrziind eliminarea din instanțele judecătorești și din procuratură a elementelor incompetente, corupte, abuzive sau compromise prin colabonism - sau directă complicitate - cu regimul opresiv comunist. De aceea ar fi fost necesar ca în asemenea cazuri legea de organizare judecătorească să nu permită ca inamovibilitatea și stabilitatea magistraților să constituie tot atîtea mijloace de consolidare în justiție a „stîlpilor” vechiului regim. Măsura, votată de Senat, de a amîna cu trei ani intrarea în vigoare a inamovibilității magistraților nu se pare judicioasă, dacă ea va favoriza purificarea dreaptă și bine cumpănită a justiției și a procuraturii de elementele străine menirii lor și, mai ales, dacă ea nu va servi ca mijloc de sancționare indirectă a magistraților independenți - și intransigenți - în opera de împărțire a dreptății. După ce ministerul public se va debarasa de elementele nedemne de a face parte din acest corp de magistrați de înaltă ținută profesională și morală și după ce în îndururile lui vor pătrunde mai mulți tineri, cu o pregătire juridică temeinică și cu un trecut moralmente nepătat va trebui ca inamovibilitatea să fie recunoscută și procurorilor.

Liviu Antonesei

EXTREMISMUL LA IAȘI

DE LA „REPUBLICA ROȘIE” LA COMUNIȘTII VERZI (O RELATARE DE LA FAȚA LOCULUI)

Puțin știu, iar dintre cei care știu, puțini își mai amintesc că, la Iași, cu puțină vreme înainte de intrarea trupelor sovietice în vara lui 1944, a apărut o „republică roșie”. Deci, după mult mai faimoasa republică de la Ploiești, ar fi cea de-a doua probă a „tradiției republicane” de care face atîta caz președintele Iliescu și coalații parte a presei. Însă, în vreme ce republica ploieșteană s-a resorbit firește în constituționalitatea general acceptată, iar Camilano Popescu a ajuns general în armata regală, „republica roșie” ieșeană a fost un adevărat avarpost al comunizării țării. Inițiată de lumpen-intelectuali și lumpenproletari, ea a enunțat, cu o clipă mai devreme, demențiala lumpenizare a întregii Românie, ce avea să dureze aproape o jumătate de veac.

Poate nu mi-aș fi reamintit niciodată acest detaliu aflat înfîmblător într-o discuție cu niște istorici, acum aproape două decenii - dacă n-aș constata, la Iași, mai multe pusee ce ar putea să ne îndrepte din nou spre „lumpenizare”. Pe fondul deteriorării imaginii F.S.N.-ului - învingător aici împotriva opoziției cu un scor de 3:1 -, grupusculele extremiste au început să se agite, își anunță deja majesticoasă activitatea. Trec peste cei care se ocupă cu telefoanele de amenințare și cu scrisorile anonime, unde nu e greu de bănuț că se grupează ipochimonii care au lucrat - sau încă lucrează - pentru „mina lungă a

revoluției”, adică pentru Securitate. Trec, de asemenea, și peste scrisorile semnate de gruparea „Lumină și Adevăr” ce pare a avea o structură clandestină, de vreme ce și propune lupta împotriva tuturor rețorilor din societate, de la „intineric și minciună” pînă la „comunism și fascism” însă prin metode pur teroriste. Dacă nu este vorba de o glumă - și nu pare a fi -, dacă nu este vorba de o diversivune securistă, care să permită intensificarea represiei, atunci nu poate fi vorba decât de o „inițiativă privată” în materie de terorism, ceea ce mi se pare la fel de periculos.

Der, îmi propusesem, de fapt, să mă ocup de organizațiile ce și-au propus să acționeze în cadrul legal - cel puțin în principiu. Mai întâi, adică pe la mijlocul anului trecut, a apărut Partidul Laburist Român - cu sediul la lege. De ce nu muncitoresc, cum ar suna pe românește, eu nu înțeleg, cum nu înțeleg, probabil, nici majoritatea celorlora cărora partidul - în principiu - îi s-ar adresa. Inițiat de un grup de foști activiști de rang minor și de cadre universitare ce au predat - îndeosebi - marxismul, acest partid nu pare a fi depășit pragul unei „realizări de orgoliu”. Adică, au un partid al lor și activiștii refuzăți de F.S.N. sau de alte partide provenite din defunctul P.C.R. Fără o susținere de masă, această grupare politică se manifestă mai mult prin comunicate relativ peșnice difuzate prin televiziune în

situațiile de creștere a tensiunii sociale și prin promovarea inițiativii private în învățămînt. Nu știu cîți studenți se înghesuie să frecventeze pe bari cursuri predate de cei contestați în ianuarie 1990 la Universitatea ieșeană, știu însă că Primăria nu reușește să elibereze Cesa A.D. Xenopol ocupată de P.L.R., ce revine de drept Academiei Române, care o și revendică.

Probabil pentru că P.L.R. nu s-a dovedit suficient de activ, la începutul acestei veri și-a făcut intrarea în Iași Partidul Socialist al Muncii - tot cu munca, tot cu munca... - deci comuniștii din aripa Verdeț. Ei au organizat aproape în secret o Conferință județeană la foata Cesa a pionierilor, cu o participare de circa 30-40 de persoane, din care jumătate au primit funcții de conducere. Între numele apărute în relațiile presei - o presă ageră, căci a reușit să ia parte chiar dacă i s-a interzis accesul - nu pot fi de niște lumpeni comparabili cu cei ce-au creat „republica roșie” de tristă amintire în vara anului 1944. Conferința s-a bucurat însă de prezența tovarășului Dudăș, vicepreședintele partidului, om doosebit de insistent și influent. În cele două zile cît a stat la Iași, tovarășul smintit nu numai că a fost primit de prefect și de alte autorități locale, dar a și reușit să obțină un sediu pentru filiala locală a organizației sale. Alte societăți și grupări din Iași n-au reușit acest lucru nici măcar într-un an de zile! Și nu mă rețor numai la Alianța Civică, care nu se

bucură de simpatia puterii instalate în România, dar și la alte grupări profesionale, cetățenești, etnice sau culturale. Cine n-are un tovarăș Dudăș să-și cumpere! De la Moscova, bineînțeles. Deocamdată, prezența P.S.M.-ului este, mai degrabă, discretă. Cea vizibilă cu ochiul public, vreau să spun, Pentru că, în subteran, comuniștii verdeți lucrează, lucrează cu toate mtoarele în plin. Emisarii săi circulă prin instituții și întreprinderi încercînd restabilirea fostelor organizații de bază, și asta în deplin dispreț al legalității care, în principiu, interzice activitățile politice în asemenea locuri. Pare evident că, la Iași, acest partid va adjuca o parte din electoratul dezamăgit de F.S.N. Dacă ar avea înțelepciunea să se dispenseze de tovarășul Verdeț, nu excesiv de simpatizat aici, probabil că ar putea câștiga pericolos - pentru democrație - de multe voturi. Sper să nu aibă această înțelepciune.

Cum „laburiiștii muncii” ce să-mi permit un pleonasm, și comuniștii lui Verdeț nu păreau suficienți, de vreo două săptămîni se face simțită prezența comuniștilor verzi de-a binelea, cei din aripa lui Corneliu Zelea Codreanu Tudor, care încearcă să speculeze în Moldova impactul numelui - România Mare -, deși nu i-am auzit niciodată luptînd pentru drepturile basarabenilor, ci doar împotriva ungușorilor, țiganilor și evreilor care, cu toții, conspiră - nu-i așa? - împotriva bietei noastre țărișoare. Apariția acestui partid în viața publică a orașului s-a înfîmblat ca în cele mai proaste filme de senzație. Mai întâi, în miez de noapte, au împîrziț orașul cu afișe publicitare folosind metode verificate de strămoșii lor comuniștii - unul lînea afișe, în vreme ce alți doi jîneau „de șase” - și securiștii - cei doi ce păzeau erau înarmați cu bite. Acesta e numai primul pas în conspirativitate. Al doilea constă într-un ciudat filtru interpus între inițiatori și

eventualii simpatizanți. La telefonul indicat pe afișe, și se spune că e o greșeală și și se comunică un alt număr, după care ești salutată de cazorul „să trăiești”. La cel de-al doilea număr, nu mi-a răspuns nimeni ori de cîte ori am încercat. Cum era simțită și dominica, se poate bănuț că este vorba de o instituție, ceea ce iarăși ar însemna o încălcare a legii. Cîț privește numărul ce apare pe afișe, acesta aparține gazetei „Arde Iașul”, realizată de un grup destul de modest și numeric și intelectual. Revista însăși practică - atunci cînd apărea - un umor destul de îndoielnic. Totuși, fiind vorba de umor, nu înțeleg ce legătură se poate stabili cu morocănosul partid al prezumtivului Führer național.

După soarta pe care au avut-o afișele ce împîrzișeră orașul - cele mai multe au fost rupte, mîzgălite sau completate cu adausuri dintre cele mai puțin reverențioase: de la „securiștii vă așteptăm” pînă la „mama voastră de găineri” - nu s-ar putea spune că partidul comunisto-fascist al D-lui Tudor s-ar bucura de prea mulți simpatizanți la lege. Oricum, după un sondaj făcut pe lângă chioșcurile de ziare, e vorba mai mult de persoane în vîrstă - de la foști activiști și securiști la gospodine ce speră să-și umple crăcițele cu cele 16 pagini ale scandalosoasei reviste.

Ca toate marile localități, Iași n-au scăpat de organizațiile de factură extremistă - nici de cele comuniste, nici de cele fascizante. Cum merile „entuziasme” din alte părți nu se fac deocamdată simțite, îmi pun mari speranțe, dacă nu în spiritul crîce celebru acum vreo sută de ani, atunci măcar în relativa molesală a ieșeanului care, adesea, ține loc și de simț critic și de bun simț. Oricum este imposibil să și-i imaginezi pe ieșeni făcînd pelorinaj pentru un farsuc ca Vadim Tudor. Nu s-au adunat mai mult de o sută la ultimul miting pentru Basarabia, care oricînd...

Dan Oprescu

SUPERIORITATE MILITARĂ ȘI MOBILIZARE IDEOLOGICĂ

ASCENDENTUL LUI SADDAM

Recent încheiatul război din Golf a putut lăsa impresia că victoria obținută de Coaliția americano-etc. s-a datorat în primul rând unei copleșitoare superiorități în domeniul tehnologiei militare; pe de altă parte, însă, n-a scăpat analiștilor evidenta lipă de poftă de luptă a armatei irakiene, ușurința cu care trupele lui Saddam Hussein s-au predat celor ale Coaliției, fără a se fi angajat mai întâi în veritabile înfruntări armate cu impresionanta forță militară coordonată de generalul Schwartzkopf.

Este evident că ceea ce a stîrnit inițial admirația anumitor cercuri populare, îndeosebi în țările arabe (dar și pe cea a unor grupuri de intelectuali sau și pacifiști occidentali) a fost hotărîrea lui Saddam de a înfrunta militaricește o superputere mondială. Căci, orice s-ar spune despre Coaliție și despre „umbrela” O.N.U. sub care ea a acționat, cei care au identificat Coaliția cu Statele Unite ale Americii nu au greșit în mod fundamental, și ca întotdeauna cînd un David cîntă să se bată cu un Goliat, există destul care să simpatizeze - cîteodată, doar la modul sportiv - cu cel mărunt. Smintea lui Saddam, oricît ar fi fost ea de exagerată, s-a bucurat de oarece bunăvoință, mai cu seamă că această smintea se ciocnea de trufașă siguranță a S.U.A., într-un moment în care cealaltă superputere este în mod evident viăguită de prea multe și insurmontabile probleme interne. Sărăcii lumii, precum și cei care au afinități cu cauza acestora, au sperat în reeditarea Vietnamului, iar scenariul președintelui (sau, mai exact spus, dictatorului) irakian, pînă în momentul desfășurării „luptelor” propriu-zise, a conținut numeroase citate retorice, ideologice și acționale de sorginte vietnameză.

COMBATANȚII PLACIZI

Spre surprinderea tuturor însă (a lui Saddam, în primul rînd, dar și a lui Schwartzkopf sau Bush), soldații irakieni nu s-au bătut cu inamicul după modelul Indrjirii cu care vietnamezii au cîștigat războiul cu francezii, iar apoi pe celălalt, mult mai important, cu americanii; dimpotrivă, cu extrem de rare excepții, nu s-au înregistrat în cursul războiului din Golf, nici de partea irakiană și - bineînțeles - nici de cea americană, cazuri de sacrificiu în luptă. Irakienii s-au predat forțelor Coaliției, cîteodată fără să încerce măcar să deschidă focul, iar doi-trei americani puteau lua cîteva sute de prizonieri, cu puțin noroc; pe de altă parte, piloții americani și britanici, doborîți și făcuți prizonieri în prima parte a războiului, nu și-au făcut prea multe probleme de conștiință sau de onoare militară, apărînd la televiziune și condamnîndu-și public peșii militari și conducătorii politici (este greu de crezut că presunione ce se vor fi exercitat asupra lor vor fi fost rafinate forme de tortură fizică și psihică, în fața cărora o faptură umană special antrenată să ucidă, prin intermediul unei tehnologii avansate, n-ar fi putut rezista, cu oarecare bunăvoință...).

ATITUDINEA IDEOLOGICĂ A FACTORULUI POLITICO-MILITAR

Dacă a existat o constantă, atît în Vietnam, cît și în războiul din Golf (care Golf? Persic? Arabic?), ea a fost atitudinea factorului politico-militar american; cît privește reacția marelui public din S.U.A., deosebirile pot fi atribuite duratei mult mai scurte a conflictului din Golf, dar și pierderilor neobișnuit (și neașteptat) de scăzute ale Coaliției din 1991. De asemenea, nu poate fi neglijat faptul că războiul din Vietnam avea loc pe fundalul unei atmosfere contestatice, chiar dacă și superficiale, în vreme ce războiul împotriva Irakului a avut loc într-o lume mai degrabă conservatoare, în care feburile utopiei fundamentaliste (cea comunistă, de pildă) s-au dovedit falimentare.

Singură, superioritatea tehnologic-militară a Coaliției nu poate motiva victoria obținută împotriva Irakului; aceeași superioritate a existat și în Vietnam, după cum ea a existat de partea sovieticilor pe parcursul războiului din Afganistan (sau de partea armatei lui Xerxes în confruntarea cu cei cîțiva spartani conduși de Leonida, la Termopila). Ceea ce a contribuit în mod decisiv la biruința militară a Coaliției a fost, în ultima instanță, incapacitatea lui Saddam Hussein de a-i mobiliza ideologic, într-un mod eficient, pe irakieni. Iar aceasta s-a datorat atît unor cauze particulare (de pildă, zigzagurile dictatorului de la Bagdad, care, inițial, a adoptat o poziție promoscovită, ceea ce l-a atras sprijinul politic și militar-economic al Uniunii Sovietice, dar care, apoi, a crezut că este de preferat, în timpul războiului irakiano-iranian, o atitudine anti-fundamentalistă și „moderată”, ceea ce l-a atras sprijinul politic și militar al Occidentului, spre a sfîrși - odată cu invadarea Kuweitului - în mîmarea fundamentalismului islamic și a pan-arabismului, spre a-și atrage masele de arabi săraci etc.), cît și a unor mai generale, care privesc preponderența în lumea de astăzi a valorilor americane și a modului de viață american. Pe de o parte, așadar, a devenit evident faptul că Saddam nu-l decît un dictator, dispus

să-și schimbe ideologia în funcție de oportunitățile momentului, și că el nu este interesat decît în menținerea cu orice preț a puterii (inclusiv în sporirea acestei puteri pînă la a deveni un lider regional și unul al lumii arabe); pe de altă parte, cu mult înainte de izbucnirea luptelor (și chiar înainte de 2 august 1990), irakienii fuseseră deja cucerți de setul de valori a căror întrupare este reprezentată de existența Statelor Unite ale Americii.

DEMONIZAREA ADVERSARULUI

Unei convingeri temelnice, înfrîpate și apol consolidate de decenii, cu privire la superioritatea modului de viață american, Saddam nu l-a putut opune, în ultimul moment, decît o retorică evident găunoasă cu privire la caracterul „diavolesc” al S.U.A. și la marea planurilor lui Allah; ceea ce dictatorul irakian a încercat, fără succes, a fost ideologizarea anti-americană, anti-israeliană și fundamentalist-islamică a poporului peste care domnește, comparabilă cu atitudinea Vietcong din timpul războiului din Vietnam, sau cu anti-sovietismul „luptătorilor pentru libertate” din Afganistan. După 2 august 1990, a devenit însă tot mai limpede că apelul la Coran și la pregătirea pentru „mama-tuturilor-bătăliilor”, la „război sfînt” împotriva Israelului și S.U.A. (dar și împotriva Arabiei Saudite, Egiptului sau Siriei...), precum și alte teme de același fel, nu reprezentau decît o încercare disperată, nu lipsită de pitoresc, a unui dictator foarte obișnuit (adică fără alte interese decît menținerea și întărirea puterii) de a-și fabrica o față ideologică în măsură să-i asigure o anumită credibilitate internă și internațională.

Ideologic, Coaliției conduse de S.U.A. i-a reușit într-o primă etapă demonizarea lui Saddam Hussein („măcelarul de la Bagdad”, „criminal de război”, cu Garda Republicană drept „trup de elită”, „călăt” în anii de război împotriva Iranului, arma chimică, posibil și cea nucleară ș.a.m.d.); cum însă căderea de la putere a lui Saddam n-a mai avut loc, cum se aștepta multă lume (cu destulă navitate politică, s-ar cuveni adăugat) în ianuarie-februarie 1991, iar revoltele din Sud și din Nord au putut fi înăbușite cu o ușurință care îi va fi mirat pînă și pe „măcelarul de la Bagdad”, S.U.A. sînt actualmente forțate să negocieze cu Saddam (în direct, medial etc.), fie și numai situația refugiaților kurzi.

DE VORBĂ CU DIAVOLUL

Negocierile exclud însă, ab initio, demonizarea unuia dintre parteneri; iar aceasta impune, pentru moment, desigur, adoptarea de către americani a unei noi poziții ideologice, deosebit de neconfortabile din punct de vedere moral, căci ei sînt constrînși acum să dialogheze (să pertracteze, să cadă la o învoială) cu un „măcelar”, „criminal de război” etc., dovedit ca atare chiar după isprăvirea cu succes a operațiunii de „eliberare” a Kuweitului. Pe de altă parte, reinstaurarea la conducerea Kuweitului a unui regim care niciodată nu s-a arătat a fi unul democratic (și care, după „eliberare”, a stîrmit reacția unei instituții precum Amnesty International pentru activitățile la care se dedă împotriva prezumtivilor „colaboraționiști”), împreună cu întreaga tragedie kurdă (cauzată numai și numai de o neînțelegere, de felul aceleia căreia i-a căzut pradă și Saddam Hussein, cu ani în urmă, cînd după căderea Șahinșahului, a atacat Iranul), vor mai fi pentru o vreme teme preferate de dezbateri ale unor jurnaliști și oameni politici de rang doi și trei, cu atît mai mult cu cît altele alte subiecte (de la țările baltice la Hong Kong și de la regimul politic din Arabia Saudită la soarta Tibetului) sînt în mod evident incomode pentru toată lumea.

„IMPERIILE RĂULUI”

Caracterul obligatoriu al demonizării inamicului actual sau potențial (precum și idealizarea sau înfrumusețarea aliatului militar sau ideologic) reprezintă o practică veche de cînd lumea, întîlnită la toate statele și popoarele, mari și mici. Întotdeauna, inamicul a trebuit să fie prezentat ca fiind foarte deosebit de „noi”, eventual el (inamicul, dușmanul) adică nefiind nici măcar o ființă umană, ci doar un monstru cu față umanoidă (cf. propagandei și contra-propagandei americano-japoneze sau germano-sovietice din timpul celui de-al doilea război mondial).

România, în vara anului 1941, n-a intrat în război împotriva U.R.S.S., sau împotriva popoarelor sovietice, sau împotriva rușilor, și nici măcar împotriva lui Stalin; propaganda oficială de atunci susținea că România poartă un „război sfînt împotriva bolșevismului”, iar faptul că acest „jihad” era dus de români în alianță cu Germania, Ungaria și Italia (țări ale căror regimuri politice numai creștin-ingeresc-democratice nu erau) nu deranja în mod deosebit. Ceea ce conta era faptul că U.R.S.S. apărea ca un țărîm diavolesc, un „Imperiu al Răului”, iar Germania național-socialistă - ca țara tehnicii moderne, a hîrnicii și vitejei, a lui Bach, Beethoven și Goethe (asta în timp ce Thomas Mann își amărea zilele pe meleaguri străine). Mai tîrziu, după 23 august 1944, germanii au devenit, pentru propaganda sovieto-românească, niște hitleriști și SS-iști, capabili doar de Auschwitzuri de coșmar. Asemenea rondouri ideologice pot fi înfrînte în propagandă oricărei țări, mari sau mici (U.R.S.S., China, S.U.A.,



dar și Albania, Taiwan sau Iordania). Diavolescul și întunecatul, de la o vreme, se pot lumina și înfrumuseța - și viceversa; ca în altele asemenea cazuri, George Orwell a avut dreptate și aici.

La sfîrșitul secolului al XV-lea, Ștefan cel Mare găsea în sine și în moldovenii săi țărîla de a se așeza în calea răutăților, cu cîțiva oșteni, deși asupra lui venea pustiul armatei unei superputeri a timpului. Și aproape că nu mai conta dacă biruia sau era înfrînt (cf. pisaniei Bisercii de la Războieni), căci - oricum - se împlinea voia Domnului său. Nu veacul sau credința cea creștină sînt determinative într-o asemenea atitudine (în Vietnam a fost la fel, la fel va fi fost, poate, în Afganistan), ci posibilitatea de a depăși, net și definitiv, cu ajutorul unei ideologii adecvate, dușmanul de line însuși. Armata cu care imperiul Otoman venea în fiecare an peste Moldova era văzută ca fiind alcătuită din făptun profund deosebite de bieții români moldoveni, și aceasta nu în virtutea originii lor etnice (de fapt, destui dintre ei nici nu erau turci etnici), ci ca „păgini”, ca „necredincioși” ca aparținînd unei alte religii, cea islamică, esențialmente opusă creștinismului „Vin turcii” sau „Vin tătarii” aveau în Evul Mediu românesc, semnificația apocaliptică a iminenței unui pericol escatologic, aceea a posibilei înstăpînări a Răului asupra urții țărîm în principiu al Binelui, reprezentat de teritoriul pe care trăia o populație ce se identifica cu credința creștină (respectiv cu ortodoxismul).

CONOTAȚIILE AMENINȚĂRII

Mai tîrziu, românii vor fi fost obligați să învoțe că dușmanul poate fi și unul de aceeași credință religioasă (creștină), ba chiar ortodoxă; în asemenea situații, cea mai la îndemînă tentație a fost (și este) aceea de a considera inamicul real sau imaginar drept „străin” (rușii, ungurii, americanii etc.) în timpul dictaturii comuniste, la xenofobie s-a adăugat (cîteodată doar i s-a substituit) criteriul departajării ideologice-sociale, de clasă; astfel, de pildă, în anii așa-zisului război rece, „Vin americanii!” semnifica doar faptul că așa-numitul lagăr socialist era amenințat în însăși existența sa de imperialismul american și, în genere, de capitalism, fără ca prin aceasta să se fi făcut o judecată de valoare, asupra tuturor persoanelor cu rezidență în S.U.A. sau, mai general, în Occident. Căci „americanii” puteau fi „răi” (capitaliștii, oamenii politici etc.) sau „buni” (muncitorii, comunistii, negrii etc.), după caz; „Vin americanii!” semnifica „Vine capitalismul, din nou”, și amenințarea avea conotația restaurativă a stării social-politice interbelice, unilateral interpretată (grevele cefeștiștilor și petroliștilor din 1933 etc.).

Credibilitatea existenței unui pericol din afară a depins întotdeauna de starea economico-socială și politic-ideologică dinlăuntru. În august 1968 (și mai tîrziu), românii s-ar fi bătut cu armata sovietică, dacă ar fi fost nevoie, iar Nicolae Ceaușescu a știut să profite de pe urma acestei stări nu doar psihologice a românilor, spre a se face iubit și a-și putea instaura mai lesnicios dictatura personală.

SOARTA DICTATORILOR ȘI SOARTA POPOARELOR

Pentru noi, ca români, marele „mistar” ce se cuvine recunoscut și dezlegat este cel legat de august 1968; Nicolae Ceaușescu n-a fost doar un dictator ce și-a optimat poporul. Ceaușescu a fost - în calitate de expresie a acestui necăjit popor - și foarte iubit. În treacănt fie spus, poate că și de aceea a trebuit să fie Ceaușescu atît de repede și de penibil executat: pentru că poporul, care mult l-a iubit și apoi mult l-a urît, să poată avea din nou conștiința nevinovită, să o poată lua, precum copiii, de la început. Tot astfel, Saddam Hussein nu-l doar un odios dictator, ci și expresia poporului pe care îl asuprește. Și soarta dictatorilor (a celor autentici, care-și exprimă poporul lor, ca Stalin, Hitler, Mao, Hojda, Ceaușescu, Tito, Castro sau Saddam Hussein) este însăși soarta acelor popoare, condamnate să-și răscumpere rătăcirile cu prețul unor rătăcirii încă mai mari.

romii și drumurile noii Europe

La Strasbourg, la sediul Consiliului Europei, romii din 12 țări ale Europei de Răsărit și de Apus s-au întâlnit, între 11-13 iulie, cu reprezentanții Conferinței Permanente a Puterilor Locale și Regionale europene. La Geneva, între 1-19 iulie, experți guvernamentali și reprezentanți ai organizațiilor neguvernamentale din cele 35 state participante la Conferința pentru Securitate și Cooperare în Europa (C.S.C.E.) au dezbătut problemele protecției și promovării identității culturale a minorităților naționale și etnice, în contextul mai larg al apărării drepturilor omului.

Romii s-au bucurat de o atenție politică considerabilă, atât în discuțiile din grupurile de lucru, cât și în raportul final adoptat de această importantă reuniune.

Ca reprezentant al Uniunii Internaționale a Romilor am discutat, printre altele, situațiile recente de violență față de romii din localități și zone ale Cehoslovaciei, Ungariei, României, Poloniei, Iugoslaviei.

Aducând, de la Geneva la București, cooperarea și controversa începută cu delegația guvernamentală română, sper să aducem și spiritul înaltor prin care Europa întâlnirilor post-Helsinki ale C.S.C.E. își caută, ca și romii, identitatea politică, mutându-și pe rând capitalele spirituale. (Nicolae Gheorghe)

„Statele participante, îngrijorate de proliferarea actelor de ură rasială, etnică și religioasă, antisemitism, xenofobie și discriminare, întăresc hotărârea lor de a condamna, pe o bază continuă, astfel de acte împotriva oricui.

În acest context, ele reafirmă recunoașterea problemelor romilor (țiganilor). Ele sînt gata să adopte măsuri eficiente pentru realizarea deplinei egalități de șanse între romii care locuiesc într-un anumit stat și ceilalți locuitori. Ele vor încuraja, de asemenea, cercetări și studii privind romii și problemele particulare cu care sînt confrunțați”.

Raportul Întîlnirii experților C.S.C.E. pentru minoritățile naționale, Geneva, iulie 1991

SCRISOARE DE RĂSPUNS

a reprezentantului Uniunii Internaționale a Romilor la circularele informativii și la opiniile delegației Guvernului României privind situația romilor din România

Atenția acordată de delegația Guvernului României problemelor romilor, cu referire directă la opiniile mele, ca reprezentant al U.I.R. (expunerea mea privind îngrijorările și speranțele țiganilor români în raport cu procesul Conferinței pentru Securitate și Cooperare în Europa), dovedește dorința statelor participante de a considera în mod pozitiv contribuția organizațiilor neguvernamentale, ca parteneri într-un proces al cărui obiectiv și simbol este, într-adevăr, cooperarea.

Fiind eu însumi cetățean român, aș dori, de asemenea, să mulțumesc delegației Guvernului României pentru informațiile noi privind romii din România, care (după cîte cunosc), nu au fost încă făcute publice în mass-media românească și nici nu au fost accesibile Comisiei Helsinki sau altor organizații de cercetare a respectării drepturilor omului în această problemă. Mă refer la datele privind starea infracțională în rîndul romilor în perioada 1990-1991 (prezentate în declarația d-lui N. Dașcălu), la informațiile furnizate de Procurorul General al României privind incidentele violente în care au fost implicați romii, precum și la concluziile și recomandările Comisiei Naționale care, la cererea Guvernului României, a investigat aceste incidente. Aceste informații ne ajută să comparăm opiniile și concepțiile teoretice diferite despre aceste fapte, formulate în analizele efectuate de către Procuratura Generală, de Comisia guvernamentală română și de către organizațiile neguvernamentale ale romilor (Uniunea Democrată a Romilor din România și Federația Etnică a Romilor, Uniunea Internațională a Romilor).

Cînd confruntăm aceste analize putem să găsim alți elemente comune cit, mai ales, deosebiri izbitoare în modul de interpretare a faptelor și în limbajul prin care aceste interpretări sînt comunicate unui public larg.

În raportul meu, atunci cînd am prezentat evenimentele violente în care au fost implicați romii din România, am scos în evidență că membrii unor grupuri etnice diferite (români, maghiari, aromâni, precum și romii aparținînd unor neamuri, grupuri ocupaționale sau „clanuri” diferite), s-au ciocnit între ei în incidente cu grade diferite de violență.

Unele din aceste incidente au fost cauzate sau favorizate de infracțiuni comise de indivizi izolați din rîndul romilor; altele au constat în demonstrații de violență împotriva romilor, fără vreun motiv special. În cazul infracțiunilor comise de indivizi romii, populația locală a reacționat cu o violență neobișnuită, supunînd pedepsei colective și surii întregi de romii din comunitate, fără lăsuindu-le locuințele, distrucțiunile sau arzîndu-le casele și obligînd grupuri de familii să-și părăsească locuințele și satele. În cîteva cazuri atacurile s-au soldat cu morți din rîndul romilor, așa cum a

menționat și raportul Procurorului General. Noi nu apărăm și nici nu dorim ca vreodată să apărăm infracțiunile comise de romii. Noi ne aflăm aici, la Geneva, ca să abordăm problema urii etnice care este pusă în evidență de reacțiile de masă ale populațiilor de ne-romii împotriva romilor. În unele cazuri aceste reacții pot fi declanșate de comportamente infracționale. Ele sînt generate însă de cauza socială mai complexă și mai periculoasă a ostilității interetnice. Faptul că romii care au comis infracțiuni au acționat individual sau în grupuri mici este dovedit de datele prezentate în raportul Procurorului General: ei, romii, au fost repede identificați, arestați și condamnați la închisoare. Prin contrast, agresorii familiilor și ai grupurilor de romii au acționat în grupuri mari (trei sute sau trei mii de persoane), acesta fiind și motivul principal, citat de Procurorul General, pentru care autoritățile nu au reușit să-i identifice și să li aresteze. Este de neînțeles de ce delegația Guvernului României insistă asupra interpretării că aceste conflicte, în care componenta rasială este evidentă, au numai un caracter „social”, știut fiind că aspectul „social” nu exclude, ci cuprinde aspectul etnic al conflictelor de acest fel.

Trebuie să acceptăm că există astfel de manifestări ale urii și ale violenței etnice, să le analizăm în mod rațional și responsabil, să le găsim soluții potrivite. Am căutat în zadar o astfel de atitudine în textele delegației guvernamentale române. În textele oficiale citate de către delegația guvernamentală română se tînde să fie trecute cu vederea legăturile și asemănările dintre incidentele violente petrecute în locuri și în momente diferite (puse în evidență în analiza noastră). Aceste incidente sînt prezentate incomplet și separat, ca neavînd legătură între ele, ca fiind generate exclusiv de acumularea resentimentelor populației față de fenomene precum „piața neagră”. Este adevărat, desigur, că actualele condiții sociale și economice din România întregi în confuzia socială, tensiuni și conflicte. Tocmai datorită unui astfel de context resentimentele și conflictele între diferite grupuri sociale se răspîndesc și dobîndesc caracter inter-etnic. Pentru romii, consecințele sînt dezastruoase.

Delegația guvernamentală română a remarcat cu acuratețe fenomenul social în care populația (în cazul acesta, ne-romii) frustrată de creșterea dificultăților economice, consideră că un grup social marginal (în cazul nostru, romii) este vinovat colectiv pentru toate relele sociale.

Reluînd un punct esențial al dezbaterilor întregii Conferințe, precizăm că acest fenomen de psihologie socială, care se manifestă printr-o diversitate de împrejurări particulare, tînde să se structureze (să se organizeze) în modele, tipuri (situații constante și repetabile) de resentimente și conflicte etnice. Documentul Conferinței asupra Dimensiunii Umane (Copenhaga, iunie 1990) și alte documente internaționale au identificat aceste fenomene, pentru analiza cărora experții țărilor participante la C.S.C.E. s-au adunat acum la Geneva. Incidentele violente în care sînt implicați romii sînt o ilustrare aproape clasică a acestor situații de ostilitate interetnică.

Observ cu regret, însă, că acest punct de vedere este deliberat respins în documentele și în intervențiile delegației guvernamentale române. Sînt surprins de modul de interpretare a acestor fenomene sugerat de referirile la „atitudinea provocatoare a anumitor romii”, la „bogăția ostentativă dobîndită prin mijloace ilicite” sau la „indivizi și grupuri (s.n.) de romii care au un lung cazier judiciar și care de ani de zile terorizează populația locală”. Îmi exprim încrederea și speranța că delegația română nu și-a însușit limbajul prejudicial din textele pe care le atribuie Procurorul General al României și Comisiei Guvernamentale și pe care le-a reproduș fără comentarii. (De exemplu, referindu-se la incendierea a 31 de case aparținînd romilor din comuna M. Kogălniceanu, aceste familii sînt descrise ca fiind „cunoscute pentru comportamentul lor violent și modul trîndav de viață”; despre majoritatea romilor din Turulung se spune că au o „istorie de comportament dezorganizat și antisocial”; despre unii romii se spune că „reprezintă un pericol permanent pentru ordinea publică”).

Acest limbaj ne face să privim cu oarecare îndoială obiectivitatea raportului Procurorului. Așteptăm cu nerăbdare o clarificare din partea delegației române, în sensul că acest limbaj nu reflectă o presupunere a Guvernului României, cum că tulburările generale sau actele criminale individuale „provocă” în mod normal ură etnică sau că ar constitui o scuză (justificare?) pentru pogromurile împotriva romilor așa cum, în numeroase ocazii, s-au prezentat lucrurile în opinia autorităților locale și a organelor locale de cercetare judiciară.

Așteptăm, de asemenea, publicarea rezultatelor cercetărilor făcute de oficialități și de poliție pentru urmărirea penală a celor vinovați de violență împotriva romilor. Documentele pri-



vind aceste investigații nu pot fi, în prezent, consultate de către reprezentanții romilor sau de către organizațiile din domeniul drepturilor omului, inclusiv Helsinki Watch.

Aș vrea să-mi exprim încrederea că afirmația d-lui ambasador Traian Chebeleu — cum că toți cei implicați în violențe împotriva țiganilor au fost trimiși în judecată — este într-adevăr reală și că raportul Procurorului General, care citează doar un singur caz de trimitere în judecată, va fi completat la zi și va oferi detalii binevenite. Cred că, în stadiul actual, nu ar fi folositoare prelungirea discuției asupra acestor cazuri, între parteneri care au interpretări altele de diferite despre conflictele în care sînt implicați romii. Se desprinde clar necesitatea ca o a treia parte, dezinteresată, să examineze faptele și să facă un raport pe baza unei analize obiective pe care să-l aducă la cunoștință alți comunități mondiale, cit și părților implicate.

Raportul Grupului Helsinki Watch, care va fi cîrînd publicat, va oferi o asemenea perspectivă, dar noi nu pretindem ca acest raport să fie privit ca definitiv.

Noi dorim și avem nevoie de examinarea obiectivă a faptelor și reinnoim apelul către statele participante la Conferința pentru Securitate și Cooperare în Europa să formeze o echipă care să se documenteze și să întocmească o analiză critică, lipsită de pasiune, a acestora.

NICOLAE GHEORGHE, reprezentant al U.I.R. la întîlnirea Experților Conferinței pentru Securitate și Cooperare în Europa (C.S.C.E.) privind minoritățile naționale

Geneva, 18 iulie 1991

RROMANI UNIA RROMANO MASHKARTHEMUTNO KHE TANIPEN RROMANI UNIA

Non-Gov. Organization - Consult. st. in UNO/UNISV. Organizatsiya - Konsult. status and I OUTH